

• Mustafa Sušić

Fikhu-l-ibadat

■ Udžbenik za prvi i drugi razred medrese

1

2

3

4

القلم
el-Kalem

Izdavački centar Rijasetu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini

Mustafa Sušić

FIKHU-L-IBADAT
Udžbenik za prvi i drugi razred medrese

Mustafa Sušić

FIKHU-L-IBADAT

Udžbenik za prvi i drugi razred medrese

© 2005 Copyright by Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini

---

- Izdavač:** EL-KALEM - izdavački centar Rijasetu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, Sarajevo
- Za izdavača:** Selim Jarkoč
- Urednik:** Mr. Muharem Omerdić
- Recenzenti:** Seid ef. Smajkić
Mr. Osman Kozlić
- Lektori:** Tarik Jakobović
Muhmmmed Šerbi (arap. tekst)
- Korektor:** Mustafa Prlijača
- Teh. urednik:** Aida Mujezin
- Dizajn:** Tarik Jesenković
- Redakcija:** Zijad Ljevaković, prof. dr. Enes Karić, Mustafa Sušić, dr. hfz. Fadil Fazlić, prof. dr. Jusuf Ramić, Ibrahim Ahmetagić i mr. Muharem Omerdić (predsjednik Redakcije).
- DTP:** EL-KALEM
- Štampa:** Štamparija Rijasetu Islamske zajednice u BiH

Sarajevo, 1426. h.g./2005. godine

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

28-4 (075.3)

SUŠIĆ, Mustafa

Fikhu-l-ibadat : udžbenik za I i II razred medrese /
Mustafa Sušić. - Sarajevo : El-Kalem, 2005. - 251 str. ; 24 cm

ISBN 9958-23-174-3
COBIS.BH-ID 14151174

Mišljenjem Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke F BiH, br. 04-15-1642/05 od 06. 05. 2005. godine, knjiga "FIKHU-L-IBADAT", autora Mustafe Sušića je proizvod iz člana 13, tačka 13. Zakona o porezu na promet proizvoda i usluga ("Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", broj 62/04.) te je oslobođena plaćanja poreza na promet proizvoda.

• Mustafa Sušić

Fikhu-l-ibadat

Udžbenik za prvi i drugi razred medrese

القلم
elKalem

Izdavački centar Rijasetu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini
Sarajevo, 1426. h.g./2005. godine

PRVO POGLAVLJE

FIKHU-L-IBADAT (فقه العبادات)

Riječ *fikh* (فقه) u arapskom jeziku znači razumjeti. U tom značenju ovu riječ nalazimo u Kur'ani-kerimu. Tako se u 91. ajetu sure Hud kaže:

يَا شُعَيْبُ مَا نَفَقَهُ كَثِيرًا مِمَّا تَقُولُ.

O Šuajbe! Mi mnogo toga što ti govoriš ne razumijemo.

Pojam 'ibadat (عبادات) je množina od arapske riječi 'ibadet (عبادة), što znači pokornost. Sintagma *fikhu-l-ibadat* (فقه العبادات) obuhvata islamske propise koji se odnose na islamske ibadetske obaveze. To su, prije svih: namaz, post, zekat, hadž, kurban itd. Sam pojam *fikh* mnogo je širi i on obuhvata cjelokupno islamsko zakonodavstvo i odnosi se na sve oblasti života. Dakle, *fikhu-l-ibadat* je samo jedan dio fikhske znanosti.

Veliki islamski učenjak Ebu Hanife (Imami-Azam) fikhsku znanost definisao je ovako:

هُوَ مَعْرِفَةُ النَّفْسِ مَا لَهَا وَمَا عَلَيْهَا...

Huve ma'rifetu-n-nefsi ma leha ve ma 'alejha. - "To je nauka kroz koju čovjek spoznaje svoja prava i svoje obaveze."

Ostali fikhski klasici kažu za fikh da je to nauka koja se određuje prema ljudskim postupcima sa šerijatskog stajališta. Kad se kaže "određuje se prema ljudskim postupcima" onda se time želi reći da ta nauka ljudske postupke definira ili kao obavezujuće, ili kao zabranjene, ili je čovjeku ostavljeno slobodno djelovanje u konkretnom slučaju. U daljnjoj razradi ove

znanosti, fikhski učenjaci sve ljudske postupke klasificirali su u pet osnovnih kategorija sa stanovišta obaveznosti vjernika prema njima.

Te kategorije su:

1. Stroga obaveza za svakog muslimana-mukellefa i ona se zove *vadžib* (الواجب).
2. Stroga zabrana za svakog muslimana-mukellefa i ona se zove *haram* (الحرام).
3. Poželjna radnja za svakog muslimana-mukellefa i ona se naziva *mendub* (المندوب).
4. Nepoželjna radnja za svakog muslimana-mukellefa i ona se naziva *mekruh* (المكروه).

Ovi pojmovi u fikhskoj nauci nazivaju se jednim imenom a to je *el-ahkamu-š-šer'ijje* (الأحكام الشرعية) ili šerijatski propisi. Ovi propisi primjenjuju se na mukellefa, odnosno na osobu koja ispunjava uvjete da se na njega primijene ti propisi.

5. Postupak koji vjera ne definira niti kao obavezujući niti kao zabranjen, nego se isti prepušta volji mukellefa, naziva se *mubah* (المباح). Osnovni uvjet za bilo kakvu obaveznost su punoljetstvo i umno zdravlje. Za neke obaveze postoje i dodatni uvjeti, ali o tome će biti riječi kasnije.

VADŽIB (الواجب)

Podjela vadžiba na farz i vadžib

Već smo rekli da se prva kategorija šerijatskih propisa naziva *vadžib-propisi* i oni su definirani kao stroga obaveza. Hanefijska pravna škola vadžib je iznijansirala u dvije nijanse, i to u farz i u vadžib. Po hanefijskoj pravnoj školi, farz je takva vrsta obaveze za koju postoje neoborivi islamski argumenti njene obaveznosti, kao u slučaju decidnog kur'anskog naređenja ili nepobitnog predanja od Poslanika, a.s., koje se naziva mutevatir predaja. Primjer za takav zahtjev je kur'anski ajet u kome se naređuje mukellefu da klanja namaz. U Kur'ani-kerimu se na više mjesta kaže:

أَقِيمُوا الصَّلَاةَ.

Obavljajte namaz.

U ovom kur'anskom zahtjevu nema nikakve nejasnoće niti mogućnosti različitog razumijevanja, u smislu da se, možda, naređuje nešto drugo osim obavljanje namaza. Iz ove kur'anske formulacije nedvojbeno je jasno da obavljanje namaza spada u stroga naređenja Zakonodavca, iz čega proizlazi da je to i stroga obaveza za svakog obveznika - mukellefa a to znači da se radi o farz-obavezi.

Drugi primjer, koji oni navode, kao primjer decidne kur'anske naredbe, jeste kur'anski zahtjev da se u namazu obavezno prouči nešto iz Kur'ana, a to proizlazi iz sadržaja 20. ajeta sure El-Muzzemmil, koji glasi:

فَأَقْرَأْ مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ.

Stoga vi proučite ono što vam je lahko iz Kur'ana.

Nema, dakle, namaza ako u njemu nije proučeno nešto iz Kur'ana.

Što se tiče onog što su hanefije formulisali kao vadžibsku obavezu, to je ona vrsta zahtjeva Allaha, dž.š., gdje postoji naredba da se nešto konkretno uradi, ali, po njihovom mišljenju, taj zahtjev nije formulisan na način da je on vidljiv, odmah na prvi pogled, nego se to podrazumijeva iz samog sadržaja tog zahtjeva. Kao primjer za ovakvu vrstu zahtjeva oni navode naredbu da se kolje kurban. Za 2. ajet sure El-Kevser, gdje se kaže:

فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَأَنْحِرْ.

Pa, klanjaj radi Gospodara svoga i žrtvuji!

Hanefije kažu: ovdje je sadržana jasna naredba da se nešto žrtvuje, ali se decidno ne navodi šta treba žrtvovati. Naravno, na osnovu čvrstog hadiskog predanja, utvrđeno je da se radi o kurbanu.

Kao drugi primjer za vadžibsku obavezu oni navode obavezu da se na svakom rekatu u svakom namazu prouči Fatiha. Tu obaveznost oni temelje na hadisu koji glasi:

لَا صَلَاةَ مِنْ لَمْ يَفْرَأْ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ.

“Nema namaza bez proučene sure El-Fatihe u njemu.”

Ako klanjač to ne učini, namaz mu nije pokvaren u smislu da bi ga morao ponovno klanjati, ali je on počinio grijeh koji mora ispraviti činom sehvi-sedžde. Ako je Fatiha namjerno izostavljena onda je namaz neispravan i mora se obnoviti kao i kad je izostavljen neki od namaskih farzova, odnosno ruknova.

Ova podjela vadžiba na farz i vadžib jako je bitna ako se na to gleda sa stanovišta islamskog vjerovanja. Oni kažu: ko zaniječe ono što su oni formulirali kao farz, upitno je njegovo islamsko vjerovanje, pošto negira temeljnu islamsku obavezu. Onaj pak ko bi zanijekao ono što su oni formulirali kao vadžibsku obavezu ne bi prestao biti musliman, ali bi se smatrao velikim grješnikom. Sa stanovišta obaveznosti izvršenja Zakonodavčevih naredbi,

ova podjela vadžiba na farz i vadžib nije posebno bitna jer su i farz i vadžib stroge obaveze koje se moraju izvršavati. Kao argument za ovu tvrdnju navodi se obaveza svakog klanjača da obnovi namaz ako je izostavio koji od njegovih farzova (ruknova). Ako je pak klanjač nenamjerno izostavio neki od namaskih vadžiba, onda je on obavezan da učini sehvi-sedždu. U oba slučaja namaz će biti neispravan ako se ne obnovi namaz kod izostavljanja farza, ili ne učini čin sehvi-sedžde kod izostavljanja ili krivo učinjenog namaskog vadžiba. Kao drugi argument za ovu tvrdnju navodi se činjenica da ostale tri ehli-sunnetske pravne škole (šafijska, malikijska i hanbelijska) ne prave nikakvu razliku između farza i vadžiba kao strogih islamskih obaveza.

FARZ (الفرض)

Podjela farza na fardu-l-'ajni i fardu-l-kifaje

Farz, kao stroga islamska obaveza, također se manifestira u dvije nijanse, i to kroz:

- *fardu-l-'ajni* (فرض العين), što je stroga obaveza za svakog pojedinca, gdje nije moguća zamjena u pogledu izvršenja te obaveze od strane pojedinca, nego je baš taj pojedinac mora sam izvršiti i
- *fardu-l-kifaje* (فرض الكفاية) ili kolektivna obaveza, gdje je moguće da pojedinac ili više njih izvrše obavezu za koju je zadužena šira grupa ljudi. Primjer za prvi slučaj je obaveza posta, a primjer za drugi slučaj je obaveza dženaza-namaza. Niko ni za koga ne može postiti, ali ako dženaza-namaz obavi broj ljudi koji je definiran kao zadovoljavajući, onda se smatra da je ta obaveza spala sa ostalih obaveznika-mukellefa koji su objektivno mogli klanjati taj namaz, ali oni to nisu učinili.

OBVEZNIK (المكلف)

Kada neko ispuni uvjete da se na njega primijene šerijatske norme onda se on naziva *mukellef*. Ovaj pojam dolazi od arapskog glagola *kellefe* (كلف) što znači obavezati, staviti u obavezu. Svaki musliman kada dosegne godine biološkog punoljetstva, ako je umno zdrav, on postaje obveznik-*mukellef* za ibadetske obaveze. Biološko punoljetstvo muškarac dostiže onda kada prvi put u snu doživi poluciju, a djevojka kada prvi put dobije menstruaciju. Biološko punoljetstvo, kako je već rečeno, čini nekoga podobnim da na sebe preuzme ibadetske obaveze. Što se tiče drugih obaveza, kao što su poslovne sposobnosti, njih su islamski klasici vezali za starosnu dob od petnaest godina. Međutim ova starosna granica nije i konačna za punu podobnost za preuzimanje svih osobnih i društvenih obaveza. Država može, u nekim slučajevima, pomjeriti ovu starosnu granicu na viši nivo, ako je to u interesu društva, jer starost od petnaest godina ne čini čovjeka još sposobnim da preuzme sve društvene poslove. Biološko punoljetstvo također ne čini čovjeka sposobnim ni da vodi samostalono porodicu, pa su u zabludi svi oni koji forsiraju ranu ženidbu i udaju, i to se pritom pozivajući na islam. To je granica koja nekoga čini sposobnim da bude roditelj samo u fizičkom smislu, ali ne i u svemu drugom što se od *mukellefa* očekuje, pogotovo ako se zna da su mladići i djevojke, u nekim klimatskim i društvenim okolnostima, biološki punoljetni i sa deset godina života. Da li ih to čini sposobnim da hrane i odgajaju svoju djecu. Svakako da ne čini.

PODJELA FIKHA

Fikhska nauka vrlo je široko područje i ona obuhvata sve strane ljudskog djelovanja. Zato je ova znanost i podijeljena na više oblasti.

Osnovne fikhske oblasti su:

1. Oblast koja se odnosi na obaveze ljudi prema Allahu, dž.š., i ona se naziva *ibadat* – العبادات.
2. Oblast koja regulira bračne odnose među supružnicima i ona se naziva *munakehat* – المناكحات.
3. Oblast koja regulira prijenos zaostavštine sa umrlog lica na njegove nasljednike i ona se naziva *feraiz* ili *ilmu-l-miras* – علم الميراث.
4. Oblast koja regulira ekonomske odnose među ljudima i ona se naziva *mu'amelat* – المعاملات.
6. Oblast koja se odnosi na pravne delikte i ona se naziva *ukubat* – العقوبات.

Osim navedenih, fikhska nauka se grana i na druge oblasti života, ali o tome će biti riječi kasnije.

Ovaj udžbenik obrađuje samo oblast ibadata. Napominjemo da u tu oblast spadaju: namaz, post, zekat, hadž te neke druge stvari koje muslimani izvršavaju, kao što je obaveza klanja kurbana, izdvajanja sadakatu-l-fitra itd.

DRUGO POGLAVLJE

IZVORI ŠERIJATSKIH PROPISA

(مصادر الفقه)

1. Kur'ani-kerim

Svi šerijatski propisi utemeljeni su u jednom ili više šerijatskih izvora. Glavni izvor svih šerijatskih propisa jeste *Kur'ani-kerim* (القرآن الكريم). Ipak svi islamski propisi nisu sadržani u Kur'ani-kerimu, jer Kur'an nije samo zbornik propisa, iako se mnogi propisi zaista u njemu i nalaze. Kur'ani-kerim mnogo više usmjerava a manje naređuje i zabranjuje. U Kur'ani-kerimu, međutim, postoje načela na osnovu kojih se rješavaju i oni slučajevi koje Kur'ani-kerim direktno ne spominje. Kur'ani-kerim, kao Allahova, dž.š., poruka i uputa, mnogo više govori o važnosti vjere i vjerovanja nego što govori o konkretnim zakonskim rješenjima. Kada Kur'an govori o zakonskim rješenjima onda on tu samo daje načelne postavke dok potpune odgovore i konačna rješenja daje samo na najosjetljivija pitanja iz domena međuljudskih odnosa kao što su one stvari koje tretiraju bračna i nasljedna pitanja. Sve drugo prepušteno je Poslaniku, a.s., i ljudskom razumu. Čovjek mora sam na osnovu kur'anskih načela razraditi pravnu regulativu koja će osigurati opstojnost čovjeka na ovom svijetu i koja će mu omogućiti normalne uvjete življenja.

2. Sunnet Poslanika, a. s.

Drugi izvor islamskih propisa jeste *sunnet* (السنة). Ova riječ u arapskom jeziku označava uobičajenu životnu praksu. U fikhu se pod ovim pojmom podrazumijeva: sve ono što je poteklo od Muhammeda, a.s., bilo da je to nje-

gova izgovorena riječ (hadis) ili njegova životna odnosno poslanička praksa (sunnat). Dakle sunnat obuhvata sve što je Poslanik prakticao ili prešutno odobravao dok hadis obuhvata samo ono što je Poslanik, a.s., izgovorio. Kao šerijatski izvor ili argument Šerijata, sunnat se dijeli na:

- *sunnatu-l-huda* (سنة الهدى), što označava redovnu poslaničku praksu, koja se još naziva i *sunnatu-l-muekkedeti* (سنة المؤكدة). Ako je Poslanik, a.s., nešto redovno prakticao onda to znači da je to jako važno za sve muslimane. Zato se kaže za ovu vrstu sunneta da je to obavezujući sunnat za svakog mukellefa. Neopravdano izostavljanje sunneta ove vrste je težak grijeh. Primjere ove vrste sunneta nalazimo u praksi Poslanika, a.s., da redovno uspostavlja namaz u džematu ako je u svom društvu imao bilo koga ko je spreman za namaz u vrijeme nastupajućeg vakt. To je poruka svim muslimanima da čine to isto. Namaz u džematu je simbol organiziranja muslimana u svakodnevnom životu;
- *sunnat zaida* (سنة زائدة) ili neredovna praksa Poslanika, a.s, koja se još naziva i *sunnat gajru muekkeda* (سنة غير مؤكدة). U tu vrstu sunneta spadaju sunnati jacijskog i ikindijskog namaza te način odijevanja, način komuniciranja sa drugim ljudima, kultura ishrane itd. Sa stanovišta obaveznosti, musliman je dužan da svaki *sunnatu-l-huda* redovno prakticira, ako za to ima uvjete, dok je kod *sunnatu zaiide* slučaj nešto drugačiji. Lijepo je, dakle, i u tome slijediti Poslanika, a.s., ali to sa stanovišta vjere nije od najviše važnosti. Ovu vrstu sunneta možemo nazvati poželjni sunnat.

Sunnat kao šerijatski izvor također je nijansiran kao i farz na:

- *sunnatu-l-ajni* (سنة العین), što je osobna praksa Poslanika, gdje niko drugi to u ime njega nije mogao uraditi kao što je njegova praksa redovitog čišćenja zuba;
- *sunnatu-l-kifaije* (سنة الكفاية), što je postupak Poslanika, a.s., kojom on izvršava obaveze drugih muslimana, kao što je bio njegov običaj da proboravi u itikafu posljednjih deset dana ramazana u ime svih muslimana. To je poruka muslimanima da i oni izaberu svog *mu'tekifa* koji će ih zastupati u toj ulozi. To se odnosi i na

druge vrste obaveza u kojima je moguće izvršenje te obaveze, u ime kolektiviteta, od strane pojedinca.

3. Jednoglasje islamskih učenjaka (الإجماع)

Treći oslonac ili izvor šerijatskih propisa, poslije Kur'ani-kerima i sunneta Poslanika, a.s., jeste idžma. Pojam idžma (الإجماع) u arapskom jeziku znači: saglasnost, jednoglasnost. U fikhskoj nauci pojam idžma označava: *jednoglasje islamske uleme jednog vremena u vezi s jednim šerijatskim pitanjem!*

Ako se za neki životni problem muslimana ne može naći oslonac u Kur'ani-kerimu niti u sunnetu Poslanika, a.s., onda se tada nameće obaveza islamskim autoritetima da do potrebnog rješenja dođu putem jednoglasja, a na osnovu vlastite upućenosti u islamske znanosti, oslanjajući se na verificirane šerijatske izvore i djelujući samostalno, a ne na osnovu međusobnog dogovora. Jednoglasje ili konsenzus islamske uleme – idžma', ima svoje dvije nijanse:

- *idžmaun sarihun* (إجماع صريح) ili javno deklarirano mišljenje o aktuelnom pitanju i
- *idžmaun sukuti* (إجماع سكوتي) što znači prešutna saglasnost sa onima koji su svoje mišljenje objelodanili. Prešutna saglasnost valjana je samo onda ako pred mudžtehidom (v. naredno poglavlje) koji nije obznanio svoj stav o aktuelnom pitanju nije stajala nikakva zapreka da se javno izjasni. Ukoliko je mudžtehid na bilo koji način spriječen u javnom deklariranju onda njegova šutnja neće biti tretirana kao njegova prešutna saglasnost o tom pitanju.

Analogija (القياس)

Kada se dođe u situaciju da se određeni životni problem muslimana ne može riješiti na osnovu prethodna tri izvora onda se rješenje traži putem analogije – *kijasa*. U arapskom jeziku riječ *kijas* (قياس) znači: mjera, poređenje.

Kijas, u fikhu, znači: *poređenje novonastalog pravnog slučaja o kome zakonodavac nema šerijatskog rješenja sa nekim sličnim slučajem iz prošlosti*

o kome postoji šerijatsko rješenje, u cilju prenošenja tog prvog rješenja na novonastali pravni slučaj!

Kao primjer kijaskog rješenja navodimo kur'ansku zabranu vina kao jedinog opojnog pića poznatog Arapima u vrijeme Objave. U kasnijim vremenima javljaju se mnoge druge vrste alkoholnih pića sa različitim imenima, ali sa istim djelovanjem, a to je opojnost. Pošto islamski učenjaci dolaze do zaključka da je vino zabranjeno muslimanima samo zbog svoje opojnosti i ni zbog čega drugoga, oni zaključuju, nakon uporedbe vina sa ostalim vrstama opojnih pića ili nadražujućih sredstava, da sve što ima svojstvo opojnosti jeste za muslimana haram kao i samo vino, jer je musliman uvijek odgovoran za svoje postupke, pa zbog toga mora stalno biti pri punoj svijesti.

MUDŽTEHID I MUKALLID (المجتهد والمقلد)

Prije nego što počnemo govoriti o islamskim pravnicima koji su najzaslužniji za sistematizaciju islamskih propisa, potrebno je da se upoznamo sa nekim pojmovima koje ćemo stalno susretati tokom upoznavanja sa fikhskom normativom. Među njima su i pojmovi: *mudžtehid* i *mukallid*.

U fikhu, pod pojmom *mudžtehid* podrazumijeva se *osoba koja je dovoljno upućena u islamske znanosti da može samostalno, oslanjajući se na priznate šerijatske izvore i ne povodeći se za bilo kojim autoritetom iz prošlosti, dolaziti do konkretnih šerijatskih rješenja!*

Pod pojmom *mukallid* podrazumijeva se *osoba koja je dovoljno upućena u islamske znanosti da može tumačiti već data rješenja iz prošlosti, ali nije sposobna da samostalno dolazi do autentičnih rješenja!* On je, dakle, samo tumač već postojećih propisa. Osoba koja je u svojoj naučnoj praksi dosegla nivo *mudžtehida* te ima svoje sljedbenike naziva se imamom, a to je najviše zvanje koje može dobiti jedan islamski učenjak. To zvanje mogu mu dodijeliti samo naučni autoriteti slični njemu a nikako neka državna institucija ili bilo koja organizacija.

Najvažniji mudžtehidi u prvim stoljećima islama

Za života Muhammeda, a.s., sve pravne norme i svi islamski propisi proistjecali su iz njegovog tumačenja Kur'ani-kerima, kao i iz njegove svakodnevne životne prakse. Nakon njegove smrti, tu ulogu preuzeli su njegovi najbliži saradnici – *ashabi*, oslonjeni na iskustvo koje su stjecali družeći se

sa njim. Tek sljedeća generacija muslimana – *tabi'ini*, bila je prisiljena da samostalno ulaže napore kako bi se uspostavila pravna regulativa i kako bi se ustrojio pravni poredak. Dakle tek početkom drugog hidžretskog stoljeća pojavljuju se samostalni mudžtehidi koji s najvećom ozbiljnošću i odgovornošću pristupaju izradi pravne regulative u svim oblastima života počevši od ibadata do međudržavnih odnosa. Među najpoznatijim velikanima islamske pravne misli tog doba bili su:

1. Hasan Basri – حسن البصري, koji je, kako se vidi iz njegovog imena, živio i djelovao u gradu Basri, u južnom Iraku. Rođen je u Medini 22., umro je u Basri 110. hidžretske godine.
2. Numan ibn Sabit zvani Ebu Hanife – نعمان ابن ثابت, a u nauci poznat kao Imami-Azam - الإمام الأعظم, rođen je 80. u Kufi a umro je u Bagdadu 150. godine po Hidžri. Utemeljivač je hanefijske pravne škole.
3. Malik ibn Enes – مالك ابن أنس, rođen je u 93. a umro je 179. godine po Hidžri, u Medini.
4. Idris eš-Šafi'i – إدريس الشافعي, rođen u Gazi 150. a umro je u Egiptu 204. godine po Hidžri. Utemeljivač je šafijske pravne škole.
5. Ahmed bin Hanbel – أحمد بن حنبل, rođen 164. a umro 241. godine po Hidžri, u Bagdadu. Utemeljivač je hanbelijske pravne škole.

Osim ovih imena, koja su najpoznatija i koja su ostavila najviše tragova u islamskoj pravnoj znanosti, u tom vremenu bilo je još mnogo imena koja su doprinijela utemeljenju i definiranju islamske pravne regulative, ali im nije bilo suđeno da dobiju svoje sljedbenike pa se u islamskoj znanosti ne spominju često. Iz činjenice koju smo spomenuli da su gore spomenuti mudžtehidi pridobili svoje sljedbenike koji su prihvatili njihovu metodologiju u šerijatskoj pravnoj teoriji i praksi, a koji su svaki napose djelovali neovisno jedan od drugoga, nastale su četiri pravne škole u okvirima ehlišunnetskog islama, koje su danas poznate kao mezhebi, i to: *hanefijski*, *malikijski*, *šafijski* i *hanbelijski*. Svaka ova pravna škola ima svoje sljedbenike širom islamskog svijeta. Među spomenutim velikim mudžtehidima je i Hasan Basri, ali, kako vidimo, on nije nosilac pravne škole, iako je njegov doprinos razvoju šerijatskog prava također vrlo veliki.

Razlog tome je to što u vrijeme njegovog djelovanja još nisu bili potpuno sazreli uvjeti za cjelovito definiranje pravne znanosti u okvirima islama. Budući da smo mi sljedbenici hanefijske pravne škole, to nas obavezuje da se odmah, malo više, pozabavimo sa alimima koji su najviše doprinijeli tome da hanefijski mezheb ima toliko pristalica širom islamskog svijeta. Kako smo već spomenuli, utemeljivač hanefijske pravne škole je Imami-Azam, što doslovno znači najveći među velikanima. To je naučna titula koju su velikanu islamske misli dali drugi alimi i tu titulu nije dobio niko niti prije niti poslije njega. To najbolje govori o ugledu koji je uživao Imami-Azam kao učenjak među ulemom toga doba. Taj ugled veliki imam nikada nije izgubio te se i danas smatra, u fikhskoj nauci, zapravo utemeljiteljem šerijatske pravne nauke. Njegov otac doselio se kao trgovac iz Perzije i nastanio se u Kufi, gradu u središnjem Iraku. Prva životna iskustva stjecao je u očevom dućanu. Njemu se, međutim, posrećilo da ga je otac već u njegovoj najranijoj mladosti usmjerio prema džamiji, gde je slušao predavanja u to doba velikih alima poput Ebu Ismaila bin Sulejmana, zvanog Hammad, i drugih. Od tog momenta, njegov životni put zauvijek je dobio novi pravac. Od tada njega interesira samo nauka, posebno fikhska nauka. Njegovi najpoznatiji učenici i, u kasnije vrijeme, najdosljedniji sljedbenici bili su:

1. Jakub bin Ibrahim bin Habib el-Ensari – يعقوب بن إبراهيم بن حبيب الأنصاري, u nauci poznat kao Imami Ebu Jusuf – الإمام أبو يوسف, rođen je 113. a umro 179. godine po Hidžri u Bagdadu.
2. Muhamed bin el-Husejn eš-Šejbani – محمد بن الحسين الشيباني, u nauci poznat kao Imami-Muhammed – الإمام محمد, rođen je 132. a umro 189. godine po Hidžri u Bagdadu.
3. Ebu Huzejl Zufer bin Huzejl – أبو هزبل زفر بن الهزبل, rođen je 110. a umro 158. godine u Bagdadu. U nauci je poznat pod imenom Imami-Zufer - الإمام زفر.

Svaki od ovih velikana fikhske nauke, na svoj način, doprinio je utemeljenju i učvršćenju hanefijske pravne škole i na njihove autoritete se ravnopravno oslanjaju svi koji se bave fikhskom naukom kada je riječ o hanefijskoj pravnoj školi.

TREĆE POGLAVLJE

ČISTOĆA (الطهارة)

Riječ *taharet*, u arapskom jeziku, označava čistoću općenito. U fikhu, ovaj pojam znači: *očišćenje prije stupanja u namaz ili bilo koji drugi vjerski obredni čin, od stvarne i fikhske nečistoće!* Iz ove definicije proizlazi da je obaveza svakog muslimana - mukellefa, da prije stupanja u ibadetski obredni postupak, izvrši očišćenje svoga tijela, odjeće i mjesta obreda, na propisan način. Ono što treba tom prilikom odstraniti naziva se *nedžaset* (النجاسة) ili nečistoća. Ova nečistoća ima svoje dvije dimenzije.

- Stvarna nečistoća ili *nedžase hakikijja* (النجاسة الحقيقية). To je vrsta nečistoće koja se može vidjeti golim okom, osjetiti čulom mirisa ili fizički dodirnuti. To znači da svaka prljavština koja se nađe na tijelu, odjeći ili tlu, gdje će se obaviti namaz, i vidljiva je, spada u ovu vrstu nečistoće. Nekada nečistoća postoji, ali nije vidljiva, nego se samo osjeća čulom mirisa, kao što je mokraća, alkohol i slično. Nekada pak postoji nečistoća koja niti je vidljiva golim okom, usljed nedostatka vida ili svjetlosti, niti se primjećuje čulom mirisa. Prisutnost te vrste nečistoće može se ustanoviti samo dodiranjem. Svejedno o kojoj vrsti nečistoće je riječ, ona se mora otkloniti jer je nečistoća nespojiva sa pojmom ibadeta, ma koje vrste bila.
- Pravna (fikhska) nečistoća ili *nedžase hukmijja* (النجاسة الحكمية). To su stanja u kojima se musliman nađe a koja se sama po sebi smatraju nečistim stanjima sa stanovišta Šerijata. Ta stanja su: kada se žena nalazi u periodu mjesečnog pranja, žena u postporođajnom periodu, muškarac i žena nakon spolnog odnosa te muškarac

nakon polucije u snu ili na bilo koji drugi način. Svako od ovih stanja zahtijevaju kupanje na propisan način, prije stupanja u obredni ibadet. Ovo se stanje, u fikhu, još naziva i *hadesom* (حدث). Hades ima svoje dvije dimenzije, i to: veliki hades, kada je obavezno šerijatsko kupanje, i mali hades, kada je potrebno uzeti samo abdest.

Postupak oslobađanja od nedžase hakikije ili nedžase hukmijje naziva se *taharetu-š-šer'ijje* (الطهارة الشرعية) ili šerijatsko očišćenje.

Osnovno sredstvo čišćenja

- čista voda (ماء طاهر)

Da bismo došli do stanja potpune čistoće, prije stupanja u bilo koji obredni ibadet, potrebno je osigurati osnovno sredstvo za čišćenje a to je voda, i to ona vrsta vode koja ispunjava uvjete za potpuno šerijatsko očišćenje. U želji da dođu do vode koja ispunjava te uvjete, islamski klasici su uložili mnogo truda i vremena, pa su, shodno vremenu u kome su živjeli, postavili kriterije za čistu vodu pomoću kojih se može doći do poželjne, šerijatske čistoće. Za naše prilike i vrijeme u kome živimo, mnogi od njihovih kriterija su prevladani i mi možemo komotno reći da je za šerijatsko očišćenje podobna svaka voda koja valja za piće. Kriterije za to koja voda valja za piće određuju jedino nadležni stručnjaci a nikako fikhska ulema. Druga vrsta vode koja također ponekad može biti podobna za šerijatsko očišćenje jeste takozvana tehnološka voda. To je vrsta vode koja nije podobna za piće, ali se ista može upotrijebiti za šerijatsko očišćenje; za abdest i gusul. Koja je to vrsta tehnološke vode koja valja za šerijatsko očišćenje, a koja ne škodi zdravlju, odlučuju nadležni stručnjaci. Njihovi stručni nalazi za nas su jedino mjerodavni i u to se ne može miješati niko drugi ma sa kojih pozicija nastupao. Tek tada smo sasvim sigurni da je ta voda podobna za vjerske potrebe muslimana.

Čišćenje poslije velike i male nužde

(الإستنجاء والإستبراء)

Da bi musliman udovoljio zahtjevu islamske čistoće, on ima obavezu da izvrši očišćenje dijelova tijela koji imaju neposrednu vezu sa obavljanjem velike i male prirodne nužde. Nakon obavljene velike prirodne nužde potrebno je taj dio tijela dobro oprati vodom. Nema zapreke sa šerijatskog stanovišta da se prije upotrebe vode koriste i neka druga priručna sredstva čišćenja kao što je higijenski papir, ali uz obavezno pranje vodom poslije toga. Ako se čovjek nađe u prirodi gdje nema vode, privremeno se može obaviti čišćenje nekim prigodnim sredstvom kao što je: lišće, papir, drvo, kamen i slično, uz obavezu da se prije uzimanja abdesta obavi pranje vodom. Bez tog pranja vodom sam abdest je bezvrijedan i od eventualnog namaza koji bi bio klanjan bez pranja vodom nema ništa, osim u slučaju kada se do vode ne može doći u traženom vremenu. Tada se pribjegava olakšici koja se naziva tejemmum.

Prilikom obavljanja male nužde (mokrenja) mora se voditi računa da na odjeću ne kane ni najmanja kapljica mokraće, inače se abdest neće moći uzeti prije promjene ili očišćenja te odjeće na koju je mokraća dospjela. Najbolje je obaviti pranje i dijela tijela koje se nalazi neposredno ispod onečišćene odjeće. Također je lijepo vodom oprati i onaj dio tijela koji ima neposrednu vezu sa obavljenom malom nuždom, kao i u prvom slučaju, kod obavljanja velike nužde. Prilikom obavljanja nužde postoje i neki adabski (bontonski) islamski principi koje je lijepo ispoštovati a to su: u zahod zakoračiti lijevom a iskoračiti desnom nogom. Pri ulaženju u zahod izgovoriti bismillu te proučiti kratku dovu koja glasi:

اللَّهُمَّ أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخُبْثِ وَالْخَبَائِثِ.

Allahumme e'uzu bike mine-l-hubusi ve-l-haba'isi.

“Bože moj, sačuvaj me od svih vrsta šejtana.”

Također, islamski edeb zahtijeva da pri obavljanju nužde vodimo računa da to obavljamo na zato određenom mjestu, a u slobodnom prostoru u odgovarajućem zaklonu. Mora se, prilikom obavljanja nužde, izbjegavati

namjerno okretanje prema Suncu, Mjesecu, vjetru ili, ne daj Bože, prema kibli. Nepriročno je nuždu obavljati na javnim mjestima kao što su javni putevi ili mjestima koje koriste ljudi kao što su prigodni hladovi ili u vodi. Kada se nužda završi lijepo je proučiti ovu dovu:

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنِّي مَا يُؤْذِينِي وَأَمْسَكَ عَلَيَّ مَا يَنْفَعُنِي.

*El-hamdu lillahi-l-lezi ezhebe 'anni ma ju'zini ve emseke
'alejje ma jenf'uni!*

“Hvala Allahu Koji je odstranio od mene ono što mi smeta a zadržao mi ono što mi treba.”

Očišćenje poslije obavljene velike nužde naziva se *istindža*, dok se očišćenje poslije male nužde naziva *istibra*.

ABDEST (الوضوء)

Pojam abdest dolazi od arapske riječi *veda'tun* (وضاءة), što znači ljepota. U fikhskoj nauci abdest se definira kao “pranje i potiranje određenih dijelova tijela na propisan način”. Nakon što se otkloni ono što se, po fikhu, smatra velikim hadesom, prije stupanja u namaz ili drugi ibadetski čin, za koji je propisan abdest, nužno je obaviti pranje određenih dijelova tijela. Radi se uglavnom o onim dijelovima tijela koji nisu zaštićeni odjećom, pa su time izloženi onečišćenju više nego oni drugi, ili su zaštićeni, ali se i pored toga uprljaju vrlo brzo, kao što su noge u obući, ako ne zbog vanjskog utjecaja onda zbog znojenja. Ova obaveza naređena je direktno Kur'anom. U šestom ajetu sure El-Maide se kaže:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ
وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ.

*Ja ejjuhe-l-lezine amenu iza kumtum ile-s-salati fa-gsilu
vudžuhukum ve ejdijekum ile-l-merafiki ve-msehu bi
ru'usikum ve erdžulekum ile-l-ka'bejni.*

*O vjernici, kada pristupite namazu, operite lice vaše i
ruke vaše do iza laktova, i glavu vašu potarite i noge
vaše do iznad članaka (operite).*

U ovom kur'anskom ajetu, definirani su abdestni farzovi, te je izostavljanjem bilo kojeg od ovih pranja, abdest neispravan čime bi i namaz, ili drugi ibadet koji bi bio obavljen poslije ovako manjkavog abdesta, bio također neispravan.

Kod abdesta su sljedeće radnje *farzovi*:

1. oprati lice od uha do uha i od vrha čela do pod bradu;
2. oprati ruke do iza laktova;
3. potrati se mokrom rukom po glavi;
4. oprati noge do iznad članaka.

Međutim abdest ima i svoju drugu komponentu, a to su abdestni sunneti. Oni su proizišli iz prakse Muhammeda, a.s., pa su time postali obaveza svakog muslimana. Božiji Poslanik je samo preciznije razradio kur'anski zahtjev za očišćenjem, spomenut u citiranom ajetu. Nije, dakle, svejedno da li je predibadetsko očišćenje obavljeno sa abdestnim sunnetima ili bez njih. Odgovoran musliman abdestne sunnete izostavit će samo u krajnjoj nuždi kada ih, iz zaista opravdanih razloga, ne može propisno obaviti.

U abdestu su *sunnetske radnje* sljedeći postupci:

1. proučiti abdestni nijet;
2. abdest početi učenjem bismille;
3. prvo oprati, po tri puta, ruke do iza šaka;
4. po tri puta izapрати unutrašnjost usta, i to usrkivanjem vode iz desne šake;
5. isprati, po tri puta, unutrašnjost nosa ušmrkivanjem vode iz desne šake;
6. potrati čitavu glavu vlažnom rukom;
7. dobro izapрати ušne školjke iznutra i izvana;
8. dobro oprati vrat, trljajući isti desnom, odnosno lijevom rukom;
9. čitav abdest obaviti u jednom mahu, bez prekida.

Uz ove, u abdestu postoje još neke sunnetske obaveze, kao što je obaveza za one koji nose bradu da istu, i prilikom abdesta, na odgovarajući način učine urednom i čistom, shodno kur'anskom zahtjevu:

فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ...

...*Fagsilu vudžubekum*...

Operite lica svoja.

Adabi abdesta

U abdestu također postoje neke radnje koje nisu ni farzovi niti sunneti abdesta, ali ih je radio Poslanik, a.s., te ih je lijepo prakticirati jer od toga ima sevaba a same po sebi uljepšavaju abdestni čin.

U abdestu se sljedeći postupci tretiraju abdestnim adabima:

1. pri uzimanju abdesta, voditi računa da na tijelo ili odjeću ne kane već upotrijebljena voda koja se naziva *ma'un musta'melun* (ماء مستعمل);
2. okrenuti se prema kibli, pri uzimanju abdesta, ako to prilike dopuštaju;
3. abdest uzimati samostalno, bez tuđe pomoći, ako to zdravlje dopušta;
4. izgovoriti ili proučiti propisani nijet;
5. uzimajući abdest, učiti abdestne dove;
6. uvijek izgovoriti bismillu, pri pranju pojedinih dijelova tijela;
7. na kraju abdesta, izgovoriti kelimetu-š-šehadet;
8. po završetku uzimanja abdesta, usrknuti malo vode, okrenuvši se prema kibli.

Mekruhi abdesta

Osim onih postupaka koji su naređeni, kod abdesta se mogu dogoditi stvari koje su nepoželjne, te se tako i nazivaju - mekruhi abdesta. Pri uzimanju abdesta mekruh je činiti sljedeće stvari:

1. trošiti više vode nego što je objektivno potrebno;
2. pri uzimanju abdesta prskati se suviše vodom;
3. voditi bilo kakav razgovor dok se abdest uzima.

KADA JE ABDEST FARZ, VADŽIB ILI SUNNET

Abdest je farz uzeti:

1. prije svakog namaza, svedjedno je da li je taj namaz sam po sebi farz, vadžib, sunnet ili nafila;
2. prije učenja Kur'ana;
3. prije svakog obrednog ibadeta.

Abdest je vadžib uzeti:

- prije svakog propisanog obilaska Kabe-tavafa.

Abdest je mendub – poželjno uzeti:

1. nakon svakog grješnog čina;
2. nakon obrednog kupanja drugog umrlog lica;
3. prije bavljenja vjerskom literaturom;
4. prije spavanja;
5. u svim prilikama za koje pojedinac smatra da će se pod abdestom ljepše osjećati.

Šta će pokvariti abdest

Abdest će biti pokvaren ako se nakon njegovog uzimanja dogode sljedeće stvari:

1. obavljena velika ili mala nužda, u bilo kojoj količini;
2. puštanje vjetra, i u najmanjoj količini;

3. isticanje iz tijela: krvi, gnoja, sukrvice, na bilo koji način i u bilo kojoj količini;
4. povraćanje, iz bilo kojih razloga;
5. san, bez obzira koliko kratko trajao;
6. gubljenje svijesti, ma koliko trajalo i bez obzira iz kojih razloga;
7. zasmijavanje u namazu, ako se to može čuti i od najbližeg muslima, kvari i abdest i namaz;
8. nepristojan razgovor ili izgovor nepristojnih riječi, u bilo kojem obliku i iz bilo kojih razloga.

ABDESTNE DOVE (أدعية الوضوء)

Nijet za abdest glasi:

تَوَيْتُ أَنْ أَتَوَضَّأَ لِأَجْلِ الصَّلَاةِ وَلِرَفْعِ الْحَدِيثِ تَقَرُّبًا إِلَى اللَّهِ تَعَالَى.

Nevejtü en etevedda'e li-edžli-s-salati ve li-ref'i-l-hadesi tekarruben ilellahi te'ala!

“Odlučih da uzmem abdest, radi otklona nečistoće i pristupa namazu, kako bih se približio Allahu, dž.š.”

Poslije toga se uči:

بِسْمِ اللَّهِ الْعَظِيمِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى دِينِ الْإِسْلَامِ وَعَلَى تَوْفِيقِ الْإِيمَانِ وَعَلَى هِدَايَةِ الرَّحْمَانِ وَعَلَى كُلِّ حَالٍ.

Bismillahi-l-'azimi ve-l-hamdu lillahi 'ala dini-l-islami ve 'ala tefiki-l-imani ve 'ala hidajeti-r-rahmani ve 'ala kulli halin!

“U ime Uzvišenog Allaha. Zahvaljujem Mu na vjeri islamu, na čvrstom vjerovanju i na uputi milosrdnoj u svakoj situaciji.”

Kada se peru ruke do iza šaka uči se:

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا وَجَعَلَ الْإِسْلَامَ نُورًا وَقَائِدًا وَدَلِيلًا إِلَى حَتَاتِكَ حَتَاتِ النَّعِيمِ وَإِلَى دَرِكَ دَرِ السَّلَامِ.

*El-hamdu lillabi-l-lezi enzele mine-s-sema' i ma'en taburen
ve dže'ale-l-islame nuren ve kaiden ve delilen ila džennatike
džennati-n-ne'imi ve ila darike dari-s-selami!*

“Hvala Uzvišenom Allahu Koji nam vodu sa neba spušta, Onom Koji islam čini našim svjetlom, našim vodičem i putokazom do Tvog Dženneta, mjesta izobilja i smiraja.”

Ispirući unutrašnjost usta uči se:

اللَّهُمَّ طَهِّرْ لِسَانِي وَنَوِّزْ قَلْبِي وَأَمِّحْ ذُنُوبِي.

*Allahumme tabhir nukheti ve nevvir kalbi ve-mbu
zunubi!*

“Moj Allahu! Učini mi usta čistim i prijatnim, oprosti mi grijeha moje i ispuni me svjetlom vjere.”

Ispirući unutrašnjost nosa uči se:

اللَّهُمَّ أَرِحْنِي بِرَائِحَةِ الْجَنَّةِ وَلَازِقْنِي مِنْ نَعِيمِهَا وَلَا أَعِزَّنِي مِنْ رَائِحَةِ النَّارِ.

*Allahumme erihni bi ra'ihati-l-dženneti ve-rzukni min
ne'imiba ve la e'izni min ra'ihati-n-nari!*

“Moj Allahu! Udahni mi džennetski miris i obdari me blagodatima njegovim a ne zapahni me džehennemskom vatrom.”

Kada se pere lice uči se:

اللَّهُمَّ بَيِّضْ وَجْهِي بِبُورِكَ يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهُ أَوْلِيَائِكَ وَلَا تَسْوُدْ وَجْهِي بِظُلْمَاتِكَ
يَوْمَ تَسْوَدُّ وُجُوهُ أَعْدَائِكَ.

*Allahumme bejjid vedžhi bi nurike jevme tebjeddu
vudžuhu evlija'ike ve la tusevvid vedžhi bi zulumatike
jevme tesveddu vudžuhu e'ada'ike!*

“Moj Allahu! Lice moje svjetlom Svojim učini bijelim onoga dana kada će lica miljenika Tvojih biti bijela;

nemoj mi lice ocrniti tminama Svojim na dan kad crna će biti lica neprijatelja Tvojih.”

Kada se pere desna ruka do iza lakta uči se:

اللَّهُمَّ اعْطِنِي كِتَابِي بِيَمِينِي وَحَاسِبْنِي حِسَابًا يَسِيرًا .

Allahumme e'atini kitabi bi jemini ve hasibni hisaben jesira!

“Moj Allahu! Knjigu (mojih djela) dodaj mi sa desne strane i učini mi polaganje računa (pred Tobom) lahkim.”

Kada se pere lijeva ruka do iza lakta uči se:

اللَّهُمَّ لَا تُعْضِي كِتَابِي بِشِمَالِي وَلَا مِنْ وَرَاءِ ظَهْرِي وَلَا تَحَاسِبْنِي حِسَابًا شَدِيدًا .

Allahumme la tu'tini kitabi bi šimali ve la min vera'i zahri ve la tuhasibni hisaben šedida!

“Moj Allahu! Ne dodaj mi moju knjigu sa lijeve strane niti iza leđa i ne otežaj mi polaganje računa (na Sudnjem danu) i ne učini me stanovnikom Džehennema.”

Kada se vrši potiranje glave - mesh, uči se:

اللَّهُمَّ غَشِّ رَأْسِي بِرَحْمَتِكَ وَأَنْزِلْ عَلَيَّ مِنْ بَرَكَاتِكَ وَأَدْخِلْنِي فِي جَنَّاتِكَ .

Allahumme gašši re'si bi rahmetike ve enzil 'alejje min berekatike ve edhilni fi džennatike!

“Moj Allahu! Neka Tvoja milost natkrili moju glavu Tvojim blagoslovom i podari mi džennetske blagodati.”

Kada se peru uši uči se:

اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ .

Allahumme-dž'alni mine-l-lezine jestemi'une-l-kavle fe jettebi'une ahsenehu!

“Allahu moj! Učini me da budem od onih koji slušaju poruku Tvoju i slijede ono najljepše!”

Kada se pere vrat uči se:

اللَّهُمَّ أَعْتِقْ رَقَبَتِي مِنَ النَّارِ وَاحْفَظْنِي مِنَ السَّلَاسِلِ وَالْأَغْلَالِ وَالْأَنْكَالِ.

Allahumme a'tik rekabeti mine-n-nari va-hfazni mine-s-selasili ve-l-aglali ve-l-enkal!

“Moj Allahu! Sačuvaj moj vrat od okova vatre džehennemske.”

Kada se pere desna noga uči se:

اللَّهُمَّ ثَبِّتْ قَدَمِي عَلَى الصِّرَاطِ يَوْمَ تَرِلُّ الْأَقْدَامُ.

Allahumme sebbit kademejje 'ale-s-sirati jevme tezillu-l-akdamu!

“Moj Allahu! Učini moja stopala stabilnim, na Sirat-ćupriji, kada drugi budu posrtali.”

Kada se pere lijeva noga uči se:

اللَّهُمَّ اجْعَلْ لِي سَعْيًا مَشْكُورًا وَدَنْبًا مَغْفُورًا وَعَمَلًا مَقْبُولًا وَتِجَارَةً لَنْ تَبُورَ بِعَفْوِكَ وَكُومًا يَا عَزِيزُ يَا غَفُورُ بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ.

Allahumme-dž'al li sa'jen meškuren ve zenben magfuren ve 'amelen makbulen ve tidžaretan len tebure bi 'afvike ve keremike ja 'azizu ja gafuru bi rahmetike ja erhamer-rahimin!

“Moj Allahu! Učini moje djelovanje korisnim i blagoslovljenim, i ne učini moje djelovanje nekorisnim. Moji grijesi neka budu oprosteni. Neka mi u tome pomogne Tvoja dobrota i plemenitost, molim Ti se Tvojom blagošću, o Ti najmilostiviji.”

Kada se abdest završi, lijepo je proučiti ovo:

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ. أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ وَحْدَكَ لَا شَرِيكَ لَكَ. أَسْتَغْفِرُكَ
وَأَتُوبُ إِلَيْكَ وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُكَ وَرَسُولُكَ.

*Subhaneke Allahumme ve bi hamdike. Ešhedu en la ilahe
illa ente vahdeke la šerike leke. Estagfiruke ve etubu ilejke
ve ente 'ala kulli šej'in kadir. Ve ešhedu enne Muham-
meden 'abduke ve resuluke!*

“Tebi samo slava pripada, Allahu moj! Svaka Ti hvala.
Vjerujem i izjavljujem da si samo Ti bog i da sudruga
nemaš. Kajem Ti se i tražim Tvoj oprost, jer si Ti u
svemu moćan. I svjedočim da je Muhammed Tvoj
rob i Tvoj poslanik.”

Uobičajeno je da se nakon svega, a prije stupanja u namaz, prouči
sura El-Kadr.

ŠERIJATSKO KUPANJE (الغسل)

Pojam *gusul* dolazi od arapske riječi: غسل, što znači: pranje, kupanje. U fikhu se *gusul* definira kao: *kupanje na šerijatski propisan način, iz čisto islamskih razloga!* Obaveza šerijatskog kupanja proizlazi iz kur'anskog zahtjeva, sadržanog u 6. ajetu sure El-Maide, gdje se kaže:

وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَأَطْفِئُوا.

A ako ste nečisti (džunub) – očistite se.

Razlozi zbog kojih Šerijat propisuje obavezno farz-kupanje su:

1. spolni odnos, svejedno da li je došlo do izliva sjemena ili nije;
2. istjecanje sjemena iz spolnog organa, u snu ili bez njega;
3. nakon završetka menzesnog perioda kod žene;
4. nakon završetka postporođajnog perioda kod žene;
5. ako se, kod žene, menzes i nifas ne završe u propisanom vremenu, tada je obaveza okupati se i ponašati kao sahibi-uzr.

Gusulski farzovi

Da bi *gusul* sa šerijatskog stanovišta bio valjan, potrebno je da se izvrše njegovi osnovni elementi koji su ujedno i njegovi farzovi. Ti elementi su:

1. donijeti odluku da se kupanje obavi ili učiniti nijet;
2. dobro isprati usta, usrkavajući vode iz desne šake;
3. dobro isprati unutrašnjost nosa, usrkavajući vode iz desne šake;

4. čitavo tijelo dobro oprati, koristeći, po mogućnosti, sapun i šampon, jer samo tako se može biti sigurnim da se udovoljilo kur'anskom zahtjevu za očišćenjem.

Gusulski sunneti

Kod gusula postoje neke radnje koje se definišu kao sunnetske. I pored toga što one formalno ne utječu na ispravnost gusula, ipak dosljedan musliman vodi računa da ispoštuje sve ono što je poteklo od Poslanika, a.s., jer njegova praksa uvijek sadrži u sebi neku korist za mukellefa, makar on to trenutačno i ne prepoznavao. Dakle, prilikom uzimanja gusula sljedeće stvari su sunnetska obaveza:

1. izgovoriti ili proučiti gusulski nijet, koji glasi:

نَوَيْتُ الْغُسْلَ لِرَفْعِ الْحَدِيثِ وَالْجَنَابَةِ تَقَرُّبًا إِلَى اللَّهِ تَعَالَى .

Nevejtu-l-gasle li ref'i-l-hadesi ve-l-dženabeti tekarruben illellahi te'ala!

“Donosim odluku da se okupam (na šerijatski propisan način) da bih otklonio svaku vrstu nečistoće i da bih se približio Allahu, dž.š.”

2. kupanje početi učenjem Bismille;
3. prvo otkloniti eventualnu veću nečistoću sa tijela, prije samog čina kupanja;
4. svaki dio tijela oprati po tri puta;
5. kupanje početi od glave, nakon obavljenog propisanog ispiranja usta i nosa, što su farzovi gusula, zatim oprati desnu stranu tijela, počevši od desnog ramena. Iza toga oprati lijevu stranu tijela na isti način kao i desnu;
6. voditi računa da na oprani dio tijela ne kane već upotrijebljena voda.

Gusulski adabi

Pri obavljanju gusula valja voditi računa da se ispoštuju i adabski zahtjevi, jer će nam ovo kupanje tek tada biti potpuno. Gusulski adabi su istovjetni sa adabima abdesta, osim što kod gusula nema obaveze okretanja prema kibli niti učenja bilo kakvih dova.

Gusulski mekruhi

Kod šerijatskog kupanja – gusula, mekruh radnje su istovjetne onima koje su mekruh kod abdesta, s tim što je učenje dova pri gusulu mekruh dok je to kod abdesta adab.

U kojim je prilikama šerijatsko kupanje sunnet

Postoje situacije kada kupanje postaje sunnetska obaveza, iako ne postoje formalni ralози za to. To su one situacije gdje se muslimani masovno okupljaju. Da ne bi došlo do neprijatnih zadaha i da bi se što ljepše osjećali u tim okolnostima, potrebno je, po Poslanikovoј praksi, okupati se posebno za te prilike. To je u sljedećim situacijama:

1. u petak izjutra, prije džuma-namaza;
2. izjutra, prvi dan Bajrama, prije obavljanja bajram-namaza;
3. prilikom oblačenja ihrama na mikatu, prije početka obavljanja hadžskih obreda;
4. prije polaska na Arefat, kod obavljanja hadža.

Kada je mendub obaviti šerijatsko kupanje

Postoje još neke životne situacije u kojima je poželjno – mendub obaviti šerijatsko kupanje. Te situacije su:

1. onome koji formalno pristupa islamu;
2. mladiću i djevojci koji osjete da su biološki punoljetni;

4. onome ko je ozdravio od mentalne bolesti;
5. nakon prestanka istjecanja krvi iz tijela u većoj količini i kada se bude sigurno da neće doći do daljnjeg odliva krvi zbog kvašenja tijela;
6. osobi koja je obavila šerijatsko kupanje umrle osobe;
7. povodom mubarek-noći: Lejletu-l-kadra, Lejletu-l-Mi'radža, Lejletu-l-berata...;
8. prije odlaska na Muzdelifu, pri obavljanju hadža;
9. prije glavnog obilaska Kabe (Tavafu-z-zijareta) kod obavljanja hadža;
10. prije obavljanja posebnih namaza u slučajevima pomračenja Sunca, Mjeseca i drugih rijetkih prirodnih pojava.

SIMBOLIČNO UZIMANJE GUSULA ILI ABDESTA (التيمم)

Riječ *tejemmum* u arapskom jeziku znači: namjera, nakana. U tom značenju ovu riječ nalazimo u 267. ajetu sure El-Bekare, gdje se kaže:

وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ...

Nemojte ono bezvrijedno izdvajati da biste to (na ime zekata) podijelili...

U fikhskoj nauci, *tejemmum* se definira kao: *obredni postupak koji na simboličan način zamjenjuje gusul ili abdest kada se ovi ne mogu obaviti na propisan način zbog nedostatka vode ili vremena!*

Pravo na *tejemmum* proizlazi iz 6. ajeta sure El-Maide, koji glasi:

وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ يَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ.

*A ako ste bolesni ili budete putovali, ili budu neki od vas prirodnu potrebu izvršili, ili sa ženama svojim ste odnos imali – a vode niste našli – tada *tejemmum* uzmite: rukama svojim čisto zemno tlo dotičući i njima preko lica svojih i ruku svojih prelazeći...*

Iz ovog ajeta razumije se da musliman nikada i ni u kakvim okolnostima nema pravo na pristup bilo kojoj vrsti ibadeta a da se prethodno fizički i psihički ne očisti. Ako ga zadesi situacija u kojoj nije u stanju da fizičko očišćenje obavi na propisan način, on još uvijek nije dobio pravo da i u tim

vanrednim okolnostima obavlja ibadet bez propisanog očišćenja. Međutim njemu je za tu priliku Allah, dž.š., dao olakšicu koja mu omogućava da se psihički rastereti, zbog pristupa ibadetu u nečistom stanju. Omogućio mu je da to čišćenje obavi na simboličan način. Time mu je stavio do znanja da je očišćenje prije ibadeta, stalna i trajna obaveza. Samo u vanrednim okolnostima postoje olakšice. One se koriste kada za to postoje zaista opravdani razlozi.

Opravdani razlozi koji daju pravo mukellefu da se koristi simboličnim očišćenjem – tejemmumom, jesu:

1. nemogućnost da se do vode dođe, u poželjnom vremenu, iz opravdanih razloga. Opravdani razlozi su i ako je mukellef izložen opasnosti po vlastiti život, zdravlje i imovinu pri traganju za vodom;
2. opasnost po bolesnika od pogoršanja bolesti, ako bi se bolesnik kupao ili uzimao abdest;
3. posjedovanje male količine vode koja će, ako se upotrijebi za kupanje ili abdest, nedostajati za piće i kuhanje hrane;
4. naporno putovanje koje onemogućava kupanje, ili uzimanje abdesta, iz opravdanih razloga;
5. nedostatak vremena, koje će ako se upotrijebi za gusul ili uzimanje abdesta, onemogućiti prispijevanje na namaze koji se ne mogu naknadno obaviti kao što su džezaza-namaz, bajram-namazi.

Ipak, valja napomenuti da je u našim prilikama nedostatak vode vrlo rijedak razlog za korištenje tejemmumske olakšice, jer vode ima dovoljno na sve strane, naravno ako smo kao muslimani svjesni koliko nam je voda potrebna u svakodnevnom životu i ako vodimo računa da za svoje potrebe na vrijeme osiguramo njene dovoljne količine. Mi, dakle, ne čekamo da vode nestane da bismo pribjegli tejemmumu, nego istu pribavljamo na vrijeme. Olakšica se nikada ne smije pretvarati u pravilo.

Tejemmumski farzovi

1. donijeti odluku da se uzme tejemmum te biti svjestan šta nam on zamjenjuje - gusul ili abdest;
2. potрати lice nakon doticanja tla;
3. potрати desnu pa lijevu ruku do iznad lakta nakon doticanja tla.

Tejemmumski sunneti

1. Proučiti tejemmumski nijet koji glasi:

نَوَيْتُ أَنْ أَتَيْمُّمَ لِأَجْلِ الصَّلَاةِ وَلِرَفْعِ الْحَدَثِ تَقَرُّبًا إِلَى اللَّهِ تَعَالَى .

Nevejtü en etejemmeme li edžli-s-salati ve li ref'i-l-hadesi tekarruben illellahi te'ala!

“Odlučih da uzmem tejemmum, radi obavljanja namaza i odstranjenja (fikhske) nečistoće kako bih se približio Allahu, dž.š.”

2. tejemmum početi uzimati učenjem Bismille;
3. tejemmum obaviti u jednom mahu, bez pauza;
4. tejemmum uzeti po propisanom redosljedju;
5. pri doticanju tla, ruke spustiti malo rastavljenih prstiju i malo sa njima potrati površinu;
6. nakon doticanja tla, malo ruke protresti, dotičući bočno jednu drugom.

Kako se uzima tejemmum

Kada se dođe u situaciju da je upotreba tejemmumske olakšice neizbježna onda je postupak sljedeći:

1. prvo se pronade čisto tlo ili čista površina na kome će se tejemmum obaviti;
2. donese se odluka u koju svrhu se tejemmum koristi, da li zamjenjuje gusul ili abdest;
3. zavrnu se rukavi do iza laktova;
4. otvorenih šaka dotakne se čisto tlo, pa se onda sa tako otvorenim šakama potare lice;
5. ponovno se otvorenim šakama dodirne čisto tlo, i onda se potare desna ruka, prvo sa gornje a onda i sa donje strane do iza lakta.

Sa ovim je čin tejemmuma obavljen i tada se može slobodno pristupiti namazu ili drugoj vrsti ibadeta.

Prije nego što se odlučimo za uzimanje tejemmuma, lijepo je - mendub, sačekati posljednji trenutak koji nam omogućava da na vrijeme obavimo trenutni ibadet, u nadi da će se voda odnekuda pojaviti. Sa jednim tejemmumom se može obaviti i više namaza, ako nisu nestali razlozi koji su nam dali pravo na tejemmum.

Ono što treba znati, kad se govori o tlu na kojem činimo tejemmum, je da ono mora biti čisto i od stvarne i od pravne, odnosno fikhske nečistoće, o kojoj smo već govorili, uz napomenu da u fikhsku nečistoću još obavezno spadaju tragovi alkohola i svinjetine. Te stvari spadaju u nečistoću same po sebi pa samo njihovo prisustvo u bilo kojem obliku onemogućava uzimanje tejemmuma na tom mjestu.

Tejemmum će pokvariti sve ono što kvari gusul ili abdest te pojava vode. Osoba koja je pod tejemmumom, može nesmetano biti imam, kako onima koji su pod tejemmumom tako i onima koji su pod normalnim gusulom i abdestom.

U fikhskoj nauci, uvijek kada se povede riječ o tejemmumu, nastaje rasprava oko toga šta sve spada u ono što se kur'anski formulira kao *sa'iden tajjiben* (صعيدا طيبا) ili čisto tlo. Mnogi će reći da je to takozvana čista zemlja ili zemni prah, iz toga isključujući čak i kamen, drvo, travu, željezo ili prerađevine od njega ili drugih rudača te sve drugo što bi se moglo naći na zemnoj površini. U prilog onome što smo mi naveli, ili ono što smatramo da sadrži pojam *sa'iden tajjiben* navodimo ono što je rečeno u poznatom fikhskom djelu *Fikhu-s-sunne* (فقه السنة), od Sejjida Sabika, gdje se na 69. strani prvog toma kaže:

وَقَدْ أَجْمَعَ أَهْلُ اللَّغَةِ عَلَى أَنَّ الصَّعِيدَ وَجْهَ الْأَرْضِ وَمَا عَلَيْهَا.

“Postoji konsenzus među jezičarima da *sa'īd* znači zemljino tlo i sve što se nalazi na njemu.”

Iz svega navedenog da se zaključiti da se tejemmum može uzeti na svakom predmetu koji zadovoljava kriterije higijenske i fikhske čistoće.

SIMBOLIČNO POTIRANJE PO ZAVOJIMA I MESTVAMA (المسح)

Vidjeli smo kako se musliman – mukellef priprema za namaz, počevši od očišćenja poslije obavljene velike i male nužde, preko gusula i abdesta, i tek tada stječe pravo da se preko sedžde obrati Allahu, dž.š. Bez tih očišćenja, njemu je onemogućena sedžda ili bilo koji drugi oblik obrednog ibadeta. Ove obavezujuće pripreme za ibadet odnose se na potpuno zdrave osobe koje se nalaze u potpuno normalnim uvjetima života. Ipak, čovjek nije uvijek niti zdrav niti se uvijek nalazi u normalnim uvjetima življenja. Čak ni u nenormalnim okolnostima on nije oslobođen ibadetskih obaveza, ali su mu date olakšice koje njegove obaveze čine mogućim. U tom smislu mu je omogućeno da prilikom uzimanja gusula ili abdesta umjesto pranja pojedinih dijelova tijela koji su pod zavojima, obavi samo potiranje vlažnom rukom preko tih zavoja i njegovi gusul ili abdest bit će potpuno valjani. Također mu je omogućeno da u ekstremno hladnim uvjetima izbjegne izlaganje opasnosti svoga zdravlja, time što može koristiti specijalnu obuću koju neće morati skidati pri svakom uzimanju abdesta, nego će mjesto pranja nogu izvršiti samo potiranje vlažnom rukom po, za tu svrhu prilagođenoj, obući.

Da bi se olakšica potiranja po obući prilikom uzimanja abdesta mogla koristiti, potrebno je da se ispune određeni uvjeti, a ti uvjeti su:

1. da korisnik ove olakšice posjeduje za tu svrhu namijenjenu obuću koja mu omogućava korištenje ove olakšice. Ta obuća je: *duboka, unutrašnja, obuća, izrađena od prirodne, vjerom dopuštene ili vještačke kože koja ne propušta (direktno) vodu!* Ova obuća se stručno naziva mestve;

2. da se obveznik - mukellef, nalazi u uvjetima ekstremne hladnoće, gdje postoji stvarna opasnost po njegovo zdravlje ukoliko bi se noge prale pri uzimanju abdesta, ili se nalazi na napornom putovanju, gdje je uzimanje abdesta na normalan način nemoguće, zbog nedostatka vode ili slobode. Kad kažemo “nedostatak slobode” onda mislimo na ratne ili druge vanredne uvjete kada je skidanje obuće jako rizično, bilo da smo ugroženi od ljudi ili životinja;
3. da su mestve obučene nakon normalno uzetog abdesta, kada su noge oprane kako je propisano;
4. da mestve nisu skidane od momenta kada je abdest uzet na normalan način;
5. da mestve nisu oštećene, rašivene i da stoje čvrsto uz nogu;
6. da se koriste unutar dopuštenog roka. Taj rok, za mukima ili boravnikom kod kuće iznosi do dvadest i četiri a za putnika – musafira do sedamdeset i dva sahata, ili neki kraći rok.

Ako bi putnik okončao svoje putovanje prije sedamdeset i dva sahata, onda bi se i njegovo pravo na korištenje ove olakšice okončalo njegovim povratkom kući. Ako bi mukim iznenada krenuo na put, a već je počeo koristiti ovu olakšicu, kao mukim, nastavit će je koristiti i kao musafir sve dok ne navrši dopušteni musafirski rok. Mesh po zavojima nema ograničeni rok trajanja nego će se koristiti sve dok rana ne zaraste.

HAJZ, NIFAS I ISTIHAZA (الحيض والنفاس والإستحاضة)

Pojam hajz dolazi od arapske riječi *hajd* (حيض), što znači lučenje soka iz drveta zvanog samura. U fikhskoj nauci hajz se definira kao: *redovno očišćenje materice kod spolno zrele žene!*

To očišćenje redovna je mjesečna pojava kod svake fizički zdrave žene. Svaka spolno zrela žena u periodu od njenog biološkog punoljetstva pa do trenutka prestanka njene plodnosti, prolazi kroz period u kome se odvija redovno očišćenje materice i ono traje najmanje tri i najviše deset dana, po šerijatskoj definiciji. Ovaj vremenski raspon se još naziva period menzesa ili menstruacije. To stanje u kome se žena nalazi, dok traje, nije podobno za obavljanje bilo kojeg ibadeta; počevši od namaza, posta, učenja Kur'ana ili obavljanja hadžskih obreda. Ona također u tom stanju ne može imati spolni odnos. Žena se tada nalazi u stanju nedžasetu-l-hukmijje ili u fikhskoj nečistoći. Namaze koje je izostavila u tom periodu ona neće biti dužna nikada nadoknaditi jer se to smatra preopterećenjem za nju a ona sama nije uzrok neobavljanja tih namaza u njihovom vaktu. Sve dane posta koje u tom periodu nije mogla postiti nadoknadit će kada joj prilike budu najpogodnije.

Pojam *nifas* (نفاس) označava postporođajni period očišćenja materice kod žene. Sa stanovišta fikha, ovo stanje se tretira kao i stanje u hajza. To znači da žena, u tom stanju, ne može klanjati, postiti, učiti Kur'an ili vršiti bilo koji drugi tjelesni ibadet, kao ni spolni odnos. Dane posta koje je propustila u tom periodu treba nadoknaditi, dok propuštene namaze neće

naklanjivati. Ovo stanje traje najduže četrdeset dana od porođaja. Kada se hajz ili nifas okončaju, bilo za deset, odnosno četrdeset dana ili prije tog roka, žena je obavezna okupati se, na šerijatski propisan način, i tada postaje obveznik – mukellef u punom smislu te riječi.

Ako se desi da se period hajza ne okonča za deset ili period nifasa za četrdeset dana, zbog poremećaja u organizmu, onda se to stanje naziva stanje *istihaze* (إستحاضة). Ako se tako nešto ženi dogodi onda je ona obavezna da se, nakon desetog dana hajza ili četrdesetog dana nifasa, okupa na šerijatski propisan način, a zatim sve svoje ibadetske obaveze počinje redovno izvršavati, uz obavezu da za svaki nadolazeći namaz obnovi abdest. To znači da ona ne može obaviti dva ili više namaza sa jednim abdestom u njihovom vremenu sa jednim abdestom. Žena u istihazi se tretira kao osoba koja je u stanju *sahibi-uzra*.

OPRAVDANIK ILI SAHIBI-UZR

(صاحب العذر)

Riječ *sahib* (صاحب) u arapskom jeziku znači drug, prijatelj, ali označava i pripadnost, dok riječ *uzr* (عذر), ima više značenja kao: izvinjenje, oprostjenje, opravdanje. U fikhu ova kovanica označava *osobu koja ima određene pojave koje tu osobu stavljaju u specifičan položaj kada je u pitanju njeno izvršenje ibadetskih obaveza!* Te pojave su: trajno curenje iz tijela, krvi, sukrvice, gnoja, mokraće ili vjetra. Ovo “trajno” znači da te pojave ne prestaju u čitavom jednom namaskom vaktu. Ako osoba ima ove pojave u trajanju jednog namaskog vakta neprestano onda se ta osoba naziva *sahibi-uzr* ili opravdanik. Njegovo stanje je specifično u tome što on nije prestao biti obveznik (المكلف) za ibadete, ali je obavezan da obnovi abdest u svakom nadolazećem namaskom vremenu, jer više namaza ne može klanjati sa jednim abdestom u njihovim vaktovima. On može naklanjavati propuštene namaze u jednom namaskom vremenu sa jednim abdestom. Ako prođe jedno cijelo namasko vrijeme, bez ovih pojava, stanje *sahibi-uzra* prestaje i osoba se vraća u normalno stanje. *Sahibi-uzr* može biti imam samo onim licima koja su u istom stanju kao i on, ali nikako ne može biti imam onima koja nisu u tom stanju.

ČETVRTO POGLAVLJE

NAMAZ (الصلاة)

Izvorni kur'anski naziv za namaz je *salat* (الصلاة). Ovaj pojam u arapskom jeziku znači dova ili obraćanje Allahu, dž.š. Kod nas je prihvaćen i udomaćen perzijski termin za salat a to je namaz. Za ovaj pojam pronađen je i domaći odgovarajući sinonim a to je klanjanje i on vrlo dobro odražava suštinu pojma salat.

U fikhskoj nauci namaz-salat se definira kao: *obavezujući obredni čin u naznačenom vremenu i na propisan način!*

Već nam je poznato da namaz spada u pet temeljnih islamskih ibadetskih obaveza. Namaz je prvi praktični pokazatelj vjerske dosljednosti i ustrajnosti u vjerskom opredjeljenju. Obaveza je svakog muslimana da se detaljno upozna sa načinom izvršenja ovog ibadeta, kako bi ga mogao obavljati na propisan način i kako bi druge mogao podučiti u tome. Zato je potrebno da se odmah upoznamo sa ključnim namaskim terminima koje ćemo stalno susretati:

- *musallija* (المصلي), osoba koja obavlja namaz;
- *munferid* (المنفرد), osoba koja samostalno klanja namaz;
- *muktedija* (المقتدى), osoba koja namaz obavlja sa imamom;
- *mudrik* (المدرک), osoba koja se je na vrijeme u cjelini priključila džematskom namazu;
- *mesbuk* (المسبوق), osoba koja se namazu priključila u njegovoj početnoj fazi, ali sa malim zakašnjenjem;
- *lahik* (اللاحق), osoba koja se džematskom namazu priključila u njegovoj završnoj fazi, tako da je propustila da klanja sa

džematom neki dio namaza, bilo to u središnjem dijelu ili na kraju namaza;

- *džemat* (الجماعة), zajedničko obavljanje namaza;
- *imam* (الإمام), predvodnik u zajedničkom namazu.

Obaveznost namaza proizlazi iz mnogobrojnih kur'anskih zahtjeva koji su najčešće iskazani u imperativnoj formulaciji kao što je:

أَقِمُوا الصَّلَاةَ.

Obavljajte namaz.

Ovako postavljena obaveza ukazuje na važnost ove institucije u životu svakog muslimana. Teško je zamisliti da se vjera može na pravi način doživljavati bez stalnog prakticiranja ibadeta. Čovjek je čudno biće. Ako mu se ostavi da se sam orijentira u životu, on brzo zaluta i pobrka vrijednosti oko sebe. Zato ga Svevišnji, kroz namasku obavezu, stalno drži pod kontrolom a on sam se osjeća blizu Božije milosti. Ako bismo željeli da pronađemo jedan ajet koji na najsazetiji način objašnjava suštinu namaza onda bismo se odlučili za 45. ajet sure El-Ankebut, koji glasi:

وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ.

I klanjaj namaz, jer zaista namaz odvraća od razvrata i svega što je ružno.

Iz ovog ajeta lijepo se razumije da je namaz zapravo naš odbrambeni mehanizam koji nas štiti od negativnih sila koje nas okružuju. On nas stvarno čini otpornim na društvene bolesti za koje, kako vidimo, nema lijeka i za koje takozvano građansko društvo nije pronašlo zaštitu kao alternativu vjeri. Namaz nas štiti od zla koje bismo mogli eventualno uraditi drugima ili obrnuto, od zla koje bi nam mogli nanijeti drugi ljudi.

Ko je dužan obavljati namaz

Osoba koja ispunjava konkretne uvjete dužna je klanjati sve propisane namaze a ti uvjeti su:

- da je musliman;

- da je (biološki) punoljetna;
- da je umno zdrava;
- da je trenutno sposobna za namaz, da nema opravdanu ispriku.

Kako vidimo, prvo što se traži kao uvjet obaveznosti namaza, nakon pripadnosti islamu, jeste biološko punoljetstvo. Biološko punoljetstvo nastupa onog trenutka kada muškarac, kao mladić, prvi put doživi poluciju u snu, a za žensku osobu biološko punoljetstvo nastupa onog momenta kada prvi put doživi menstruaciju (mjesečnicu), što se u fikhskoj terminologiji naziva hajz. Međutim ovo nije baš pravi trenutak za početak obavljanja namaza. Dužnost je roditelja da svoju djecu uvode u namaz još u njihovoj ranoj mladosti, tako da kada postanu punoljetni mogu odmah preuzeti na sebe svoje obaveze.

Namaz kao redovna islamska ibadetska obaveza smješten je u određene vremenske trenutke koji se nazivaju namaska vremena ili namaski vaktovi. To se tiče samo dnevnih namaza. Ostali namazi su također vezani za određene vremenske trenutke, ali o njima ćemo govoriti kasnije.

NAMASKA VREMENA (أوقات الصلاة)

Prvi dnevni namaz je *sabah-namaz*, ili *salatu-l-fedžri* (صلاة الفجر). Sabah u arapskom jeziku znači jutro. Vrijeme sabah-namaza počinje od momenta pojave takozvane druge zore i traje do pred izlazak Sunca. Prva zora nastupa onog momenta kada se na istočnom horizontu pojavi prvi tračak bjeline, nakon čega nebo na istoku potpuno potamni. Nekoliko trenutaka iza toga, na istočnom horizontu pojavljuje se druga bjelina i to je ta druga zora. To je momenat kada počinje sabahsko vrijeme. Ono traje do pojave sunčevih zraka na obroncima zapadnih brda.

Drugi dnevni namaz je *podne-namaz*, ili *salatu-z-zuhri* (صلاة الظهر). Vrijeme podne-namaza počinje kada se Sunce počne pomjerati sa sredine neba i traje sve dok se sjena okomito postavljenog predmeta ne uveća za jedanput. To je mišljenje Imami-Azama i prema njemu se izrađuje naš takvim. Učenici Imami-Azama: Imami-Ebu Jusuf i Imami-Muhammed, mišljenja su da vrijeme podne-namaza traje sve dok se sjena okomitog predmeta ne poveća za dva puta. Njihovo mišljenje smatra se većinskim hanefijskim mišljenjem, ali se praktikuje i mišljenje Imami-Ebu Hanife, kako je već rečeno.

Treći dnevni namaz je *ikindija-namaz*, ili *salatu-l-asr* (صلاة العصر). Vrijeme ikindija-namaza počinje nakon što se sjena okomitog predmeta poveća za jednu svoju dužinu i traje sve do pred zalazak Sunca.

Četvrti dnevni namaz je *akšam-namaz*, ili *salatu-l-magrib* (صلاة المغرب). Vrijeme akšam-namaza počinje kada nestane i posljednji tračak svjetlosti na zapadnom horizontu i traje sve dok se na čitavom nebeskom svodu ne izjednači noćna tmina.

Peti dnevni namaz je *jacija-namaz*, ili *salatu-l-‘iša’* (صلاة العشاء). Vrijeme jacija-namaza počinje od momenta kada se noćna tmina izjednači na svim stranama svijeta i traje sve do pred zoru.

Svaki od ovih pet dnevnih namaza unutar svoga vremena ima najpoželjnije trenutke za obavljanje ili *mustehab-vrijeme*. Tako je za *sabah* poželjnije da se klanja u svom završnom trenutku za muškarca, a u početnom svom vremenu za ženu. Za *podne-namaz* je poželjnije da se klanja, u vrijeme ljetnih žega, malo kasnije, a u druga godišnja doba odmah po nastupu njegovog vremena. Za *ikindija-namaz* je poželjnije da se klanja u njegovom središnjem vremenu. Za *akšam-namaz* je poželjnije da se klanja odmah po nastupu njegovog vremena. Za *jacija-namaz* je bolje da se klanja u kasnijim noćnim satima. Ovaj pojam “kasnije” zavisi od godišnjeg doba a i od geografskog položaja na kome se nalazimo te uvjeta u kojima živimo, kao i obaveza koje u toku dana imamo. Ova poželjnost klanjanja jacija-namaza u kasnije sate, ne smije se bukvalno shvatiti i na tome po svaku cijenu insistirati. Sve zavisi od obaveza koje stoje pred nama u toku sutrašnjeg dana. Ako će neko drijemati sutrašnji dan na poslu od kojega mu zavisi egzistencija, zato što je jacija-namaz klanjao u poželjno kasno vrijeme, onda je on zamijenio prioritete. Za njega je bolje da jacija-namaz klanja u njenom nastupajućem vaktu i on je time potpuno udovoljio svojoj islamskoj obavezi. Za onoga koji nema obaveza u sutrašnjem danu, poželjno je da se drži ovih *mustehab-preporuka*.

Što se tiče *vitri-namaza*, koji se najčešće klanja zajedno sa *jacija-namazom* i za njega važi pravilo da ga je bolje klanjati u kasnije noćne sate, ako to neće biti nauštrb sutrašnjih obaveza.

Postoje trenuci, u toku dana, u kojima je nepoželjno klanjati bilo koji namaz. Ti trenuci su:

- u trenutku rađanja Sunca;
- u trenutku kada se Sunce nađe tačno na polovini neba;
- u trenutku zalaska Sunca.

Čak i za ove trenutke ima izuzetaka. Naime postoje momenti i situacije koji dopuštaju obavljanje nekih vrsta namaza i u ovim trenucima, kao što je slučaj sa *dženaza-namazom*. Ako je mejjit pripremljen za *dženazu* onda

taj namaz treba obaviti, makar to bio i neki od ovih spomenutih trenutaka u kojima se ne klanjaju farz i vadžib namazi, uz napomenu da je to ipak mekruh. Dženaza-namaz će se obaviti u tim nepoželjnim vaktovima samo ako za to postoji zaista opravdan razlog.

Razlog nepoželjnosti klanjanja bilo kojeg namaza u naznačenim vremenima je opasnost da ne dođe do preklapanja namaskih vaktova.

Također je nepoželjno klanjati bilo koji nafila-namaz u određenim dnevnim momentima. Ti momenti su:

- sabahsko vrijeme, od zore do izlaska Sunca. To se ne odnosi na sabahski sunnet;
- nepoželjno je klanjati nafila-namaz iza ikindijskog farza pa sve do akšamskog vaktava;
- nepoželjno je klanjati džumanski sunnet u vremenu od momenta kada se imam popne na minberu pa do završetka džumanskog farz-namaza;
- nepoželjno je klanjati nafila-namaz od momenta početka ikameta za bilo koji farz-namaz, osim sabahskog sunneta;
- nepoželjno je klanjati nafila-namaz prije i poslije bajramskih farzova ako je bajramsko vrijeme na izmaku.

EZAN I IKAMET (الأذان والإقامة)

Riječ *ezan* (أذان), u arapskom jeziku znači: doznati, saznati za, čuti za... U Kur'anu-kerimu nalazimo ovu riječ upotrijebljenu u ovom značenju, u 3. ajetu sure Et-Tevbe, gdje se kaže:

وَأَذَانٌ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ...

I proglas od Allaha i Njegova Poslanika ljudima na dan velikog hadža...

U šerijatskoj terminologiji, ezan se definira kao: *Oglašavanje početka pojedinog namaskog vakt, učenjem propisanih zikrova.*

Kao rezultat činjenice da se broj muslimana naglo povećao nakon Hidžre, pred njih se postavilo pitanje na koji način obavijestiti sve one koje bi mogli pristignuti u džematski namaz ili da samostalno obave svoju obavezu kad nastupi namaski vakat. Poslanik i njegovi ashabi su tada vijećali o tome koji je način kojim bi se najefikasnije moglo vršiti oglašavanje početka namaskih vremena. Bilo je tu različitih prijedloga, ali su se na kraju svi složili u jednom, a to je da nikako ne smiju kopirati nečiju drugu praksu, kao što su jevrejska ili kršćanska. Nakon toga, prema predanju, jedan od ashaba po imenu Abdullah ibn Zejd, ispričao je da ga je u snu melek poučio ezanu i ikametu. Ovaj prijedlog je prihvaćen i od tada se svaki početak džematskog namaza oglašava ezanom i to se smatra sunnetskom obavezom, i to onom koja se formulira kao sunneti-muekkede ili strogo obavezujući sunnet.

Kako se uči ezan i ikamet

Ezan se sastoji od izgovora:

- po četiri puta *Allahu ekber* (الله أكبر), što znači: Allah je iznad svega.
- po dva puta: *Ešhedu en la ilahe illellah* (أشهد أن لا إله إلا الله), što znači: Svjedočim da je samo Allah bog.
- po dva puta: *Ešhedu enne Muhammeden resulullah* (أشهد أن محمدا رسول الله), što znači: Svjedočim da je Muhammed Njegov poslanik.
- po dva puta: *Hajje alessalah* (حي على الصلاة), što znači: Dodite na namaz.
- po dva puta: *Hajje alelfelah* (حي على الفلاح), što znači: Dodite na spas.
- po dva puta: *Allahu ekber* (الله أكبر).
- po jedanput: *La ilahe illellah* (لا إله إلا الله), Nema drugog boga osim Allaha.

Kod sabahskog ezana, iza izgovora *hajje alelfelah*, izgovara se: *Essalatu hajrun minen-nevm* (الصلاة خير من النوم), što znači: Namaz je bolji od spavanja.

Osoba koja čini ezan naziva se mujezin, kako se to kod nas izgovara. Da bi neko mogao vršiti mujezinsku dužnost on mora ispunjavati određene uvjete.

Ti uvjeti su:

- da je mukellef za ibadet (punoljetan i umno zdrav);
- da je dosljedan u svom vjerovanju i ponašanju i da poznaje takvimske proračune namaskih vremena;
- da se na početku učenja ezana okrene prema kibli te da se pri učenju ezana okreće na sve strane svijeta. U uvjetima postojanja ozvučenja ovaj uvjet je nebitan sa šerijatskog stanovišta, ali je bitan sa stanovišta islamske tradicije koju ne treba bezrazložno odbacivati;
- da zna izgovarati tačno ono što uči u ezanu;
- da posjeduje dobre glasovne mogućnosti kako bi što bolje privukao pažnju vjernika.

Nakon proučenog ezana, a prije uspostave džematskog namaza, potrebno je sačekati nekoliko trenutaka kako bi nadolazeće džematlije na vrijeme prispjele u namaz. Prije početka bilo kojeg namaskog farza uči se ikamef. Ikamet uči mujezin. U ikamet se uči sve što se uči i kod ezana, osim što se, nakon proučenog ezanskog: *hajje alelfeleh* (حى على الفلاح), po dva puta prouči: *Kad kameti-s-salatu* (قد قامت الصلاة), što znači: Namaz već počinje.

Dok se ezan i ikamet uče, nije dopušteno prisutnima pričati, a da bi se to i izbjeglo najbolje je ponavljati za mujezinom ono što on uči. Lijepo je poslije ezana proučiti ovu kratku dovu:

اللَّهُمَّ رَبِّ هَذِهِ الدُّعْوَةُ التَّامَّةُ وَالصَّلَاةُ الْقَائِمَةُ آتِ مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ
وَالدَّرَجَةَ الرَّفِيعَةَ وَأَبْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا الَّذِي وَعَدْتَهُ إِنَّكَ لَا تَخْلِفُ الْمِيعَادَ.

Allahumme rabbe hazihi-d-da'veti-t-tammeti ve-s-sa-lati-l-ka' imeti ati Muhammedeni-l-vasilete ve-l-fadi-lete ve-d-deredžete-r-refi'ate ve-b'ashu mekamen mahmudeni-l-lezi ve'adtehu inneke la tublifu-l-mi'ad!

“Allahu moj, Gospodaru ovoga savršenoga poziva, kao i nastupajućeg namaza, koji kanim klanjati, molim Te da dopustiš hazreti Muhammedu da se zauzme za nas kod Tebe, obdari ga priznanjima i uvažavanjem i proživi ga (na budućem svijetu) na tim visokim počastima, kako si mu Ti obećao. Ti, Gospodaru moj, ne zanemaruješ Svoja obećanja.”

NAMASKI PREDUVJETI (شروط الصلاة)

Prije pristupanja bilo kojem namazu potrebno je da se izvrše obavezne pripreme bez kojih je namaz potpuno neispravan. Te pripreme nazivaju se namaskim šartovima ili *šuruti-s-salat* - namaski preduvjeti.

Ti preduvjeti su:

1. obaviti ošišćenje tijela odjeće i mjesta gdje će se namaz obaviti od stvarne nečistoće ili nedžase hakikijje;
2. obaviti kupanje, ukoliko se mukellef nalazi u stanju nedžasetu-l-hukmijeta ili fikhske nečistoće, a potom uzeti abdest;
3. obući se na propisan način za namaz;
4. okrenuti se u pravcu kible;
5. klanjati u propisanom namaskom vremenu;
6. odlučiti klanjati konkretni namaz.

Za namaz, pristojnost oblačenja podrazumijeva za žensku osobu prekriti ili zaštititi od pogleda čitavo tijelo osim lica, ruku do iza šaka i nogu do članaka. Za muškarca, minimum pristojnosti za namaz je biti odjeven od pojasa pa do ispod koljena. Svaki višak odjeće iznad ovog minimuma pitanje je klimatskih uvjeta i lokalnih adeta. U našim uvjetima života, nije normalno stupiti u namaz ako na tijelu nema minimum odjeće koja se sastoji najmanje od košulje i dugačkih pantalona. Namjerno i ničim opravdano pribjegavanje minimumu odjeće u namazu, kao što su polukratke pantalone, što se u novije vrijeme ponekad može vidjeti, jeste elementarno nerazumijevanje pojma pristojnosti općenito, a pogotovo pristojnosti u namazu.

Ako su ispunjeni ovi uvjeti onda se može pristupiti samom namazu. Namaz također ima svoje sastavne elemente bez kojih će biti neispravan i mora se zbog toga potpuno obnoviti, neovisno da li nedostaje jedan ili više tih elemenata, i bez obzira da li se to dogodilo namjerno ili nenamjerno. Ova vrsta obaveze naziva se namaskim elementima ili namaskim ruknovima - *erkanu-s-salati*.

SASTAVNI DIJELOVI NAMAZA (أركان الصلاة)

1. Namaz započeti izgovorom početnog tekbira koji se naziva tek-biretu-l-ihram (تكبيرة الإحرام) i on glasi: *Allahu ekber* (الله أكبر), a uči se neposredno nakon izgovorenog nijeta za predstojeći namaz;
2. pristojno zauzeti namaski stav, što se naziva kijam (القيام);
3. proučiti propisani dio iz Kur'ana, što se naziva kiraet (القرائة);
4. izvršiti propisano saginjanje u namazu, što se naziva ruku' (الركوع);
5. izvršavati propisano spuštanje lica na tle, što se naziva sudžud (السجود);
6. obaviti, na kraju namaza, propisano sjedenje, koje se naziva posljednje sjedenje ili *kaadei-ehire* (التعددة الأخيرة).

Svi namaski šartovi i namaski ruknovi, zajedno se nazivaju namaski farzovi. Ako nedostaje bilo koji od njih, namaz je neispravan i mora se u cijelosti obnoviti, jer ne postoji drugi način da se taj nedostatak ispravi.

NAMASKI VADŽIBI (واجبات الصلاة)

Kao što smo već vidjeli, namaz ima svoje uvjete i svoje sastavne elemente bez kojih se smatra potpuno neispravnim. Osim ovih namaskih farzova, u namazu postoje i drugi njegovi sastavni dijelovi koji ne pripadaju ovoj kategoriji a to su namaski vadžibi, namaski sunneti i namaski adabi. Što se tiče namaskih vadžiba njih ima petnaest i ako se desi da neki od njih ili više njih bude namjerno izostavljen ili krivo obavljen onda će taj namaz također biti neispravan i isti se mora obnoviti u cijelosti. Desi li se da se namaski vadžib nenamjerno ispusti ili pogrešno uradi onda se to može ispraviti postupkom pokajanja, što se naziva *sehvi-sedžda* (سجود السهو).

U namazu su sljedeći postupci vadžib:

1. proučiti Fatihu na svakom rekatu, u svakom namazu osim dženaze;
2. iza proučene Fatihe proučiti jedno kraće sure, tri kraća kur'anska ajeta ili jedan duži;
3. obaviti spuštanje lica na tle na propisan način, ravnomjerno dotičući licem i nosom tlo;
4. nakon klanjanja dva prva rekata, kod četverorekatnih namaza, obaviti propisano prvo sjedenje u trajanju koliko je dovoljno da se prouči Ettehijjatu;
5. pri prvom sjedenju, nakon otklanjana dva prva rekata proučiti Ettehijjatu;
6. nakon proučenog Ettehijjatu, na prvom sjedenju, ustati na sljedeći, treći rekat;

7. nakon obavljene druge sedžde na prvom, odnosno trećem rekatu, ustati na sljedeći rekat;
8. kod podnevskih i ikindijskih farzova, Fatihu i suru imam uči u sebi;
9. kod noćnih namaza: akšama, jacije i sabaha, Fatihu i suru imam uči naglas, na prva dva rekata;
10. muktedija je obavezan imama pratiti u sebi dok ovaj uči naglas Fatihu i suru;
11. nakon završetka namaza predati selam, svejedno da li se klanja samostalno ili u džematu;
12. kod vitr-namaza, nakon proučene Fatihe i sure, proučiti Kunut-dovu;
13. kod bajramskih-namaza, proučiti šest tekbira, tri na prvom i tri na drugom rekatu;
14. namaz klanjati po principu ta'di-l-erkana, što znači svaki namaski dio obaviti na umjeren način, niti žureći niti pretjerano otežući;
15. ako se nenamjerno izostavi ili krivo obavi koji namaski vadžib, izvršiti postupak pokajanja i ispravljanja učinjenog previda - sehvi-sedždu.

NAMASKI SUNNETI (سنن الصلاة)

U namazu su sljedeće radnje sunnet:

1. pri izgovoru namaskog nijeta, na početku namaza, proučiti početni tekbir (*tekbiretu-l-ihram*), gdje muškarac svoje otvorene dlanove diže naspram ušiju, okrenute prema kibli, tako da svojim kažiprstima dodiruje rubni, a svojim palčevima mehki dio ušiju. Žena pak u tom trenutku diže svoje otvorene dlanove spojenih prstiju, prema kibli, u visini svojih ramena;
2. u namaz stupiti dostojanstveno, bez lijenih i nemarnih pokreta;
3. muškarac, nakon izgovorenog nijeta, veže svoje ruke preko pojasa, u visini pupka, i to na taj način što svojom desnom rukom obuhvati lijevu iza članka, obuhvatajući je svojim palcem i malim prstom. Žena veže svoje ruke na svojim prsima, i to na taj način što svoju desnu ruku, ispruženih i spojenih prstiju spusti na svoju lijevu ruku, dosežući prstima samo do članka;
4. nakon nijeta i vezanja ruku, proučiti, na svakom prvom rekatu, svakog namaza, te na trećim rekatima, kod ikindijskog i jacijskog sunneta, Subhaneke;
5. proučiti Bismillu, prije svake Fatihe, na prvom, drugom, trećem i četvrtom rekatu kod podnevsog, ikindijskog i jacijskog, te na drugom rekatu kod sabahskog i trećem kod akšamskog farz-namaza;
6. iza svake Fatihe, u sebi, izgovoriti amin;

7. na rukuu, proučiti tri puta, u sebi: *Subhane rabbije-l-'azim* (سبحان ربى العظيم);
dižući se sa rukua, imam prouči: *Sem'i Allahu limen hamideh* (سمع الله من حمده), i to naglas, a munferid u sebi;
8. nakon povratka sa kijama i proučenog: *Sem'i Allahu limen hamideh* (سمع الله من حمده), muktedije izgovaraju: *Rabbena ve leke-l-hamd* (ربنا ولك الحمد);
9. imam uvijek naglas izgovara namaske tekbire;
10. na kijamu, stati tako da su noge postavljene paralelno i da je jedna od druge udaljena samo za jednu stopu ili desetak centimetara;
11. kod sabahskog i podnevskeg farz-namaza učiti malo duže sure, kod ikindijskog i jacijskog farza srednje, a kod akašmskog kraće dužine. Sve kur'anske sure koje dolaze iza sure El-Bejjine, smatraju se kraćim surama;
12. kod sabah-namaza, na prvom rekatu učiti malo duže sure u odnosu na prvi;
13. pri spuštanju na ruku i na sedždu učiti tekbir;
14. na rukuu proučiti tri puta: *Subhane rabbije-l-'azim* (سبحان ربى العظيم);
15. na rukuu se osloniti rukama na koljena, koja moraju biti dobro ispravljena, obuhvativši čašicu koljena svojim rastavljenim prstima, tako da tijelo bude pod uglom od devedeset stepeni, odnosno da su leđa izravnata sa glavom. Žena tom prilikom zauzima isti stav kao i muškarac, s tim što ručne prste drži ispružene i sastavljene na svojim koljenima;
16. pri spuštanju na sedždu, prvo se spustiti koljenima, zatim rukama a tek onda licem;
17. na sedždi, ruke postaviti paralelno jednu naspram druge, rastavljene toliko da se može spustiti lice između njih;
18. na sedždi, izgovoriti po tri puta: *Subhane rabbije-l e'ala* (سبحان ربى الاعلى);

19. u trenutku činjenja sedžde, muškarac ne smije svojim stomakom i svojim podlakticama doticati tle, dok žena treba baš tako da čini, naročito što se tiče njenih ruku. One moraju biti spuštene na tle svom dužinom od šaka do laktova;
20. prilikom sjedenja, u namazu, muškarac težište svoga tijela premješta na lijevu nogu dok desnu drži pored sebe podvijenog velikog prsta, koji je usmjeren prema kibli, dok žena težište svoga tijela prebacuje na lijevu stranu, ali su joj obje noge izbačene i privijene uz desnu stranu tijela;
21. na sjedenju, prilikom izgovora Kelimetu-š-šehadeta, iz zatvorene šake ispružiti kažiprst;
22. na sjedenju, iza Ettehijjatu, proučiti salavate i dovu, na prvom sjedenju kod ikindijskog i jacijskog sunneta, a zatim ustati na treći rekat;
23. na posljednjim sjedenjima kod svih namaza proučiti Ettehijjatu, salavate i dovu;
24. pri predaji selama, izgovoriti isti propisno;
25. kod predaje selama, na desnu stranu, izgovoriti ga malo duže a pri predaji istog na lijevu stranu izgovoriti ga kraće;
26. ako se zakasni u džematski namaz, nakon što imam preda selam na desnu stranu, ustati i doklanjati propušteni dio.

NAMASKI ADABI (آداب الصلاة)

U namazu postoje neke radnje koje se tretiraju kao namaski adabi. Iako je i bez njih namaz ispravan, gledano sa šerijatskog stajališta, ipak se vodi računa da se nijedan adab ne izostavlja bez valjanog razloga, jer namaski adabi upotpunjuju namasku ljepotu. U namazu su adabi sljedeći postupci:

1. dok je na kijamu, musallija gleda u mjesto na tlu, na kome će sedždu učiniti, a kad je na rukuu gledat će u nožne prste. Kada je na sjedenju gledat će u svoje ruke na koljenima ili prema kibli;
2. u namazu izbjegavati svaki oblik iskašljavanja, ako je to ikako moguće;
3. u namazu postići punu koncentraciju i misliti samo o onom što se uči ili čini;
4. u namaz stupiti kada mujezin, u ikametu, izgovori *Hajje 'alelfelah* (حى على الفلاح), a kad izgovori: *Kad kameti-s-salatu* (قد قامت الصلاة), zanijetiti predstojeći namaz.

KAKO SE KLANJAJU POJEDINI DNEVNI NAMAZI

Svi dnevni namazi imaju nešto zajedničko, kao što imaju, svaki napose, svojih osobenosti. Pri obavljanju pojedinih namaza valja voditi računa o njihovim specifičnostima. Zato ćemo se ovdje upoznati sa svim detaljima obavljanja svakog namaza pojedinačno. Prvo ćemo se upoznati sa načinom obavljanja pet dnevnih namaza a potom i sa ostalim namazima bez obzira koje su oni kategorije, da li su to farz, vadžib, sunnet ili nafila obaveze.

Sabah-namaz (صلاة الفجر)

Sabah-namaz se sastoji od četiri rekata od kojih su dva sunneta i dva farza. Prvo se klanjaju sunneti a potom farzi. Sabahski sunnet se zanijeti na sljedeći način:

نَوَيْتُ أَنْ أُصَلِّيَ لِلَّهِ تَعَالَى صَلَاةَ سُنَّةِ الْفَجْرِ أَدَاءً مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ إِلَهَ الْكَبِيرِ.

*Nevejtü en usallije lillahi te'ala salate sunneti-l-fedžri
eda'en mustakbile-l-kibleti Allahu ekber!*

“Odlučih da klanjam sabahski sunnet, radi Allaha Uzvišenog, u propisanom vremenu, okrećući se prema kibli - Allah je iznad svega.”

Nakon izgovorenog nijeta, uči se:

سُبْحَانَكَ أَنْتَ إِلَهِي وَيُحْمَدُكَ وَتَبَارَكَ اسْمُكَ وَتَعَالَى جَدُّكَ وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ...

*Subhaneke allahumme ve bi hamdike ve tebareke-smuke
ve te'ala džedduke ve la ilahe gajruke!*

“Budi slavljjen, Allahu moj! Uz zahvalnost i poštova-
nje imena Tvog! Slavljeno je ime Tvoje, nedokučiva je
veličina Tvoja i osim Tebe drugog boga nema.”

Zatim se uči:

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

*E'uzu billahi mine-š-šejtani-r-radžim bismillahi-r-
Rahmani-r-Rahim*

Tada se prouči Fatiha i jedna sura, zatim se ide na ruku – izgovarajući:
Allahu ekber (الله أكبر), a zatim se tri puta uči: *Subhane rabbije-l-'azim* (سبحان
ربى العظيم).

Iza toga musallija se uspravlja na kijam, učeći: *Semi' Allahu limen
hamideh* (سمع الله لمن حمده). Potom se, uz izgovor: *Allahu ekber* (الله أكبر), mus-
allija spušta na sedždu, gdje tri puta uči: *Subhane rabbije-l-e'ala* (سبحان
ربى الأعلى). Nakon toga musallija se ispravlja, do sjedećeg stava, uz izgovor: *Allahu
ekber* (الله أكبر). Poslije toga musallija se ponovo vraća na sedždu i ponovno
uči tri puta: *Subhane rabbije-l-e'ala* (سبحان ربى الأعلى).

Nakon toga musallija ustaje na drugi rekati i uči: Bismillu, Fatihu i
jednu suru, zatim se saginje na ruku, izgovarajući: *Allahu ekber!* (الله أكبر),
učeći tri puta: *Subhane rabbije-l-'azim* (سبحان ربى العظيم). Potom se musal-
lija ponovo uspravlja uz učenje: *Allahu ekber* (الله أكبر), a zatim ide na prvu
pa odna i na drugu sedždu, isto onako kako je to uradio kod prvog rekata i
ponavljajući učenje kao i na prvom rekatu.

Poslije druge sedžde, iza drugog rekata musallija ustaje na sjedenje,
gdje uči:

التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ
السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ. أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا
عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.

Ettehijatu lillahi ve-s-salavatu ve-t-tajjibatu es-selamu 'alejke ejjuhe-n-nebijju ve rahmetullahi ve berekatuhu, es-selamu 'alejna ve 'ala 'ibadillahi-s-salihin. Ešbedu en la ilabe illellabu ve ešbedu enne Muhammeden 'abduhu ve resuluhu!

“Čast i poštovanje pripada samo Stvoritelju. Neka je mir Allahov na tebe, Božiji Poslaniče, i neka te prati Božiji blagoslov i obilje Njegovo. Neka i nas prati mir i blagoslov Njegov, kao i sve Njegove uzorne robove. Ja svjedočim da nema drugog boga osim Allaha i ja očitujem da je Muhammed, a.s., rob Njegov i poslanik Njegov.”

Poslije proučenog Ettehijatu, uče se salavati:

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ. كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ. اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ.

Allabumme salli 'ala Muhammedin ve 'ala Ali Muhammed, kema sallejte 'ala Ibrahim ve 'ala Ali Ibrahim inneke hamidun medžid. Allahumme barik 'ala Muhammedin ve 'ala Ali Muhammedin kema barekte 'ala Ibrahim ve 'ala Ali Ibrahim inneke hamidun medžid!

“Allahu moj! Ukaži posebnu dobrobit na Muhammeda, a.s., i na njegov rod, kao što si to učinio na Ibrahimu, a.s., i njegovu porodicu. Ti si hvaljen i slavljen! Bože, obaspi blagoslovom i dobrotom tvojom Muhammeda, a.s., kao što si to učinio prema Ibrahimu, a. s., i njegovom rodu. Ti si uzvišen i hvaljen.”

Nakon toga uče se kur'anske dove koje glase:

رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ.
رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ.

Rabbena atina fi-d-dunja haseneten ve fi-l-ahireti haseneten ve kina 'azabe-n-nar. Rabbena-gfir li ve li-validejje ve li-l-mu'minine jevme jekumu-l-hisab!

“Allahu, Gospodaru naš, obdari nas dobrima na ovom i na budućem svijetu i izbavi nas od džehennemske vatre. Oprosti nama, našim roditeljima i svim vjernicima na dan svođenja računa.”

Zatim se preda selam riječima:

Es-selamu 'alejkum ve rahmetullahi! (السلام عليكم ورحمة الله), okrećući glavu na desnu a potom i na lijevu stranu, ponavljajući pređašnje riječi. Ovim je završeno klanjanje sabahskog sunneta.

Sabahski farz se zanijeti ovako:

نَوَيْتُ أَنْ أُصَلِّيَ بِمِثْلِ صَلَاةِ قُرْصِ الْفَجْرِ آدَاءً مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ (إِقْتَدَيْتُ بِهَذَا الْإِمَامِ) (أَنَا إِمَامًا مِنْ تَبِيعِي) اللَّهُ أَكْبَرُ.

Nevejtu en usallije lillahi te'ala salate fardi-l-fedžri eda'en mustakbile-l-kibleti, za muktediju (iktedejtu, bi hazel imami) a za imama (ene imamun limen tebi'ani) Allahu ekber!

“Odlučih da klanjam sabahski farz-namaz, radi Allaha Uzvišenog, u propisanom vremenu, u džematu (slijedeći ovog imama) - Allah je iznad svega.”

Na prvom i drugom rekatu sabahskog farza uči se sve kao i kod sabahskog sunneta, uz ponavljanje svih pokreta koji su obavljani na prvom i drugom rekatu tog farza.

Na sjedenju, iza drugog rekata sabahskog farza uči se:

Ettehijjatu, salavati, dove a zatim se preda selam.

Na kraju svakog namaza uči se završni zikir koji glasi:

Ala resulilahi salavat (على رسول الله صلوات).

Tada imam uči naglas Tundžina-salavat, koji glasi:

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ صَلَاةً تُنَجِّينَا بِهَا مِنْ جَمِيعِ الْأَهْوَالِ وَالْأَفَاتِ وَتَقْضِي
لَنَا بِهَا جَمِيعَ الْحَاجَاتِ وَتُطَهِّرُنَا بِهَا مِنْ جَمِيعِ السَّيِّئَاتِ وَتَرْفَعُنَا بِهَا عِنْدَكَ أَعْلَى
الدَّرَجَاتِ وَتُبَلِّغُنَا بِهَا أَقْصَى الْغَايَاتِ مِنْ جَمِيعِ الْخَيْرَاتِ فِي الْحَيَاةِ وَبَعْدَ الْمَمَاتِ
بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ.

Allahumme salli 'ala Muhammedin salaten tundžina biha min džemi'i-l-ehvali ve-l-afat, ve takdi lena biha džemi'a-l-hadžati, ve tutahhiruna biha min džemi'i-s-sejjiati, ve terfe'una biha 'indeke e'ale-d-deredžati, ve tubelliguna biha aksa-l-gajati, min džemi'i-l-hajrati fi-l-hajati, ve ba'de-l-memati bi-rahmetike ja erhame-r-Rahimin!

“Allahu moj! Daj milost i moć našem hazreti Muhammedu kojom će nas udaljiti od nevolja i nesreća; moć kojom će nas izbaviti od zabluda i nereda; moć kojom će nas, kod Tebe, uzdignuti do najvišeg stepena uljudnosti te ispuniti naša nadanja i naše želje u svim ovosvjetskim dobrima a i nakon smrti naše. Tvojom Te milosti molimo, o Ti najmilostiviji milosniče.”

Poslije ovog salavata uči se:

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ. سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ
وَاللَّهُ أَكْبَرُ. وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ.

Allahumme salli 'ala Muhammedin ve 'ala Ali Muhammed! Subhanallahi ve-l-hamdu lillahi ve la ilahe illallahu vallahu ekber. Ve la havle ve la kuvvete illa billahi-l-'alijji-l-'azim!

“Allahu hvala i slava. Samo je Allah bog. On je iznad svega! Nema spasa niti pomoći osim kod Svevišnjeg Allaha.”

Potom se uči:

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ.

E'uzu billahi mine-š-šejtani-r-radžim

Bismillahi-r-Rahmani-r-Rahim!

Allahu la ilahe illa huve-l-hajju-l-kajjum. La te' huzuhu sinetun ve la nevm, lehu ma fi-s-semavati ve ma fi-l-erd, men ze-l-lezi ješfe'u 'indehu illa bi-iznih, ja'lemu ma bejne ejdihim ve ma halfehum, ve la juhitune bi-šej'in min 'ilmih i illa bima ša'e, vesi'a kursijjahu-s-semavati ve-l-erda, ve la je'uduhu hifzuhuma ve huve-l-'alijju-l-'azim!

“Samo Allah je bog; osim Njega drugoga nema; On opstoji živeći svojim božanskim i nepromjenjivim životom; nije podložan snu i drijemežu; sve Mu pripada, na nebu i zemlji. Nema posrednika kod Njega, bez Njegova dopuštenja. Njegovo znanje obuhvata ono što je pred očima ljudi i što je izvan njihova pogleda. Ljudi ne znaju ništa osim ono što im On dopusti da saznaju. On je Veliki i Uzvišeni.”

Nakon proučene Ajetu-l-kursije obavlja se tespihski zikir, koji glasi:

Ja rabbe-l-'izzeti subhanallah (يا رب العزة سبحان الله), što znači: Moj Gospodaru! Neka si uzvišen i slavljjen.

Potom se izgovori: *Subhane-l-baki da'imen elhamdu lillah* (سبحان الباقي دائما الحمد لله).

Iza toga se izgovara, po trideset i tri puta: *Elhamdu lillah* (الحمد لله).

Potom se izgovara: *Rabbi-l-'alemine te'ala šenuhu Allahu ekber!* (رب العالمين تعالى شأنه الله أكبر)

Nakon toga se izuči po tridest i tri puta: *Allahu ekber!* (الله أكبر).

Nakon toga se uči:

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ. لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. وَمَا زُئِنَّاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ.

La ilahe illellahu vahdehu la šerike leh. Lehu-l-mulku ve lehu-l-hamdu ve huve 'ala kulli šej'in kadir ve ma erselnake illa rahmeten li-l-'alemin!

“Samo je Allah bog; On druga nema; Njemu pripada moć i zahvalnost; On je u svemu Svemoćan.” I nismo te ljudima poslali sem kao milost svim svjetovima.”

Nakon toga se uči namaska dova koja glasi:

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ. اَللّهُمَّ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا هَذِهِ الصَّلَاةَ كَمَا تَقَبَّلْتَ مِنْ عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ. اَللّهُمَّ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ. رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِوَالِدِنَا وَلِأَسَاتِدِنَا وَلِمَشَايِخِنَا وَلِجَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ. اَلْأَخْيَاءِ مِنْهُمْ وَالْأَمْوَاتِ. بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ. وَالسَّلَامُ عَلَى الْمُرْسَلِينَ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ - اَلْفَاتِحَةُ.

E'uzu billahi mine-š-šejtani-r-radžim

Bismillahi-r-Rahmani-r-Rahim!

El-hamdu lillahi rabi-l-'alemin. Ve-s-salatu ve-s-selamu 'ala sejjidina Muhammedin ve 'ala Alihi ve sabbihi edžme'in. Allahumme rabbena tekabbe-l-minna hazibi-s-salate kema tekabbelte min 'ibadike-s-salihin.

Allahumme rabbena atina fi-d-dunja haseneten, ve fi-l-ahireti haseneten, ve kina 'azabe-n-nar. Rabbena-gfir lena, ve li-validina, ve li-esatizetina, ve li-mešajihina, ve li-džemi'i-l-mu'minine, ve-l-mu'minati, ve-l-muslimine ve-l-muslimati, el-ahja'i minhum, ve-l-emuati bi-rahmetike ja erhame-r-rahimin. Ve-s-selamu 'ale-l-murseline ve-l-hamdu lillahi rabbi-l-'alemin!

Utječem se Allahu od prokletog šejtana!
U ime Allaha Milostivog Samilosnog!

“Hvala Allahu, stvoritelju svjetova- svih! Božiji spas i mir neka je na našeg pejgambera Muhammeda, a.s., njegovu porodicu i njegove drugove! Naš Gospodaru! Primi od nas ovaj naš namaz kao što to primaš od Svojih, u vjeri dosljednih robova! Naš Gospodaru, daj nam dobra na ovom i budućem svijetu i spasi nas od vatre džehennemske. Allahu naš! Oprosti nama, roditeljima našim, učiteljima našim, predvodnicima našim i svim vjericima i vjericama. I neka je smiraj na sve poslanike, i neka je hvala Allahu, gospodaru svjetova!”

PODNEVSKI NAMAZ (صلاة الظهر)

Podne-namaz, ukupno ima deset rekata, i to: četiri sunneta, četiri farza i dva posljednja sunneta ili kako se kod nas nazivaju sun-sunneti.

Podnevski sunnet se zanijeti ovako:

نَوَيْتُ أَنْ أُصَلِّيَ لِلَّهِ تَعَالَى صَلَاةَ سُنَّةِ الظُّهْرِ آدَاءً مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ - اللَّهُ أَكْبَرُ.

*Nevejtü en usallije lillahi te'ala salate sunneti-z-zubri,
eda'en mustakbile-l-kibleti, Allahu ekber!*

“Odlučih da klanjam, radi Allaha Uzvišenog, podnevski sunnet-namaz, u propisanom vremenu, okrenut prema kibli – Allah je iznad svega.”

Nakon nijeta,

- na prvom rekatu se uči: Subhaneke, zatim Euza, Bismilla, Fatiha i jedna sura;
- na drugom rekatu se uči: Bismilla, Fatiha i jedna sura;
- na prvom sjedenju uči se: Ettehijjatu, nakon čega se ustaje na treći rekat;
- na trećem rekatu se uči: Bismilla, Fatiha i jedna sura;
- na četvrtom rekatu se uči: Bismilla, Fatiha i jedna sura;
- na posljednjem sjedenju uči se: Ettehijjatu, salavati, dova i predaje se selam.

Podnevski farz se zanijeti ovako:

نَوَيْتُ أَنْ أُصَلِّيَ لِلَّهِ تَعَالَى صَلَاةَ فَرَضِ الظُّهْرِ آدَاءً مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ (إِقْتَدَيْتُ بِهَذَا
الْإِمَامِ) (أَنَا إِمَامٌ مِنْ تَبِيعِي) - اللَّهُ أَكْبَرُ.

Nevejtü en usallije lillahi te'ala salate fardi-z-zuhri, eda'en mustakbile-l-kibleti, za imama (ene imamun limen tebi'ani), a za muktediju (iktedejtu bi haze-l-imami), Allahu ekber!

“Odlučih da klanjam podnevski farz-namaz, radi Allaha Uzvišenog, u propisanom vremenu, okrenut prema kibli, u džematu - slijedeći ovog imama, kao imam (predvođeći one koji me slijede) - Allah je iznad svega.”

Nakon proučenog nijeta u ovom namazu se uči kako slijedi:

- na prvom rekatu uči se: Subhaneke, Euza, Bismilla, Fatiha i jedna sura;
- na drugom rekatu se uči: Bismilla, Fatiha i jedna sura;
- na prvom sjedenju podnevske farze uči se: Ettehijjatu;
- zatim se ustaje na treći rekat i uči se: Bismilla i Fatiha;
- na četvrtom rekatu podnevske farze: Bismilla i Fatiha;
- na posljednjem sjedenju: Ettehijjatu, salavati, dova i predaje se selam.

Podnevski drugi sunnet se zanijeti ovako:

نَوَيْتُ أَنْ أُصَلِّيَ نَهْ تَعَانِي صَلَاةَ سُنَّةِ الظُّهْرِ آدَاءً مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ - اللَّهُ أَكْبَرُ.

Nevejtü en usallije lillahi te'ala salate sunneti-z-zuhri eda'en mustakbile-l-kibleti, Allahu ekber!

“Odlučih da klanjam posljednji podnevski sunnet, radi Allaha Uzvišenog, u propisanom vremenu, okrenut prema kibli - Allah je iznad svega.”

- Na prvom rekatu se uči: Subhaneke, Euza, Bismilla, Fatiha i jedna sura;
- na drugom rekatu se uči: Bismilla, Fatiha i jedna sura.

Nakon završetka čitavog namaza, uči se zikr, koji je istovjetan za sve namaze, pa ga ne treba ponavljati.

IKINDIJSKI NAMAZ (صلاة العصر)

Ikindijski namaz ima ukupno osam rekata, od toga su četiri sunneta (gajri muekkede) i četiri farza. Prvo se klanjaju sunneti.

Nijet za ikindijski sunnet glasi:

نَوَيْتُ أَنْ أُصَلِّيَ لِلَّهِ تَعَالَى صَلَاةَ سُنَّةِ الْعَصْرِ آدَاءً مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ – اللَّهُ أَكْبَرُ.

Nevejtü en usallije lillahi te'ala salate sunneti-l-'asri eda'en mustakbile-l-kibleti, Allahu ekber!

“Odlučih da klanjam ikindijski sunnet, radi Allaha Uzvišenog, u propisanom vremenu, okrenut prema kibli - Allah je iznad svega.”

Pošto se zanijeti, u ikindijskom sunnetu se uči kako slijedi:

- na prvom rekatu uči se: Subhaneke, Euza, Bismilla, Fatiha i jedna sura;
- na drugom rekatu se uči: Bismilla, Fatiha i jedna sura;
- na prvom sjedenju se uči: Ettehijjatu, salavati i dova, ali se selam ne predaje, nego se ustaje na treći rekat na kome se uči isto kao i na prvom rekatu a to znači: Subhaneke, Euza, Bismilla, Fatiha i jedna sura;
- na četvrtom rekatu se uči isto kao i na drugom rekatu, a to znači: Bismilla, Fatiha i jedna sura.

Ikindijski farz-namaz, zanijeti se ovako:

نَوَيْتُ أَنْ أُصَلِّيَ لِلَّهِ تَعَالَى صَلَاةَ فَرَضِ الْعَصْرِ آدَاءً مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ (إِقْتَدَيْتُ بِهَذَا الْإِيمَانِ) (أَنَا بِمَنْعَةٍ مِنْ تَبِعَنِي) – اللَّهُ أَكْبَرُ.

Nevejtü en usallije lillahi te'ala salate fardi-l-'asri, eda'en mustakbile-l-kibleti, za muktediju (iktedejtu bi hazeera-l-imami) a za imama (ene imamun li men tebi'ani), Allahu ekber!

“Odlučih da klanjam ikindijski farz-namaz, radi Allaha Uzvišenog, u propisanom vremenu, okrenut prema kibli, u džematu - slijedeći ovog imama, kao imam predvodeći one koji me slijede) - Allah je iznad svega.”

Nakon proučenog nijeta kod ikindijskog farza uči se kako slijedi:

- na prvom rekatu: Subhaneke, Euza, Bismilla, Fatiha i jedna sura;
- na drugom rekatu se uči: Bismilla, Fatiha i jedna sura;
- na prvom sjedenju, kod ikindijskog farza uči se samo: Ettehijjatu, a zatim se ustaje na treći rekat;
- na trećem i četvrtom rekatu uči se: Bismilla i Fatiha;
- na posljednjem sjedenju uči se: Ettehijjatu, salavati, dova i predaje se selam na uobičajen način. Iza toga se uči namaski zikr koji je istovjetan kod svih namaza.

AKŠAMSKI NAMAZ (صلاة المغرب)

Akšamski namaz ima ukupno pet rekata, od toga su tri farza i dva sunneta.

Prvo se klanja akšamski farz koji se zanijeti ovako:

تَوَيْتُ أَنْ أُصَلِّيَ لِلَّهِ تَعَالَى صَلَاةَ قَرَضِ الْمَغْرِبِ آدَاءً مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ (إِقْتَدَيْتُ بِهَذَا
الإمام) (أَنَا إِمَامٌ لِمَنْ تَبِعَنِي) - اللَّهُ أَكْبَرُ.

Nevejtü en usallije lillahi te'ala salate fardi-l-magribi, eda'en mustakbile-l-kibleti, za imama (ene imamun li men tebi'ani) a za muktediju (iktedejtu bi haze-l-imami), Allahu ekber!

“Odlučih da klanjam akšamski farz-namaz, radi Allaha Uzvišenog, u propisanom vremenu, okrenut prema kibli, u džematu, slijedeći ovog imama, a kao imam (predvođeći one koji me slijede) - Allah je iznad svega.”

- Na prvom rekatu, akšamskog farza uče se: Subnhaneke, Euza, Bismilla, Fatiha i jedna sura;
- na drugom rekatu se uči: Bismilla, Fatiha i jedna sura. Na prvom sjedenju uči se: Ettehijjatu;
- na trećem rekatu se uči: Bismilla i Fatiha. Nakon završenog trećeg rekata, obavi se završno sjedenje gdje se uči: Ettehijjatu, salavati, dova i predaje se selam, na uobičajeni način.

Nakon otklanjanog akšamskog farza, ustaje se i počinje klanjati akšamski sunnet, koji se zanijeti ovako:

نَوَيْتُ أَنْ أُصَلِّيَ لِلَّهِ تَعَالَى صَلَاةَ سُنَّةِ الْمَغْرِبِ آدَاءً مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ - اللَّهُ أَكْبَرُ.

*Nevejtü en usallije lillahi te'ala salate sunneti-l-magribi,
eda'en mustakbile-l-kibleti, Allahu ekber!*

“Odlučih da klanjam akšamski sunnet, radi Allaha Uzvišenog, u propisanom vremenu, okrenut prema kibli - Allah je iznad svega.”

- Na prvom rekatu akšamskog sunneta uči se: Subhaneke, Euza, Bismilla, Fatiha i jedna sura;
- na drugom rekatu se uči: Bismilla, Fatiha i jedna sura.

Nakon toga se obavi sjedenje gdje se prouče: Ettehijjatu, salavati i dova te preda selam. Pošto je namaz okončan, sada se uči namaski zikr, koji je istovjetan kod svih namaza. Na kraju se prouči namaska dova.

JACIJSKI NAMAZ (صلاة العشاء)

Jacijski namaz ima ukupno trinaest rekata, zajedno sa vitr-namazom. Od toga su četiri rekata sunneta (gajru-muekkede), četiri rekata farza, dva rekata sun-sunneta i tri rekata vitr-namaza.

Jacijski sunnet se zanijeti ovako:

نَوَيْتُ أَنْ أُصَلِّيَ لِلَّهِ تَعَالَى صَلَاةَ سُنَّةِ الْعِشَاءِ آدَاءً مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ – اللَّهُ أَكْبَرُ.

*Nevejtü en usallije lillahi te'ala salate sunneti-l-'iša'i,
eda'en mustakbile-l-kibleti, Allahu ekber!*

“Odlučih da klanjam jacijski sunnet, radi Allaha Uzvišenog, u propisanom vremenu, okrenut prema kibli – Allah je iznad svega.”

- Na prvom rekatu jacijskog sunneta uči se: Subhaneke, Euza, Bismilla, Fatiha i jedna sura;
- na drugom rekatu se uči: Bismilla, Fatiha i jedna sura;
- na prvom sjedenju se uči: Ettehijjatu, salavati i dova, nakon čega se ne predaje selam, nego se ustaje na treći rekat gdje se uči: Subhaneke, Euza, Bismilla, Fatiha i jedna sura;
- na četvrtom rekatu se uči: Bismilla, Fatiha i jedna sura. Zatim se obavi posljednje sjedenje gdje se uči: Ettehijjatu, salavati, dova i preda se selam!

Jacijski farz se zanijeti ovako:

نَوَيْتُ أَنْ أُصَلِّيَ لِلَّهِ تَعَالَى صَلَاةَ فَرَضِ الْعِشَاءِ آدَاءً مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ (إِقْتَدَيْتُ بِهِدَا
الْإِمَامِ) (أَنَا إِمَامٌ لِمَنْ تَبِعَنِي) – اللَّهُ أَكْبَرُ.

Nevejtü en usallije lillahi te'ala salate fardi-l-'iša'i, eda'en mustakbile-l-kibleti, za muktediju (iktedejtu bi haze-l-imami) a za imama (ene imamun li men tebi'ani), Allahu ekber!

“Odlučih da klanjam jacijski farz-namaz, radi Allaha Uzvišenog, u propisanom vremenu, u džematu, slijedeći ovog imama, a kao imam (predvođeći one koji me slijede) okrenut prema kibli - Allah je iznad svega.”

- Na prvom rekatu jacijskog farza uči se: Subhaneke, Euza, Bismilla, Fatiha i jedna sura;
- na drugom rekatu se uči: Bismilla, Fatiha i jedna sura;
- na prvom sjedenju, uči se: Ettehijjatu;
- na trećem i četvrtom rekatu se uči: Bismilla i Fatiha;
- na posljednjem sjedenju uči se: Ettehijjatu, salavati, dova i preda se selam.

Jacijski drugi sunnet se zanjieti ovako:

تَوَيْتُ أَنْ أُصَلِّيَ لِنَبِيِّ تَعَالَى صَلَاةَ سُنَّةِ الْعِشَاءِ إِذَا مَا مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ - اللَّهُ أَكْبَرُ.

Nevejtü en usallije lillahi te'ala salate sunneti-l-'iša'i, eda'en mustakbile-l-kibleti, Allahu ekber!

“Odlučih da klanjam (posljednji) jacijski sunnet, radi Allaha Uzvišenog, u propisanom vremenu, okrenut prema kibli - Allah je iznad svega.”

- Na prvom rekatu jacijskog sun-sunneta, uči se: Subhaneke, Euza, Bismilla, Fatiha i jedna sura;
- na drugom rekatu se uči: Bismilla, Fatiha i jedna sura.

VITR-NAMAZ (صلاة الوتر)

Pojam vitr (وتر) u arapskom jeziku znači jedan, pojedinačan, neparan. U fikhskoj nauci vitr je: poseban noćni namaz koji se klanja uz jacija-namaz ili samostalno u toku noći.

Vitr-namaz ima tri rekata i zanijeti se ovako:

تَوَيْتُ أَنْ أُصَلِّيَ لِلَّهِ تَعَالَى صَلَاةَ الْوَيْتْرِ أَدَاءً مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ – اللَّهُ أَكْبَرُ.

Nevejtü en usallije lillahi te'ala salate-l-vitri, eda'en mustakbile-l-kibleti, Allahu ekber!

“Odlučih da klanjam vitr-namaz, radi Allaha Uzvišenog, u propisanom vremenu, okrenut prema kibli - Allah je iznad svega.”

- Na prvom rekatu vitr-namaza uči se: Subhaneke, Euza, Bismilla, Fatiha i jedna sura;
- na drugom rekatu vitr-namaza uči se: Bismilla, Fatiha i jedna sura;
- na trećem rekatu vitr-namaza uči se: Bismilla, Fatiha, jedna sura, a potom se ruke podignu naspram usiju, kao i kod iftitahi-tekbira, uz izgovor: *Allahu Ekber*.

Nakon toga se ponovno ruke vežu preko pojasa i sada se uči Kunut-dova, koja glasi:

اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْتَعِينُكَ وَنَسْتَغْفِرُكَ وَنَشْهَدُ بِكَ وَنُؤْمِنُ بِكَ وَنَتُوبُ إِلَيْكَ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْكَ وَنُثْنِي عَلَيْكَ الْحَمْدَ كُلَّهُ. نَشْكُرُكَ وَلَا نَكْفُرُكَ. وَنَخْلَعُ وَنَتْرُكُ مَنْ يَفْجُرُكَ.

اللَّهُمَّ إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَلَكَ نُصَلِّي وَنَسْجُدُ. وَإِلَيْكَ نَسْعَى وَنَحْفِدُ نَرْجُو رَحْمَتَكَ
وَنُخْشَى عَذَابَكَ. إِنَّ عَذَابَكَ بِالْكَافِرِ مُلْحِقٌ.

Allahume inna neste'inuke ve nestagfiruke ve nestehdike ve nu'minu bike ve netubu ilejke ve netevekkelu 'alejke ve nusni 'alejke-l-hajre kullehu neškuruke ve la nekfuruke ve nable'u ve netruku men jefdžuruke. Allahumme ijake na'budu ve leke nusalli ve nesdžudu ve ilejke nes'a ve vahfidu, nerdžu rahmeteke va nahša 'azabeke inne 'azabeke bi-l-kuffari mulhik!

“Allahu naš! Mi samo od tebe pomoć tražimo, od Tebe oprosta molimo i za Tvojim naptukom žudimo! U Tebe vjerujemo i Tebi se pokajno obraćamo, u Tebe se pouzdajemo! Tebe hvalimo, hvalom velikom, i zahvaljujemo Ti se na blagodatima i nismo nezahvalni prema Tebi niti Te negiramo! Odbacujemo i ignoriramo grješnika prema Tebi. Allahu naš! Samo u Tebe vjerujemo, Tebi namaz činimo i na sedždu Ti padamo! Tebi se žurno približavamo, za Tobom žudimo i samo Tebi u službi smo! Tvoju milost očekujemo i strepimo od Tvoje kazne! Kazna Tvoja (samo) nevjernicima priliči.”

Nakon proučene Kunut-dove ide se na ruku i sedždu a zatim se na sjedenju prouči: Ettehijatu, salavat i dova. Poslije se preda selam i obavi zikr, koji je istovjetan sa onima kod ostalih namaza, ako se vitr-namaz klanja samostalno. Ako se vitr-namaz klanja zajedno sa jacijskim namazom onda se uči jedan zikr za ova dva namaza, a nakon otklanjanog vitr-namaza.

U toku ramazana, vitr-namaz se obavezno klanja uz jacija-namaz, i to u džematu. Tada imam uči: na prva dva rekata sve ono što uči na bilo koja dva prva rekata kod bilo kojeg farz-namaza. Nakon sjedenja, gdje se prouči Ettehijatu, ustaje se na treći rekat i tada imam prouči Fatihu i suru naglas, a potom podigne ruke naspram ušiju, kao što čini kod iftitahi-tekbira, potom veže ponovo ruke i u sebi uči Kunut-dovu, koju i muktedije također uče u sebi.

DŽEMATSKI NAMAZ (صلاة الجماعة)

Pojam džemat dolazi od arapske riječi *džeme'a - jedžme'u* (جمع-يجمع), što znači sakupiti. U fikhskoj nauci, džemat se definira kao: *zajednički namaz koji se obavlja na propisan način*. Kao obaveza, džematski namaz, spada u *sunneti-muekkede* dužnost, što znači da je nastala kao posljedica redovne prakse Poslanika, a.s. U predanju je zabilježeno da je Muhammed, a.s., uvijek uspostavljao džematski namaz ako su postojali elementarni uvjeti za to. Svaki put kada bi nadolazio neki od namaskih vaktova, a nije postojala zapreka koja je to onemogućavala, i ako je u svom prisustvu imao bilo koga ko je obveznik za namaz, on je uspostavljao džemat. Iz činjenice da je Božiji Poslanik redovno organizirao džematsko klanjanje da se razumjeti da je džemat nešto jako važno za muslimane. To nije puko okupljanje, gdje se samo obavi konkretni namaz kao takav. Ovo je, nema sumnje, jako važna poruka svim muslimanima čiji je osnovni smisao: ili ćete biti organizirani ili vas neće biti. Ako pogledamo uvjete koji su dati za ustroj džemata, onda ćemo vidjeti da su temeljni zahtjevi za imama sposobnost u poslu koji treba da obavi te da on taj posao obavlja voljom onih koje predvodi. Poruka muslimanima glasi: u svakom zajedničkom poslu neko mora biti ispred vas. Taj koji će vas predvoditi mora biti najспособniji među vama u tom poslu. Vaš predvodnik može obavljati taj posao u ime vas samo ako je to vaša volja, ako ne svih a onda volja većine od vas.

Kada se steknu uvjeti za zajedničko obavljanje namaza, onda je nužno da prisutne džematlije, između sebe izaberu onog koji će ih predvoditi u džematu, odnosno onog ko će im imamiti u tom namazu. Da bi neko bio izabran za taj zadatak, on treba da ispunjava sljedeće uvjete:

1. opći uvjeti za svakog mukellefa (punoljetstvo i umno zdravlje);
2. ako su prisutni samo muškarci ili ako je džemat miješani, muški i ženski, onda imam može biti samo muškarac. Žena može biti imam samo ako se džemat sastoji isključivo od žena;
3. da zna pravilno izgovarati kur'anske riječi;
4. da zna napamet, iz Kur'ana, onoliko koliko je potrebno za obavljanje dotičnog namaza;
5. da se ne nalazi u stanju sahibi-uzra, osim ako su svi koji će za njim klanjati u ovom stanju;
6. da se radi o osobi koja uživa ugled među onima koje predvodi, kao dosljedan musliman.

FORMIRANJE DŽEMATA

Kada se ispune svi uvjeti za imama, onda se pristupa formiranju džemata. To se radi na sljedeći način:

- imam istupa ispred džemata, najmanje za jednu stopu;
- iza njega se formiraju safovi, koji moraju biti svi popunjeni osim posljednjeg;
- safovi moraju biti poravnati i popunjeni tako da ne ostane nigdje slobodnog prostora niti za jednu osobu;
- dio džemata može biti fizički odvojen od imama ako su tonski povezani, tako da mogu pratiti imama, kao što je slučaj kada se klanja u više prostorija ili kada je džamija nedovoljno velika da primi sve klanjače;
- džemat se može formirati od najmanje dva lica;
- imam ne istupa pred džemat prije nego što mujezin ne izuči ika-met, kako bi pridošlice u džemat bile sigurne da nisu zakasnile na farz;
- ako se džemat sastoji samo od dva lica, imama i muktedije, od kojih ono drugo može biti i žensko, onda će muktedija stati sa desne strane imama, povlačeći se unazad, za jednu stopu. Ako je muktedija žena onda se ona mora povući unazad toliko da je imam ne može vidjeti bez okretanja;
- ako je sa imamom dvoje lica od kojih je jedno žensko, onda će to žensko lice stati u safu sa muškim licem, iza imama, ali povučeno u odnosu na muško lice za unazad tako da ona ne bi mogla biti viđena od njega bez njegovog zakretanja tijela unazad;

- novi saf se formira sa sredine ili sa desnog kraja safa, pogotovo ako se radi o jednoj osobi;
- ako je imam žensko lice, koje može imamiti samo ženama, onda ona staje u sredinu prvog safa, ali ne istupa naprijed, nego stoji ravnomjerno sa svojim muktedijama;
- imam može biti lice koje je pod tejemmumom ili meshom onima koji to nisu;
- kada imam pogriješi, učeći Kur'an, onda je on dužan isti ajet ponoviti, a ako to nije u stanju, onda će mu u tome pomoći muktedija koji zna taj ajet napamet. Ako se pak desi da se imam sam ne može ispraviti niti ga ima ko od muktedija ispraviti, onda će on krenuti na ruku, ako je proučio minimum propisanog. Ako ni to nije slučaj onda će on preći na drugu suru koju dobro zna napamet;
- muktedija neće slijediti imama ako je ovaj pogriješio u namaskom redosljedu, nego će ga na njegovu grešku upozoriti na prikladan način, kao, naprimjer, glasno izgovorivši tekbir, ako je isti imam ispustio;
- ispusti li imam koji namaski rukn ili namaski farz, dužan je namaz obnoviti, zajedno sa džematom, neovisno da li je to učinio namjerno ili u zaboravu;
- ako pak imam namjerno izostavi ili krivo obavi koji namaski vadžib dužan je namaz ponoviti zajedno sa džematom;
- ako imam u zaboravu izostavi ili krivo obavi koji namaski vadžib, onda je dužan obaviti čin samopokajanja i traženja oprosta od Allaha, dž. š, putem sehvi-sedžde;
- ako, u džematu, pogriješi imam, onda je svima namaz pokvaren, ako pak u džematu pogriješi muktedija onda je namaz pokvaren samo tom muktediji;
- nakon završenog farz-namaza, ako se klanja još sunneta, onda će se imam pomjeriti malo ulijevo od mjesta sa kojeg je imamio, kako bi eventualne pridošlice shvatile da je farz-namaz već završen;
- ako iza farza ima sunneta koje treba klanjati, onda se ne uči nikakav zikr, nego se na kraju čitavog namaza prouči zajednički;
- bez razloga koji bi ga u tome spriječili, muktedija ostaje u džematu, sve dok se čitav zikr ne obavi.

ŠTA KVARI NAMAZ

U toku namaza mogu biti učinjene stvari koje namaz čine potpuno neispravnim te se isti mora u cjelini obnoviti, a to je u sljedećim slučajevima:

1. kada se ispusti ili krivo uradi jedan ili više od namaskih farzova, ili se namjerno izostavi ili krivo uradi jedan ili više namaskih vadžiba. Ako se izostavi koji namaski vadžib, u zaboravu, onda se to ispravlja činom sehvi-sedžde;
2. svaka izgovorena riječ koja ne pripada namazu;
3. nasmijavanje u namazu;
4. plakanje u namazu, osim ako je to posljedica izliva vjerskog osjećanja;
5. namjerno zakrenuti prsa od kible;
6. gutanje hrane;
7. izliv krvi iz organizma, bilo svoje ili drugog lica ako je ista dospjela na tijelo, odjeću ili mjesto na kome musallija obavlja namaz, na bilo koji način i bilo kojim povodom;
8. isticanje propisanog vremena korisniku mesha po mestvama;
9. pojava vode, za korisnika tejemmuma;
10. ako je musallija započeo namaz bez odjevnog minimuma (avreta - عورة), pa se ukaže mogućnost da se to ispravi, dužan je da to uradi, inače će mu namaz biti pokvaren;
11. u džematskom namazu, pri popunjavanju slobodnog prostora u prednjim safovima, preći u jednom mahu više safova u jednom potezu;

12. ustanovljenje da ženska i muška osoba klanjaju u istom safu, ako nema fizičke pregrade između njih. Namaz je tada pokvaren i jednom i drugom licu;
13. uraditi u namazu bilo šta što bi dalo povoda onima koji to gledaju sa strane da nisu načisto šta to ovaj čini, radi, da li klanja ili radi nešto drugo.

NAMASKI MEKRUHI (مكروهات الصلاة)

Obavljajući namaz, musalliji se mogu desiti neki previdi koji ne spadaju u ono što formalno kvare namaz, ali svojom pojavom utječu na puninu samog namaza. Dakle, nepoželjno je i ne priliči dostojanstvu namaskog čina ako su se u namazu dogodile sljedeće stvari:

1. namjerno izostavljanje nekog od namaskih sunneta;
2. nemarno i lijeno držanje u namazu, što je zapravo nepoštivanje namaskog dostojanstva;
3. sjediti turski u vrijeme zikra ili prije početka farza, bez fizičkih smetnji;
4. prihvatati selam, išaretom, nekom ko dolazi sa strane;
5. neopravdano kasniti za imamom u učenju na rukuu i sudžudu;
6. predugo učiti na drugom rekatu u odnosu na prvi;
7. učiti iste sure ili ajete na više uzastopnih rekata;
8. namjerno preskakanje jedne sure ili ajeta, kao kad bi se, naprimjer na prvom rekatu, učila sura El-Ma'un a na drugom rekatu sura: El-Kafirun, preskačući suru El-Kevser;
9. ako muškarac, neopravdano, klanja samo sa avretskim minimumom, u kratkim pantalonama koje sežu samo do ispod koljena;
10. klanjati u prigrutoj odjeći, što je znak nemara;
11. klanjati u odjeći koja smeta slobodnom kretanju rukama, kao što su ogrtači ili pelerine;
12. klanjati u uvjetima pritiska male ili velike prirodne nužde;
13. klanjati kad jelo čeka, ako je obveznik gladan;

14. klanjati u odjeći razdražujućih dezena i sa likovima živih bića;
15. klanjati okrenut prema slikama živih bića, ako postoji mogućnost da se to izbjegne;
16. klanjati na tuđem posjedu, bez njegove dozvole;
17. bez razloga klanjati na mjestima javnog prometa, gdje postoji mogućnost nepristojnog dobacivanja od strane prolaznika;
18. klanjati namjerno okrenut prema vatri, jer to asocira na pagansko vjerovanje;
19. klanjati, bez perde - zaštitnog znaka, ako postoji mogućnost da će neko prolaziti ispred musallije.

ZAŠTITNI ZNAK U NAMAZU – PERDA (سُتْرَةُ الْمُصَلِّيِّ)

U uvjetima klanjanja namaza u prostoru gdje postoji mogućnost da će neko prolaziti ispred musallije dok on klanja, za njega je propisano da se zaštiti na taj način što će ispred sebe postaviti znak koji neutralizira utjecaj prolaznika na valjanost njegovog namaza. Taj zaštitni znak koji se stavlja ispred musallije naziva se perda ili sutra. Ona je upozorenje eventualnom prolazniku da se klanja namaz te da se od njega očekuje da zaobiđe musalliju. Ako to ne učini to neće utjecati na valjanost namaza dotičnog klanjača, ali je to za prolaznika grijeh.

Fikhski klasici za perdu propisuju štap veličine oko osamdeset centimetara i debljine od jednog prsta. Ovaj znak očito je namijenjen za musalliju koji klanja u slobodnom prostoru. Danas se namaz u slobodnom prostoru rjeđe klanja, pa je time i upotreba ovakve perde rjeđa. Za današnje uvjete, kada se namaz obavlja uglavnom u zatvorenim prostorima, može se kazati da se perda može postaviti i u drugom obliku u odnosu na onaj koji su propisali klasici. Potrebno je, dakle, da musallija ispred sebe postavi predmet koji će prolazniku biti dovoljan znak da se obavlja namaz te da mu je obaveza da izbjegne prolaženje ispred klanjača. Kada se namaz obavlja u prostoriji čija se vrata nalaze sa kibletne strane, onda je obaveza musallije da prije nego počne klanjati postavi ispred sebe neki znak upozorenja da će klanjati, kao što je stolica, fotelja i slično. To će biti dovoljno za onoga ko bi eventualno ušao u tu prostoriju da se vrati nazad ako ne postoji mogućnost da se musallija zaobiđe. Ako pak musallija klanja u slobodnom prostoru, u

prirodi, onda je priličnije da nađe neki prirodni zaklon kao što je drvo, zid kuće, živica, prije nego se odluči na propisanu perdu.

Kada je dopušteno prekinuti namaz

Dok se musallija nalazi u namazu, i pored sve ozbiljnosti tog čina, mogu nastupiti okolnosti koje musalliju obavezuju da prekine svoj namaz i da obavi ono što je u tom trenutku preče od njegovog namaza, jer mogu nastati štete veće od njegovog prekinutog namaza, koji on bez teškoća može obnoviti.

U svim situacijama kada klanjaču ili nekom u njegovoj blizini, zaprijeti životna opasnost ili samo opasnost po imovinu, njegovu ili nečiju drugu, koju bi on mogao zaštititi, onda mu je obaveza da bez razmišljanja prekine svoj namaz i intervenira tamo gdje se njegova intervencija očekuje. Nakon obavljene intervencije musallija će se vratiti svom namazu obnavljajući ga ispočetka.

U slučaju kada se samo sumnja da bi nečiji život ili imovina mogla biti u opasnosti, a do same opasnosti još nije došlo, musallija je i tada dužan da prekine namaz, jer će on tek tada biti siguran da je pravilno postupio.

TERAVIH-NAMAZ (صلاة التراويح)

Pojam *teravih* dolazi od arapske riječi *revhun* (روح), što znači noćni odmor. U fikhu, *teravija* se definira kao: *poseban nafila-namaz koji se klanja u ramazanskim noćima*. *Teravih-namaz*, kao obaveza, tretira se kao sunneti-muekkede. To znači da je Poslanik, a.s., upražnjavao ovaj namaz a muslimani su to od njega prihvatili i preveli u svoju redovnu praksu. Pokazalo se da ovaj namaz ima posebno mjesto u islamskoj tradiciji, pogotovo u pogledu čvršćeg međusobnog povezivanja vjernika. Da bi se lakše shvatila uloga ovog namaza u ukupnom objedinjavanju muslimana, islamski klasici navode hadis Muhammeda, a.s., koji glasi:

مَا رَأَى الْمُسْلِمُونَ حَسَنًا فَهُوَ عِنْدَ اللَّهِ حَسَنٌ.

“Ono što muslimani uobičaje kao lijepo, to je i kod Allaha, dž. š., lijepo.”

Kao džematski namaz, *teravih-namaz* se tretira kao sunneti-kifaje – obaveza. To znači da se oni koji ne stignu da ga obave u džematu, nisu ogriješili o svoju sunnetsku obavezu jer su to drugi muslimani učinili u ime njih.

Ovaj namaz se klanja svake ramazanske noći, počevši od noći koja prethodi prvom danu posta pa sve do noći koja prethodi noći uoči samog Bajrama. Ovaj namaz, kako smo već rekli, klanja se u sklopu jacijskog namaza, i to iza jacijskih sun-sunneta a prije vitr-namaza. *Teravih-namaz* se zanijeti ovako:

نُؤْتِيكَ أَنْ أُصَلِّيَ لِلَّهِ تَعَالَى صَلَاةَ التَّرَاوِيحِ أَدَاءً مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ (إِقْتَدَيْتُ بِهَذَا
الْإِمَامِ) قَوْلَ (أَنَا إِمَامٌ بَيْنَ تَبِعَيْنِي) – اللَّهُ أَكْبَرُ.

Nevejtü en usallije lillahi te'ala salate-t-teravibi, eda'en mustakbile-l-kibleti (iktedejtü bi haze-l-imami) a za imama (ene imamun li men tebi'ani), Allahu ekber!

“Odlučih da klanjam teravih-namaz, radi Allaha Uzvišenog, u propisanom vremenu, okrenut prema kibli, u džematu slijedeći ovog imama, (a za imama: *ene imamun li men tebi'ani*) - Allah je iznad svega.”

Teravih-namaz ima svojih pet cjelina od po četiri rekata. Ove cjeline, u pogledu načina klanjanja, obavljaju se na isti način kao i jacijski sunnet. To znači da se na svakom prvom i trećem rekatu ovih cjelina uči: Subhaneke, Euza, Bismilla, Fatiha i jedna sura (ajet), a na svakom drugom po: Bismilla, Fatiha i sura (ajet). Nakon sklanjana svaka dva rekata, obavi se sjedenje gdje se uči: Ettehijatu, salavati, dova, ali se selam ne predaje nego se ustaje na sljedeći rekat. Nakon otklanjana, sva četiri rekata teravih-namaza na sjedenju se prouče: Ettehijatu, salavat, dova i preda se selam. Nakon završenih dvadeset rekata, uči se posebna teravihska dova koju uči imam okrenut naspram džemata, kao kod završnog zikra. Ova dova glasi:

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى خَيْرِ خَلْقِهِ مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ أَجْمَعِينَ. اللَّهُمَّ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا صَلَاةَ التَّرَاوِيحِ بِحُرْمَةِ شَهْرِ رَمَضَانَ وَبِحُرْمَةِ نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ فِي آخِرِ الزَّمَانِ وَبِحُرْمَةِ النُّورَةِ وَالزُّبُورِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْفُرْقَانِ. فِيهِ الْبَرَكَةُ وَالْعُفْرَانُ وَالنَّجَاةُ مِنَ النَّسْرَانِ وَمِنَ الْجَحِيمِ لِبَّانٍ وَقَطْرَانٍ وَمِنَ الْعَذَابِ أَلْوَانٍ. يَا حَنَّانُ يَا مَنَّانُ يَا دَيَّانَ مَرْحَبًا بِكَ يَا شَهْرَ رَمَضَانَ. اللَّهُمَّ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا التَّرَاوِيحَ وَالِدُعَاءَ وَاجْعَلْهُمَا مَقْبُولَيْنِ وَلَا تُرَدَّهُمَا عَلَيْنَا مَعَ التَّقْصَانِ بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ.

*E'uzu billabi mine-š-šejtani-r-radžim
Bismillabi-r-Rahmani-r-Rahim!*

El-hamdu lillahi Rabbi-l'alemin, ve-s-salatu ve-s-salamu 'ala hajri halkibi Muhammedin ve 'ala alibi

ve ashabihī edžme'in. Allahumme rabbena tekabbe-l-minna salate-t-teravihi bi-hurmeti šehri ramadane, ve bi hurmeti nebijjina Muhammedin fi ahiri-z-zemani, ve bi-hurmeti-t-Tevrati ve-z-Zeburi, ve-l-Indžili, ve-l-Furkan. Fihī-l-bereketu ve-l-gufranu, ve-n-nedžatu mine-n-nirani, ve mine-l-džahimi lebbanun, ve katra-nun, ve mine-l-'azabi elvan. Ja hannanu, ja mennanu, ja dejjanu merhaben bike ja šehre ramadan. Allahumme rabbena tekabbe-l-minne-t-teraviha ve-d-du'a'e, ve-dž'alhuma makbulejni ve la teruddehuma 'alejna me'a-n-nuksani bi-rahmetike ja erhame-r-rahimin!

“Hvala Allahu, gospodaru svjetova. Neka je dova i selam na najljepše stvorenje njegovo – Muhammeda, a.s., na njegovu porodicu i na njegove prijatelje. O naš Gospodaru! Primi od nas naš teravīh-namaz, Tvoje ti svetosti ramazanske i odličnosti Tvojega poslanika Muhammeda, na Sudnjem danu, i milosti Ti Tevrata, Indžila i Kur’ana, u kojima je tvoja blagodat i tvoj oprost i spas od vatre džehennemske – kipteće, žestoke i od drugih zala raznolikih. O Ti dosljedni dobročinitelju! O Ti Koji darivaš i nagrađuješ, selami-mo te mjesecom ramazanom. Naš Gospodaru, primi i ukabuli naš teravīh-namaz i dovu koju Ti učimo i ne odbaci nam ih kao manjkave, molimo Te tvojom neizmjernom milošću, o Ti najmilostiviji!”

PETO POGLAVLJE

DOBROVOLJNI NAMAZI

(صلاة النوافل)

Zabilježeno je u predanju da je Poslanik, a.s., prakticao klanjati posebne namaze vezane za pojedine trenutke dana ili pojedine važne događaje kao što su mubarek-dani ili mubarek-noći. U islamskoj tradiciji postala je vrlo česta praksa klanjanje posebnih dobrovoljnih namaza – nafile vezanih za duševno raspoloženje pojedinca, kod neobičnih prirodnih pojava: pomračenja Sunca, Mjeseca, ili kod elementarnih nepogoda: suše, poplava...

1. Jutarnji namaz (صلاة الضحى)

U predanju je zabilježeno da je Muhammed, a.s., ponekad klanjao u jutarnjim satima, nakon izlaska Sunca, zatim u kasnim satima noći te i u drugim dragim momentima za muslimane. Pošto muslimani slijede svoga Poslanika i oni također imaju obavezu da kada im se ukaže pogodna prilika, klanjaju ovaj namaz.

Ovaj namaz se klanja u jutarnjim satima, nakon što Sunce odskoči od istočnog horizonta pa sve dok se ne digne visoko u nebo. Za ovu priliku klanja se od četiri do dvanaest rekata. Ovaj namaz se zanijeti ovako:

تَوَيْتُ أَنْ أُصَلِّيَ لِلَّهِ تَعَالَى صَلَاةَ الضُّحَىٰ إِذَاءُ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ – اللَّهُ أَكْبَرُ.

Nevejtü en usallije lillahi te'ala salate-d-duha eda'en mustakbile-l-kibleti, Allahu ekber!

“Odlučih da klanjam, radi Allaha Uzvišenog, duha-namaz, okrećući se prema kibli, Allah je iznad svega.”

U ovom namazu uči se sve kao i kod bilo kojeg dvorekatnog farza. Na kraju namaza uči se uobičajeni zikr i prigodna dova.

2. Noćni namaz (صلاة الليل)

Ovaj namaz se klanja u kasnim satima noći i obično se sastoji od osam rekata. Zanjieti se ovako:

نَوَيْتُ أَنْ أُصَلِّيَ لِلَّهِ تَعَالَى صَلَاةَ اللَّيْلِ آدَاءً مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ - اللَّهُ أَكْبَرُ.

Nevejtü en usallije lillahi te'ala salate-l-lejli eda'en mustakbile-l-kibleti, Allahu ekber!

“Odlučih da klanjam, radi Allaha Uzvišenog, noćni-namaz, okrećući se prema kibli, Allah je iznad svega.”

3. Namaz za slučaj nedoumice

(صلاة الإستخارة)

Ovaj namaz se klanja kada se čovjek nađe pred izborom između više mogućnosti a sam ne može da se odluči ni za jednu opciju. Tada se on obraća Svevišnjem, kroz poseban namaz koji se zove istihara-namaz. Obično se, za ovu priliku, klanjaju samo dva rekata. Za ovaj namaz nijet glasi:

نَوَيْتُ أَنْ أُصَلِّيَ لِلَّهِ تَعَالَى صَلَاةَ الْإِسْتِخَارَةِ آدَاءً مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ - اللَّهُ أَكْبَرُ.

Nevejtü en usallije lillahi te'ala salate-l-istihareti eda'en mustakbile-l-kibleti, Allahu ekber!

“Odlučih da klanjam, radi Allaha Uzvišenog, istihara-namaz, okrećući se prema kibli, Allah je iznad svega.”

Na kraju ovog namaza uči se posebna dova koja glasi:

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَخِيرُكَ بِعِلْمِكَ وَأَسْتَقْدِرُكَ بِقُدْرَتِكَ وَأَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ الْعَظِيمِ
فَإِنَّكَ تَقْدِرُ وَلَا أَقْدِرُ وَتَعْلَمُ وَلَا أَعْلَمُ وَأَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ. اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ
هَذَا الْأَمْرَ خَيْرٌ لِي فِي دِينِي وَدُنْيَايَ وَمَعَايِشِي وَعَاقِبَةِ أَمْرِي عَاجِلِهِ وَأَجَلِهِ فَقَدِّرْهُ لِي
وَيَسِّرْهُ لِي ثُمَّ بَلِّغْهُ لِي فِيهِ. وَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ شَرٌّ لِي فِي دِينِي وَدُنْيَايَ
وَمَعَايِشِي وَعَاقِبَةِ أَمْرِي عَاجِلِهِ وَأَجَلِهِ فَاصْرِفْهُ عَنِّي وَاصْرِفْنِي عَنْهُ وَقَدِّرْ لِي الْخَيْرَ
أَيُّمَا كَانَ ثُمَّ رَضِّنِي إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ.

Euzu billahi mine-š-šejtani-r-radžim

Bismillahi-r-Rahmani-r-Rahim!

*Allahumme inni estehiruke bi-‘ilmike ve estakdiruke
bi-kudretike ve es’eluke min fadlike-l-‘azimi, fe-inneke
takdiru ve la akdiru, ve ta’lemu ve la a’lemu ve ente ‘Al-
lamu-l-gujubi. Allahumme in kunte ta’lemu enne haze-
l-emre hajrun li fi dini ve dunjaje, ve me’asi, ve ‘akibeti
emri ‘adžilibi ve adžilibi fe-kaddirhu li ve jessirhu li
summe barik li fibi. Ve in kunte ta’lemu enne haze-l-
emre šerrun li fi dini ve dunjaje ve me’asi ve ‘akibeti emri
‘adžilibi ve adžilibi, fa-srifhu ‘anni va-srifni ‘anhu, ve
kaddir lije-l-hajre ejnema kane, summe reddini, inneke
‘ala kulli šej’ in kadir!*

“Allahu moj! Tražim od tebe izbor, Tvojim znanjem, i tražim pomoć od Tvoje svemoći, molim ti se Tvojom velikom dobrotom, jer Ti sve možeš a ja (ništa) ne mogu, Ti sve znaš, a ja ne znam, Ti si Onaj Koji sveobuhvatno poznaješ sve skrivene tajne. Allahu moj! Ako je, prema Tvom znanju, ova stvar dobra za mene, u pogledu moje vjere, mojih dunjalučkih stvari, moje sadašnjosti i moje budućnosti, Ti mi daj snage da se opredijelim za najbolji izbor, u ovoj stvari, u pogledu moje sadašnjosti i moje budućnosti. Ti mi to odredi i olakšaj mi to, i blagoslovi mi ga. Ako je,

prema Tvom znanju, ova stvar loša za mene, u pogledu moje vjere, mog ovosvjetskog života, moje sadašnjosti, moje budućnosti, otkloni je od mene, odvрати mene od nje i daj mi dobro, gdje god ono bude, i zadovolji me time.”

Nije poželjno da za nas neko drugi klanja ovaj namaz. To već nalikuje posredništvu, što, po islamu, nije dopušteno.

4. Namaz želje (صلاة الحاجة)

Ovaj namaz se klanja kada neko želi da mu se ispuni neka želja ili da mu se neki posao okonča na najbolji način. Obično se klanjaju dva rekata a nijet za ovaj namaz glasi:

نَوَيْتُ أَنْ أُصَلِّيَ لِلَّهِ تَعَالَى صَلَاةَ الْحَاجَّةِ أَذَاءَ مُسْتَقْبَلِ الْقَبِيلَةِ اللَّهُ أَكْبَرُ.

Nevejtü en usallije lillabi te'ala salate-l-hadždzeti eda'en mustakbile-l-kibleti, Allahu ekber!

“Odlučih da, radi Allaha Uzvišenog, klanjam namaz-želje, okrenut prema kibli, Allah je iznad svega.”

Na kraju ovog namaza prouči se dova koja glasi:

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِهِ مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ. لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ هُوَ الْحَلِيمُ الْكَرِيمُ. سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ. الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. أَسْأَلُكَ مُوجِبَاتِ رَحْمَتِكَ وَعَزَائِمِ مَغْفِرَتِكَ وَالْغَنِيمَةَ مِنْ كُلِّ بَرٍّ وَالسَّلَامَةَ مِنْ كُلِّ إِثْمٍ. لَا تَدْعُ لِي ذَنْبًا إِلَّا غَفَرْتَهُ وَلَا هَمًّا إِلَّا قَرَجْتَهُ وَلَا حَاجَةً لَكَ فِيهَا رِضَاءٌ إِلَّا قَضَيْتَهَا يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ.

*Euzu billahi mine-š-šejtani-r-radžim
Bismillabi-r-Rahmani-r-Rahim!*

El-hamdu lillahi Rabbi-l-'alemin, ve-s-salatu ve-s-selamu 'ala resulibi Muhammedin ve 'ala alibi ve sabibi edžme'in. La ilahe illallahu huve-l-balimu-l-kerim. Subhanallahi rabbi-l-'arsi-l-'azimi. El-hamdu lillahi rabbi-l-'alemin. Eš'eluke mudžibati rehetike ve 'aza'ime magfretike ve-l-ganimete min kulli birrin ve-s-selamete min kulli ismin. La teda' li zenben illa gafertehu ve hemmen illa ferredžtehu ve la hadždžeten leke fiha rida'en illa kadajteha ja erhame-r-rahimin!

“Hvala Allahu, gospodaru svjetova, Neka je dova i selam na Njegova Poslanika, na porodicu Poslanika Njegovog i na njegove prijatelje (ashabe)! Nema drugog boga osim Allaha plemenitoga i blagog! Slava i hvala Allahu, gospodaru prijestolja uzvišenoga! Hvala Allahu, gospodaru svjetova. Molim Ti se (Gospodaru moj) da budem dostojan Tvoje milosti i djela koje donose Tvoj oprost, molim obilje u svakom dobru i spas od svakog grijeha. Ne ostavi mi nijednog grijeha neoprostena, otkloni mi svaku brigu, ne ostavi mi niti jedne potrebe kojom si ti zadovoljan a da mi istoj ne udovoljiš. O ti najmilostiviji Milosniče.”

5. Namaz za noć Lejletu-l-kadra

(صلاة ليلة القدر)

Uobičajeno je da se uoči dvadeset sedme noći ramazana kao noći Božijeg rahmeta i Njegovog obilja, klanja poseban nafile-namaz. Za ovu priliku obično se klanjaju dva rekata ovog namaza. Nijet za ovaj namaz glasi:

نَوَيْتُ أَنْ أُصَلِّيَ لِلَّهِ تَعَالَى صَلَاةَ لَيْلَةِ الْقَدْرِ أَدَاءً مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ ... اللَّهُ أَكْبَرُ.

*Nevejt u en usallije lillahi te'ala salate lejleti-l-kadri
eda'en mustakbile-l-kibleti, Allahu ekber!*

“Odlučih da, radi Allaha Uzvišenog, klanjam namaz u mubarek-noći Lejletu-l-kadra, okrenut prema kibli, Allah je iznad svega.”

Na kraju ovog namaza uči se prikladna dova, koja glasi:

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اللَّهُمَّ إِنَّكَ عَفُوٌّ كَرِيمٌ تُحِبُّ الْعَفْوَ فَاعْفُ عَنَّا يَا حَفِيَّ الْأَلْطَافِ بُحْنًا مِمَّا نَخَافُ.
اللَّهُمَّ اجْعَلْنَا مِنْ صَامِ هَذَا الشَّهْرِ وَأَقَامَهُ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا وَفَرَقَهُ بِالْمَغْفِرَةِ وَالْعِتْقِ
مِنَ النَّارِ. وَاجْعَلْنَا مِنْ قِبَلَتِ صَلَاتِهِ وَصِيَامِهِ وَبَدَلَتْ سَيِّئَاتِهِ بِحَسَنَاتِهِ وَرَفَعَتْ
دَرَجَاتِهِ وَاجْعَلْنَا مِنْ عَتَقَاتِكَ فِي هَذَا الشَّهْرِ الْعَظِيمِ شَهْرِ رَمَضَانَ وَاجْعَلْهُ شَاهِدًا
لَنَا وَلَا تَجْعَلْهُ شَاهِدًا عَلَيْنَا. اللَّهُمَّ إِنَّكَ عَفُوٌّ كَرِيمٌ تُحِبُّ الْعَفْوَ فَاعْفُ عَنَّا إِنَّكَ رَحِيمٌ
وَوُودٌ. الْفَاحِشَةُ

*E'uzubillahi mine-š-šejtani-r-radžim,
Bismillahi-r-Rahmani-r-Rahim!*

*Allahumme inneke 'afuwwun kerimun tuhibbu-l-'afve
fa'fu 'anna, ja hafijje-l-eltafi! Nedždžina mimma ne-
hafu. Allahumme-dž'alna mimmen same haze-š-šehre ve
ekamehu imanen va-htisaben ve farekahu bi-l-magfireti
ve-l-'itki mine-n-nari. Ve-dž'alna mimmen kabilte
salatehu ve sijamehu ve beddelte sejj'atihi bi hasenatihi
ve ref'ate dederdžatihi ve-dž'alna min 'uteka'ike fi haze-
š-šehri-l-'azimi šehri ramadane ve-dž'alhu šahiden
lena ve la tedž'alhu šahiden 'alejna. Allahumme inneke
'afuwwun kerimun tuhibbu-l-'afve fa'fu 'anna. Inneke
rahimun vedudun. El-Fatiha!*

“Allahu moj! Plemeniti milosniče, Ti voliš praštati
- oprosti nam, o Ti milosniče, spasi nas od onoga

pred čim strahujemo. Allahu moj! Učini nas jednim od onih koji poste ovaj mjesec i neka ga dožive u zanosu imana i vlastitog presabiranja, koji će ga okončati očišćeni od grijeha i spašeni od vatre. Učini nas jednim od onih čiji su namaz i post primljeni od Tebe i čija su grješna djela zamijenjena dobrim i čiji si Ti ugled podigao. Učini nas jednim od Tvojih dosljednika u ovom mjesecu veličanstvenom, mjesecu ramazanu. Učini ga svjedokom u našu korist a ne učini ga svjedokom protiv nas. Moj Allahu! Ti si plemeniti milosnik, voliš oprost, oprostí nam, o Ti milostivi i voljeni!

6. Namaz u noći Israa i Miradža

(صلاة ليلة الإسراء والمعراج)

Ovaj namaz se klanja u noći Isra i Miradža. I ovom prilikom klanjaju se dva rekata. Nijet za ovaj namaz glasi:

نَوَيْتُ أَنْ أَصَلِّيَ لِلَّهِ تَعَالَى صَلَاةَ لَيْلَةِ الْإِسْرَاءِ وَالْمِعْرَاجِ آدَاءً مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ - اللَّهُ أَكْبَرُ.

Nevejtü en usallije lillahi te'ala salate-l-lejleti Isra'i ve-l-Mi'radži eda'en mustakbile-l-kibleti, Allahu ekber!

“Odlučih da klanjam, radi Allaha Uzvišenog, namaz u mubarek-noći Israa i Miradža, okrenut prema kibli - Allah je iznad svega.”

Na kraju ovog namaza, prouči se prigodna dova.

Osim u ovim prilikama, svakom muslimanu je omogućeno da se, kad god poželi, bilo kojom prilikom, za koju smatra da je pogodna, obrati Allahu, dž.š. Za te prilike nije mu potreban nijet na arapskom jeziku. Dovoljno je da u sebi donese odluku i može početi klanjati, a može nijet izgovoriti i na bosanskom ili bilo kojem drugom jeziku. Ovaj namaz će klanjati kao što klanja i ostale namaze.

7. Namaz iz počasti prema džamiji

(صلاة تحية المسجد)

U islamskoj tradiciji je uobičajeno da svaki put kada se musliman nađe prvi put u nekoj džamiji ili kada je u prolazu, pa posjećuje neku džamiju, a nije namaski vakat, klanja dva rekata namaza koji se naziva tehijjetu-l-mesdžidi kao čin selama i poštovanja prema mjestu gdje se trenutno nalazi.

Za taj namaz nijet glasi:

نَوَيْتُ أَنْ أُصَلِّيَ لِلَّهِ تَعَالَى صَلَاةَ تَحِيَّةِ الْمَسْجِدِ آدَاءً مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ – اللَّهُ أَكْبَرُ.

Nevejtü en usallije lillahi te'ala salate tehijjeti-l-mesdžidi eda'en mustakbile-l-kibleti, Allahu ekber!

“Odlučih da klanjam, radi Allaha Uzvišenog, iz poštovanja prema ovoj džamiji, okrenut prema kibli – Allah je iznad svega.”

8. Namaz povodom pomračenja Sunca

(صلاة كسوف الشمس)

Prilikom neobičnih i rijetkih pojava u prirodi, kao što je pomračenje Sunca, u islamskoj tradiciji postoji običaj da se za te prilike klanjaju posebni namazi. Obično se klanjaju po dva rekata. Pojedinač će klanjati ovaj namaz tamo gdje se zatekne a grupa ljudi će klanjati u džamiji u kojoj se klanja džuma-namaz ili u nekoj drugoj prigodnoj prostoriji, ali bez ezana i ikameta. Imam će u sebi učiti Fatihu i suru, otežući na namaskim ruknovima. Na kraju namaza on će se okrenuti džematu i izučiti prigodnu dovu.

Ovaj namaz se zanijeti ovako:

نَوَيْتُ أَنْ أُصَلِّيَ لِلَّهِ تَعَالَى صَلَاةَ كُسُوفِ الشَّمْسِ آدَاءً مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ – اللَّهُ أَكْبَرُ.

Nevejtü en usallije lillahi te'ala salate kusufi-š-šemsi eda'en mustakbile-l-kibleti, Allahu ekber!

“Odlučih da klanjam namaz povodom pomračenja Sunca, radi Allaha Uzvišenog, okrenut prema kibli - Allah je iznad svega.”

9. Namaz i dova za kišu

(صلاة الإستسقاء)

Pošto je čovjekova sudbina nerazdvojno vezana za prirodne pojave oko njega, jer od toga zavisi njegova egzistencija, to kod njega svaka iznenadna promjena ili pak dugotrajno nepromjenljivo stanje, izaziva strah za vlastitu sudbinu. Nema sumnje, suša je jedna od najvećih opasnosti koje se čovjeku mogu dogoditi u prirodi. Jedno nerodno ljeto, zbog suše, odnosi mnogo života i mijenja mnoge ljudske sudbine. Obaveza je muslimana da iskoristi blagodat koju mu je Svevišnji podario, a to je razum, i to na taj način što će nastojati da što više olakša sebi život putem razvoja tehnologije koja će mu omogućiti bolje iskorištenje postojeće količine vode kako bi što manje zavisio od padavina s neba. Ipak, njegove su mogućnosti u tom pogledu ograničene pa se, osim u svoju pamet, mora uzdati mnogo više u moć svoga Gospodara i Stvoritelja svega – Allaha, dž.š. Pošto musliman uvijek vjeruje da i dobro kao i ono što nam trenutno ne izgleda dobro, dolaze od Njegovog Stvoritelja, on se, shodno tom svom uvjerenju, tako i ponaša. Kada se dogodi dugotrajnija suša koja prijeti uništenju ljetine, on se obraća Uzvišenom Allahu, dž.š., moleći Ga da mu dâ obilnu kišu kako bi preživio i nastavio djelovati kao musliman. Na temelju tog vjerovanja, islamska tradicija je ustanovila poseban namaz za sušne dane koji se zove namaz za kišu. Za taj namaz vrše se i određene pripreme. Naime, uobičajeno je da se taj namaz obavlja negdje izvan naselja. Obično je to na nekom uzvišenju ili na mjestu koje vuče određeno sjećanje na islamsku prošlost. Tom prilikom okupe se džematlije sa djecom, pa ako imaju stoku i nju potjeraju sa sobom, i to po mogućnosti odvojenu, sitnu od krupne, kako bi se stvarala što veća graja. Oni koji idu ka dovištu, obuku na sebe što bjedniju odjeću, idući tim putem skrušeno i sa zikrom u ustima. Kada stignu na odredište oni će prvo klanjati po dva rekata nafila-namaza za kišu, i to bez ezana i ikameta.

Nijet za taj namaz glasi:

نَوَيْتُ أَنْ أُصَلِّيَ لِلَّهِ تَعَالَى صَلَاةَ الْإِسْتِسْقَاءِ آدَاءً مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ – اللَّهُ أَكْبَرُ.

Nevejtü en usallije lillahi te'ala salate-l-istiska'i eda'en mustakbile-l-kibleti, Allahu ekber!

“Odlučih da klanjam namaz za kišu, radi Allaha Uzvišenog, okrenut prema kibli - Allah je iznad svega.”

Nakon što otklanja dva rekata ovog namaza, na uobičajen način, imam se okreće svojim muktedijama, održi prigodan vaz i onda prouči prigodnu dovu. Tom prilikom, imam i prisutne džematlije dignu ruke kao kod svake druge dove, s tim što ih obrnu, pa ručni prsti budu okrenuti ka dolje i oni simboliziraju padanje kiše. Ta dova glasi:

اللَّهُمَّ اسْقِنَا غَيْثًا مُعِينًا هَنِيئًا مَرِيئًا غَدَقًا مُجَلَّلًا سَيِّحًا عَامًّا طَبَقًا دَائِمًا.

Allahumme-skina gajsen mugisen, heni'en, meri'en, gadekan, mudžellelen, sejhan, 'ammen tabekan da'imen!

“Allahu moj! Natopi nas kišom spasonosnom, prijatnom i ugodnom, obilatom i plodonosnom, jakom, gustom, trajnom i blagotvornom!”

Umjesto navedene može se proučiti bilo koja dova koja asocira na traženje Božijeg rahmeta i koja ukazuje na ovisnost čovjeka o Svevišnjem Allahu.

KLANJANJE NAMAZA U PRIJEVOZNIM SREDSTVIMA

Za muslimana-mukellefa postoji obaveza da svaki namaz obavi u njegovom naznačenom vremenu, osim ako je u tome spriječen iz opravdanih razloga. U 103. ajetu sure En-Nisa, stoji:

إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَّوْقُوتًا .

Zaista, namaz je za muslimana obaveza u naznačenom trenutku.

Polazeći od ovog kur'anskog zahtjeva, musliman vodi računa da svaki svoj namaz obavi u njegovom vremenu. U tom smislu omogućeno mu je da namaz može obavljati i u vanrednim okolnostima kao što je to u prijevoznim sredstvima, bilo da se radi o autu, vozu, brodu, avionu, balonu, konju ili bilo kojoj drugoj životinji koja služi za prijevoz. U tim uvjetima, namazi se obavljaju shodno datim okolnostima. U pokretnim prijevoznim sredstvima najveći problem za musalliju je okretanje, odnosno određenje u stavu prema kibli. Zapravo, stalni opstanak u pravcu kible i nije moguć kada je čovjek u pokretu. U tim uvjetima, musallija ima samo obavezu da se, nijeteći, okrene prema kibli a namaz će završiti u jednom stavu i neće se više pomjerati sve do zavšetka namaza u cjelini. Ova mogućnost, za klanjanje u prijevoznim sredstvima, uglavnom se odnosi na osobe koje su stekle status sahibi-tertiba, osobe koja sve vaktove klanja u njihovom vremenu, i to duži vremenski period. Prema nekim mišljenjima, kada se ovaj status izgubi, nije ga više moguće povratiti.

Tako, u poznatom fikhskom djelu *El-Ihtijar li-t-ta'lili-l-muhtar* (الإختيار لتعليل المختار), od Abdullaha Mahmuda bin Mevduda Ala Mevlaa el-Hanefija, piše na 64. strani:

إذا سقط الترتيب لا يعود.

Kada tertib padne više se ne povraća.

Zato se ove olakšice, u pogledu obavljanja namaza u prijevoznim sredstvima, uglavnom odnose na te osobe. Ostali će također koristiti ovu mogućnost u normalnim uvjetima. Međutim za njih postoji i druga mogućnost, a to je da propuštene namaze nadoknade kada put okončaju i kada se vrate u uobičajene uvjete života.

PUTNIKOV NAMAZ (صلاة المسافر)

Pojam *musafir* (مسافر), u arapskom jeziku znači putnik. U fikhu se pod ovim pojmom podrazumijeva *osoba koja je naumila otputovati u drugo mjesto koje je udaljeno od njegovog stalnog boravišta najmanje osamdeset i nekoliko kilometara ili oko osamnaest sati srednjeg pješaćkog hoda i tamo se namjerava zadržati do petnaest dana!*

Kada neko stekne status musafira, on onda ima neke olakšice u pogledu svojih namaskih obaveza. One se sastoje u tome što je on stekao pravo na korištenje mestvi pri uzimanju abdesta, i to u trajanju do sedamdeset i dva sahata, te pravo na skraćenje četverorekatnih namaskih farzova, dok se nalazi na tom putovanju. To pravo proizlazi iz toga što se, po fikhu, put smatra izuzetnim naporom, gdje je vrlo teško izvršavati ibadetske obaveze na propisan način. Dakle, ove olakšice vezane su za napor koji putnik podnosi na putovanju. Prema hanefijskoj pravnoj školi, musafir je obavezan da skрати četverorekatni farz-namaz. Oni to objašnjavaju na taj način što kažu, budući da musafir automatski ima olakšicu, da su njemu sada kod svih četverorekatnih farzova samo dva rekata farz. Dalje kažu da je musallija-musafir dužan okončati svoj farz nakon završetka dva rekata i mora obaviti posljednje sjedenje odmah po otklanjavanju ta dva rekata, jer je posljednje sjedenje namaski rukn koji se mora obaviti na svom mjestu. Ako bi musallija-musafir klanjao i druga dva rekata, onda bi on, po njihovom mišljenju, odgađao nešto što se ne može odgađati a to je njegovo posljednje sjedenje. Ako musafir, ipak, obavi i druga dva rekata četverorekatnog farza onda se oni njemu tretiraju kao njegova nafila.

Putnik stječe status musafira odmah po izlasku iz svog mjesta stalnog boravka i može odmah početi koristiti date olakšice. Ako u toku putovanja mijenja mjesta boravka i ako se u njima zadržava manje od petnaest dana, on će stalno imati status putnika, sve dok u jednom mjestu ne ostane više od petnaest dana. Kada se to dogodi, on gubi status musafira i ponaša se kao mukim ili boravnik kod kuće. Ako se musafir povrati kući odmah gubi status musafira i ponaša se kao mukim. Osoba koja je musafir ne može biti imam onima koji su mukimi, osim ako ih upozna sa svojim statusom. On im ne može biti imam, u čitavom namazu zbog toga što bi se desilo da imam i muktedije klanjaju dva različita namaza, on nafilu a oni farz, što nije dopušteno. Njegova dva posljednja rekata su njegova nafila dok su njihova dva posljedna rekata njima farz. Ako se desi da on zaista mora imamiti, dužan je da im objasni da će on predati selam nakon otklanjavanja svoja dva rekata, a na njima je obaveza da okončaju svoj četverorekatni farz i da selam predaju samostalno. Musafir može biti imam onima koji su istog statusa kao i on – putnici. On također može klanjati za imamom-mukimom, s pravom da preda selam iza drugog rekata.

NAMAZ BOLESNIKA (صلاة المريض)

Za izvršenje nekih ibadetskih obaveza, na propisan način, uvjet je potpuno zdravlje. Različite bolesti različito ograničavaju izvršenje propisanih ibadeta. Zavisno od bolesti, kao i obaveze, mukellefu su date različite olakšice, koje mu omogućavaju izvršenje propisanih obaveza. Ove olakšice posebno su važne za osobu koja ima status *sahibi-tertiba*. Naime, i pored određenih ograničenja koje ima pri izvršavanju svojih obaveza, on ne gubi svoj status. Za bolesnika su posebno važne olakšice u pogledu njegovih pokreta u namazu. Tako će lice koje nije u stanju stajati na kijamu, svoj "kijam" obaviti sjedeći. U tom slučaju ruku će obaviti nagibom svoje glave od polovine rastojanja između uspravljenog stava tijela do stegana, a svoju "sedždu" će obaviti na stegnima ili na prigodnom predmetu. Ukoliko obveznik-mukellef, nije u stanju u namazu ni sjediti, on namaz može obaviti ležeći, ako je sposoban da izgovara predviđeno učenje. Pri svom njetu, on će samo glavu usmjeriti ka kibli, i to ako to može učiniti. Ako to nije u mogućnosti onda će samo svojim njetom zamisliti da se okreće prema kibli, i to mu je dovoljno. Ako musallija klanja ležeći onda treba pokušati izbjeći da mu noge budu okrenute u pravcu kible. Ako to nije u stanju, namaz će mu biti valjan i sa tim nedostatkom.

Ako musalliji, koji je svoj namaz započeo klanjati stojeći, iznenadno pozli, može ga dovršiti sjedeći a onaj koji je namaz započeo sjedeći, može ga dovršiti ležeći, ako tako bolest uvjetuje. Ukoliko bolesnik nije ni na koji način u stanju obaviti nadolazeći namaz, usljed svoje bolesti, onda će isti nadoknaditi kada ozdravi. Ako ozdravljenja ne bude, onda sa njega spada obaveza i više nije obveznik – mukellef za namaz, pošto musliman nema, u vjeri, zaduženja iznad svojih mogućnosti.

NAKLANJAVANJE PROPUŠTENIH NAMAZA (قضاء الفوائت)

Prije nego što počnemo govoriti o načinu naklanjavanja propuštenih namaza, potrebno je da se upoznamo sa nekim terminima koje ćemo susretati prilikom razmatranja ovog pitanja. Ti termini su:

1. *sahibi-tertib* (صاحب الترتيب). To je osoba koja redovno, svaki namaz, klanja u njegovom propisanom vremenu, i to duži vremenski rok;
2. *vaktija-namaz* (الصلاة في وقتها). To je namaz koji je klanjan u svom propisanom vremenu;
3. *fa'ita-namaz* (صلاة الفائتة). To je namaz koji nije klanjan u svom vremenu;
4. *kada'u* (قضاء الصلاة). To je postupak naklanjavanja propuštenih namaza;
5. *mustehab-vrijeme* (الوقت المستحب). To je poželjno vrijeme za jedan namaz.

Kod naklanjavanja propuštenih namaza, osnovno pravilo glasi: propušteni namazi se naklanjaju po redosljedu po kojemu su propušteni. To znači, ako je obveznik-mukellef u jučerašnjem danu propustio da klanja: sabah, podne, ikindiju..., prilikom naklanjavanja istih, naklanjavat će po redu. Prvo će naklanjati sabah, zatim podne pa onda ikindiju i tako redom. No, s obzirom na status sahibi-tertiba, njemu je omogućeno da i pored toga što ovaj red nije ispoštovao, nije izgubio status koji uživa. Za njega postoje izuzeća u pogledu poštivanja redosljeda u naklanjavanju propuštenih fa'ita.

Ti izuzeci su:

1. *Pri istjecanju mustehab-vremena za taj namaz.* Ako se musalliji dogodi da je došao u vremensku tjeskobu, gdje mu prijete opasnost ispuštanja vaktija-namaza, zbog toga što u to vrijeme naklanjava propuštenu fa'itu, tada će on prvo klanjati nadolazeći vaktija-namaz a iza toga će naklanjati spomenutu fa'itu i pri tome neće izgubiti status sahibi-tertiba.
2. *Pri zaboravu.* Ako se musalliji desi da je otklanjao vaktija-namaz, pa se potom sjetio da prethodni namaz nije klanjao u njegovom vremenenu, ne treba ništa poduzimati, ni tada nije izgubio status sahibi-tertiba.
3. *U slučaju nagomilanih fa'ita.* Kada se obvezniku – mukellefu desi da je ispustio preko šest namaskih vaktova a da ih nije klanjao u njihovim mustehab-vremenima, kada ih bude naklanjao nije dužan držati se redoslijeda. To znači naklanjati će ih kako hoće ne obazirući se na redoslijed po kojima ih je ispustio klanjati u njihovom vremenu. On ni tada nije izgubio status sahibi-tertiba.

Kada se, međutim, dogodi da se musallija, dok klanja svoj vaktija-namaz, sjeti da je propustio klanjati prethodni namaz, on tada ima dvije mogućnosti. Prva je da prekine klanjanje svoje vaktije te da pristupi naklanjavanju propuštenog faita-namaza, ukoliko mu ne prijete opasnost da mu i za ovu vaktiju ne istekne vrijeme. Tada on ponovno pristupa svome vaktija-namazu i obavlja ga na propisan način. Druga mogućnost koja mu stoji na raspolaganju, jeste da okonča svoju vaktiju do kraja, kao da se nije ništa desilo, ali će sada biti obavezan da, prije nego što nadoknadi propušteni vaktija-namaz, sačeka dok ne prođe sljedećih šest namaskih vremena, u kojima će on svaki nadolazeći namaz klanjati u njegovom vremenu. Svih ovih šest namaza koje je klanjao u njihovim mustehab-vremenima, smatraju se njegovim nafilama, sve dok, nakon isteka tih šest namaskih vremena, ne naklanja onaj propušteni namaz. Tek tada on ponovno vraća svoj status sahibi-tertiba.

PRELAZAK IZ POJEDINAČNOG U DŽEMATSKI NAMAZ

Kada se dogodi da je musallija-munferid započeo svoj namaz, ali se iznenađa u njegovoj blizini oformio džemat, njegova je obaveza da pristupi tom džematu, pošto znamo da je džematski namaz prioritetniji u odnosu na munferidski. Način priključenja tom džematu zavisi od faze u kojoj se musallija-munferid nalazi u svom namazu te od toga koji je namaz u pitanju. U pogledu toga musallija-munferid obavezan je da ispoštuje sljedeća pravila:

1. ako se musallija-munferid nalazi na prvom rekatu, bilo kojeg dvorekatnog ili trorekatnog farz-namaza, a pored njega se oformi džemat, on će obavezano prekinuti svoj namaz, puštajući svoje ruke nizase, bez obzira koliko je on već otklanjao od tog rekata;
2. ako se musallija-munferid nalazi na drugom rekatu, bilo kojeg dvorekatnog ili trorekatnog farz-namaza, također je obavezan prekinuti svoj munferidski namaz i pristupiti džematu;
3. ako se musallija-munferid bude nalazio na trećem rekatu akšamskog farza, kada se pored njega formira džemat, on neće pristupiti tom džematu, nego će dovršiti svoj munferidski namaz, koji će mu se smatrati ispravnim. Tek tada, ako hoće, može se priključiti džematu, ali će mu taj njegov džematski namaz biti nafil;
4. ako se musallija munferid bude nalazio na prvom rekatu, nekog četverorekatnog farz-namaza, pustit će svoje ruke nizase i pristupit će džematu;

5. ako je musallija-munferid već obavio i sedždu od svog prvog četverorekatnog namaza onda će on samostalno još doklanjati i drugi rekat, kako bi formirao jednu namasku cjelinu od dva rekata a onda će predati selam i pristupiti džematu. Njegova dva otklanjana rekata smatrat će se njegovom nafilom, dok će se njegov namaz koji je klanjao za imamom tretirati kao njegov obavljeni farz;
6. ako se musallija-munferid bude nalazio na trećem rekatu četverorekatnog farza, u trenutku kada se pored njega oformio džemat, on će, u stojećem stavu, prekinuti svoj namaz i pristupiti džematu. Njegova klanjana dva rekata smatrat će se njegovom klanjanom nafilom a namaz kojim je klanjao u džematu smatrat će se njegovim klanjanim farzom;
7. ako se musallija-munferid bude nalazio na četvrtom rekatu, četverorekatnog farz-namaza, kada se formira u njegovoj blizini džemat, on će svoj započeti namaz dovršiti u cjelini i to će smatrati njegovim obavljenim farzom. On može pristupiti džematu i taj namaz koji klanja za imamom će se smatrati njegovim nafila-namazom, osim ako se ne radi o ikindijskom namazu, i to zbog toga što nije lijepo klanjati nafile između ikindijskog i akšamskog namaza. Postoji pouzdano predanje da se Poslanik, a.s., o tome izjasnio na takav način;
8. ako se musalliji-munferidu desilo kod džuma-namaza da je započeo svoj džumanski sunnet, a hatib se već popeo na minberu, on će prekinuti svoj sunnet-namaz i pristupiti slušanju hutbe jer je slušanje hutbe jedan od uvjeta za valjanost džuma-namaza;
9. kada se desi da je musallija započeo svoj podnevski sunnet, a u tom trenutku se izuči ikamet za početak podnevske farza, onda će on otklanjati dva rekata sunneta i predati selam, pa će potom pristupiti džematu. Ostatak svog sunneta može klanjati i poslije džumanskog farza jer je to još njegovo namasko vrijeme.

PRIKLJUČENJE DŽEMATSKOM NAMAZU (صلاة المسبوق)

Kada se nekom dogodi da zakasni u džematski namaz, onda on mora ispoštovati propisana pravila o priključenju džematu:

1. svaka osoba koja prisprije na mjesto gdje se formirao džemat, a namjerava se priključiti tom namazu, stupit će u džemat bez obzira u kojoj fazi se nalazi džematski namaz. Tom prilikom će zanijetiti dotični namaz i nastaviti pratiti imama. Da bi se nekom priznalo da je prispio na klanjajući rekat, on treba da se priključi tom rekatu, prije nego što se džemat ispravio sa rukua, odnosno dok imam još ne bude počeo izgovarati: *semiallahu limen hamideh*;
2. dijelove namaza na koje dotična osoba nije prispjela, naklanjat će nakon što imam preda selam na desnu stranu. Zakašnjenik će ustati i odmah vežući ruke doklanjati propuštene rekate bez novog nijeta za taj namaz;
3. ako zakašnjenik prisprije na drugi rekat od trorekatnog namaza onda će on doklanjati još jedan rekat, obaviti sjedenje i učenje Ettehijjatu, ustati i klanjati posljednji rekat na propisan način;
4. ako zakašnjenik prisprije na treći rekat akšamskog farza, on će nakon što imam preda selam na desnu stranu, ustati i klanjati još jedan rekat, formirajući dvorekatnu cjelinu, a onda će obaviti svoje prvo sjedenje gdje će proučiti Ettehijjatu. Nakon toga će ustati i klanjati treći rekat akšamskog farza;

5. ako zakašnjenik prisprije samo na četvrti rekat nekog četverorekatnog namaza, on će doklanjati još jedan rekat kako bi formirao jednu cjelinu od dva rekata a onda će obaviti propisano sjedenje i učenje Ettehijjatu... a potom će ustati i doklanjati propisana posljedna dva rekata;
6. ako zakašnjenik stigne tek na posljednji rekat dotičnog farza, ili čak na posljednje sjedenje, on će se i tada priključiti tom namazu, iako praktično nije stigao ni na jedan rekat. Tada će doklanjati čitav namaz, onako kako je to propisano, ali bez novog nijeta jer se on već priključio džematu. To je stoga što se džematski namaz smatra vrednijim od munferidskog namaza;
7. kada obveznik-mukellef, stigne na mjesto gdje je započet džematski sabah-namaz, on će, ako ocijeni da će imama stići bar na posljednjem sjedenju, zanijetiti sabahski sunnet i klanjati ga. To zbog toga što se sabahski sunnet ne naklanjava samostalno, osim uz sabahski farz koji se naklanjava, i to u istom danu kada je izostavljen, do podnevskeg vakta.

ISPRAVLJANJE GREŠKE ILI PREVIDA U NAMAZU (سجود السهو)

Pojam *sehvi* (سهو), znači previd, zaborav, nemar, dok riječ *sedžda* (سجدة) znači spuštanje lica na zemlju. U fikhskoj nauci, *sehvi-sedžda* se definira kao *postupak ispravljanja nenamjerno ispuštenog ili krivo urađenog namaskog vadžiba!*

Kada se musalliji dogodi da je nenamjerno ispustio ili krivo obavio jedan od petnaest namaskih vadžiba, on ima obavezu da obavi obredni čin ispravljanja svog propusta. Ako to ne uradi, namaz će mu se smatrati pogrešno obavljenim, odnosno bezvrijednim sa stanovišta fikhskih propisa. Taj obredni čin obavlja se na taj način što će musallija, nakon što preda selam na desnu stranu, na posljednjem sjedenju, ponovno učiniti dvije sedžde, kako se to čini nakon svakog otklanjanog rekata, a potom će ponovno proučiti ono što se obično uči na posljednjem sjedenju i predat će selam na propisan način. Ako musallija, dok je još u namazu, bude svjestan da je napravio više nenamjernih grešaka ove vrste, dovoljna mu je samo jedna sedžda za sve pogreške. Kada musallija samo posumnja da je napravio grešku koja zahtijeva *sehvi-sedždu* onda će postupiti shodno svojoj sumnji. Ako mu sumnja preovlađuje ka pogrešci onda će učiniti spomenutu sedždu. Ako pak njegova sumnja nije dosegla do nivoa natpolovičnosti onda će namaz završiti kao da se nije ništa dogodilo, bez ispravke. Tako će postupiti i imam, ako je on napravio spomenutu grešku u džematu. Džemat će ga slijediti u tom postupku. *Sehvi-sedžda* je jednako obavezujuća za onoga ko je napravio spomenutu grešku, bez obzira o kojoj vrsti namaza je riječ: farzu, vadžibu, sunnetu ili nafili. Ovim činom, musallija je uradio ono što mu namaz čini valjanim, kao da greške nije ni bilo.

KUR'ANSKE SEDŽDE (سجود التلاوة)

U Kur'ani-kerimu postoji četrnaest mjesta koja su označena kao "mjesta sedžde". Ta mjesta se nalaze u četrnaest kur'anskih sura. Te sure su:

1. El-Ea'raf, 206. ajet;
2. Er-Ra'd, 15. ajet;
3. En-Nahl, 49. ajet;
4. El-Isra, 107. ajet;
5. Merjem, 58. ajet;
6. El-Hadž, 18. ajet;
7. El-Furkan, 60. ajet;
8. En-Neml, 25. ajet;
9. Es-Sedžde, 15 ajet;
10. Sad, 24. ajet;
11. Fussilet, 37. ajet;
12. En-Nedžm, 62. ajet;
13. El-Inšikak, 21. ajet;
14. El-'Alek, 19. ajet.

Kada učaj ili slušalac učenja Kur'ana dođe do ovih mjesta u Kur'anu, koja su označena kao sedžda, onda on ima obavezu da, u tom momentu, ustane i iz stojećeg stava se spusti na sedždu, uz izgovor tekbira *Allahu ekber*. Na sedždi prouči tri puta *subhane rabbije-l-e'ala*, kao i kod svake uobičajene sedžde a onda se odmah, uz izgovor tekbira, diže u stojeći stav i pritom izgovara dio 285. ajeta sure El-Bekare, koji glasi:

وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ.

Kažu: "Čujemo i pokoravamo se; oprosti nam, Gospodaru naš; Tebi ćemo se vratiti."

Kada se u namazu prouči ajet u kome se nalazi ova sedžda, istu treba odmah učiniti, bez odlaganja, jer se ova sedžda ne može nadoknađivati. Ako se ova sedžda nalazi u posljednjem ajetu sure koja se uči u namazu, onda će redovna namaska sedžda valjano zamijeniti ovu predviđenu sedždu, bez bilo kakvog dodatnog učenja. Ako se ajet sedžde ne nalazi pri kraju kur'anskog odlomka onda ga treba izbjegavati učiti u namazu.

Kada se radi o grupnom učenju i slušanju Kur'ana, kao što je slučaj kod ramazanskih mukabela ili u nekim drugim prilikama, tada će predvodnik mukabele dati znak da se radi o sedždi, a zatim će sam ustati, u čemu će ga pratiti svi prisutni. Oni se neće redati u safove, nego će sedždu činiti tamo gdje su se zatekli. Ako se tu nalaze, kao učači ili kao slušaoci, i žene, one će se prije sedžde povući unazad kako sedždu ne bi činile uporedo sa muškarcima. Iz stojećeg stava svi će krenuti na sedždu, koja će biti obavljena kako je već gore opisano.

DŽUMA-NAMAZ (صلاة الجمعة)

Pojam *džum'a* (جمعة), dolazi od arapskog glagola *džeme'a* - *jedžme'u* (جمع - يجمع), što znači: skupiti, sabrati, sjediniti. U fikhu, džuma se definira kao glavni heftični namaz koji se obavlja petkom u podnevsko vrijeme! Obaveznost džuma-namaza proistječe iz devetog i desetog ajeta sure El-Džumu'a, koja glasi:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ
ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ. فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا
مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ.

O vjernici! Kada se na namaz petkom pozove, vi požurite da Allaha spominjete i kupoprodaju ostavite! A kada se namaz završi, po zemlji se raširite vi i tražite Allahove blagodati, i Allaha spominjite mnogo vi da biste uspjeli.

Kao islamska ibadetska obaveza, džuma-namaz pada:

1. na svakog muškarca mukellefa (biološki punoljetnog i umno zdravog);
2. na onog ko je slobodan u raspolaganju svojim vremenom, bez ograničenja od više sile;
3. na onog ko je fizički sposoban da ode na džuma-namaz;
4. na onog kome ne prijete opasnost po život i zdravlje na putu za džuma-namaz.

Iz ovih uvjeta se vidi da džuma-namaz nisu obavezne obavljati sljedeće osobe:

1. žena;
2. neslobodna osoba;
3. bolesna osoba;
4. putnik čije putovanje otežava obavljanje džuma-namaza.

Da bi džuma-namaz bio valjan onima koji su mukellefi za džumu, potrebno je da se ostvari još šest uvjeta:

1. Da se džuma-namaz obavlja u većem naselju. Pod većim naseljem, u ovom smislu podrazumijeva se naselje čiji svi obveznici za džumu ne bi mogli stati u džamiju prosječne veličine tog područja. Pošto su se životni uvjeti umnogome promijenili od vremena kada su islamski klasici definirali naselje u kome se može redovito obavljati džuma-namaz, ovaj kriterij nije više realan i odluku o tome u kome se naselju, zbog njegove veličine, može klanjati džuma-namaz, donosi ulu-l-emr datog područja. U našim uvjetima to je Rijaset Islamske zajednice. On je jedini ovlašten da precizira koja to veličina naselja ispunjava uvjet da se u njemu klanja džuma-namaz, imajući na umu i druge kriterije a ne samo njegovu veličinu.
2. Da džumansku hutbu obavi lice koje ima ovlaštenje od halife ili onog ko ima njegove prerogative u vezi s islamskim pitanjima na tom području. U našem slučaju, to je samo Reisu-l-ulema osobno i niko drugi.
Smisao ovog uvjeta je u tome da svaka hutba treba da nosi jedinstvenu poruku za sve muslimane, utemeljenu na ehli-sunnetskom učenju, te da nema niko pravo džematlije usmjeravati eventualno u nekom svom pravcu, nego je obaveza svakog hatiba da slijedi ideju vrhovnog islamskog autoriteta.
3. Da se džuma-namaz obavi u podnevskom vremenu, petkom. Svaka džuma koja bi se klanjala izvan ovog vremenskog okvira bila bi neispravna sa šerijatskog stanovišta. Ipak, ako za to ima zaista opravdanog razloga, kao što je nemogućnost većeg broja

obveznika da džumu obave u ovom propisanom vremenu, zbog svojih obaveza na redovnom poslu, naročito ako se radi o ljudima koji žive u nemuslimanskim sredinama, njima ulu-l-emr može odobriti klanjanje džuma-namaza i izvan ovog vremenskog okvira.

4. Da se hutba obavi prije samog namaza, na arapskom ili bilo kojim jeziku koji razumiju dotični musallije, jer je uvjet valjanosti samog namaza, njeno praćenje, a praćenje je moguće samo ako se ista razumije.
5. Da je pristup na mjesto gdje se džuma obavlja slobodan svakome ko je naumio klanjati ovaj namaz, u tom trenutku, i nema nikakvih drugih nakana, kao, naprimjer, da želi remetiti dostojanstvo džumanskog namaza.
6. Džuma se može obaviti samo ako su uz imama, hatiba, prisutne još najmanje tri osobe.

Ispune li se navedeni uvjeti, džuma-namaz se smatra valjanim.

Već je rečeno da je hutba sastavni i neodvojivi dio džuma-namaza. Ona se obavlja sa uzvišenog mjesta u džamiji koje se naziva *minber* (المنبر), koji postoji, ili bi trebao da postoji, u svim džamijama. Ako se džuma obavlja izvan džamijskog prostora ili u privremenom namjenskom prostoru, onda je potrebno da se hutba obavi sa priručnog uzvišenja. Njegova veličina zavisi od broja prisutnih. Minbersko uzvišenje je potrebno kako bi hatiba mogli čuti svi prisutni a ako je moguće i vidjeti.

Iako sama hutba spada u neizostavne elemente džuma-namaza, ipak sve što hatib radi i način na koji to radi ustanovljeni su sunnetom. U tom smislu, hatib je obavezan da se dobro pripremi za hutbu. Njegova poruka mora biti jasna, jezgrovita i usmjerena na jednu temu. Hatib ne smije da se udaljava od onog što je daleko od stvarnog života. Također, hatib mora voditi računa da ne duži sa hutbom. Ako se hutba dobro pripremi, i sa malo riječi može se dosta kazati.

Hatib također mora da se pripremi i u fizičkom smislu. Mora biti uredno i pristojno odjeven, odnosno da poštuje uredbe ulu-l-emra u tom smislu.

Hatib ima obavezu da ispoštuje sljedeća hutbanska pravila:

- Na ulazu u minberska vrata, prije polaska na minber, proučit će ovu dovu:

بِسْمِ اللّٰهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى خَيْرِ خَلْقِهِ مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ. اَللّٰهُمَّ افْتَحْ لَنَا اَبْوَابَ رَحْمَتِكَ وَيَسِّرْ لَنَا خَزَائِنَ فَضْلِكَ وَكَرِّمِكَ يَا اَكْرَمَ الْاَكْرَمِينَ وَيَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ. يَا مُفْتِحَ الْاَبْوَابِ افْتَحْ لَنَا خَيْرَ الْاَبْوَابِ.

“U ime Allaha, neka Mu je svaka hvala i neka je Njegov blagoslov i selam na najbolje stvorenje Njegovo - Muhammeda, a.s., i na njegovu časnu porodicu i na njegove sve drugove - ashabe. Allahu moj, otvori nam vrata Tvoje milosti i učini nam dostupnim riznice tvoje uzvišenosti i plemenitosti. O, Ti najplemenitiji milosniče! O, Ti najmilostiviji darivatelju. Otvori nam vrata najbolja.”

Kada se popne na minber hatib treba da malo sjedne sve dok mujezin ne izuči hutbanski ezan. Potom hatib treba:

- da nakon toga ustane i hutbu obavi stojeći;
- da prilikom učenja hutbe bude okrenut prema džematlijama;
- da hatib hutbu počne tahmidom (zahvalom Allahu, dž.š.) i tehliom (donošenjem dva šehadeta);
- da nakon tahmida i tehila izgovori dva šehadeta;
- da iza toga izgovori salavat na Poslanika, a.s.;
- da osnov hutbe bude kur'anski ajet i hadis Muhammeda, a.s.;
- da hutba ima samo islamsku poruku i nikakvu drugu;
- da se hutba sastoji od svoja dva dijela;
- da hatib malo sjedne između dva dijela hutbe;
- da se i na početku drugog dijela hutbe prouče tahmid i tehli i salavat na Poslanika, a.s.;
- da se u ovom dijelu hutbe prouči opća dova za dobrobit svih muslimana;
- da se osigura čujnost hutbe za sve muktedije;
- da muktedije pomno prate hutbu, u svim njenim fazama.

Već je rečeno da žena nije obveznik džuma-namaza. Ipak, to što nije obveznik ne znači da ona ne može prisustvovati džuma-namaz. Ako žena prisustvuje džumi, radi hutbe, i klanja istu za imamom, onda ona nije dužna klanjati podne-namaz taj dan.

Tekst džumanske hutbe na arapskom jeziku glasi:

الْحَمْدُ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَتَتُوبُ إِلَيْهِ، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا
وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِيَ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يَضِلَّ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ
أَنَّ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ. أُوصِيكُمْ - عِبَادَ
اللَّهِ - بِتَقْوَى اللَّهِ وَأِحْسَانِكُمْ عَلَى طَاعَتِهِ. فَإِنَّهُ خَيْرٌ مِمَّا وَصَى بِهِ الْمُسْلِمُ الْمُسْلِمَ أَنْ
يَحْتَهُ عَلَى الْأَخْزَةِ وَأَنْ يَأْمُرَهُ بِتَقْوَى اللَّهِ كَمَا قَالَ اللَّهُ: وَيُحَذِّرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ. وَلَا
أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ نَصِيحَةً، وَلَا أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ ذِكْرًا.

“Hvala Allahu, zahvaljujemo Mu i od Njega pomoć tražimo. Od Njega oprost molimo i za Njegovim uputama žudimo. Njemu se kajemo. Utječemo se Allahu od zala koja sami činimo i odvratnih postupaka naših. Koga Allah uputi, niko ga zavesti ne može, a koga Allah zabludi niko ga uputiti ne može. Svjedočim Allahovu jedinstvo - nema drugog boga osim Njega, i svjedočim da je Muhammed Božiji rob i Njegov poslanik. Preporučujem vam - robovi Božiji - bogobožnost i pokornost prema Njemu. To je najbolje što musliman muslimanu može preporučiti te da ga podstiče na misao o ahiretu i da mu naredi pokornost prema Allahu, jer kako u Kur'anu stoji: ‘Allah vas upozorava na sebe!’ Nema boljeg savjeta od toga. Nema boljeg zikra od toga.”

Sada hatib citira kur'anski ajet koji će mu biti osnov hutbe:

وَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى فِي كِتَابِهِ الْكَرِيمِ: ...

Zatim se citira hadis Muhammeda, a.s., koji će biti dodatna potpora sadržaju naslovljene teme:

وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

Nakon završenog vaza, hatib uči:

أَلَا إِنَّ أَحْسَنَ الْكَلَامِ وَأَبْلَغَ النَّظَامِ، كَلَامُ اللَّهِ الْمَلِكِ الْعَزِيزِ الْعَلَامِ، كَمَا قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى فِي نَظْمِ الْكَلَامِ: وَإِذَا قَرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ. أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ: إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ.

“Nije li najbolji i najrječitiji govor, govor Allaha, dž.š., Gospodara znane uzvišenosti, kao što kaže Uzvišeni u Knjizi svojoj: ...a kad se uči Kur’an, vi Kur’an slušajte i šutite da bi na vas Njegova milost prosula se! Utječem se Allahu od prokletog šejtana, u ime Allaha Milostivog, Samilosnog” – “Islam je kod Allaha vjera odlična.”

Hatib potom sjedne i uči tihim glasom:

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بَارَكَ اللَّهُ لَنَا وَلَكُمْ وَلِسَائِرِ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ الْأَحْيَاءِ مِنْهُمْ
وَالْأَمْوَاتِ بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ.

Utječem se Allahu od šejtana prokletog
U ime Allaha milostivog i samilosnog

“Blagoslov Allahov neka je na vas i sve vjernike i vjernice, muslimane i muslimanke žive i umrle, sa Tvojom milošću, o Ti najmilostiviji.”

Nakon proučene dove, hatib ustaje i uči drugu hutbu koja glasi:

الْحَمْدُ لِلَّهِ حَمْدَ الْكَامِلِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ. تَعْظِيمًا لِنَبِيِّهِ وَتَكْرِيمًا لِفَخَامَةِ شَأْنِ شَرَفِ صَفِيهِ. فَقَالَ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ

فَائِلٍ مُخْبِرًا وَآمِرًا: إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا. اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ. اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ.

“Hvala Allahu, potpunom zahvalnošću i neka je dova i selam na našeg poslanika Muhammeda, a.s., i na njegovu porodicu i na njegove prijatelje (ashabe). Iskazujemo najviše poštovanje prema njegovom poslanstvu i časti visokoj njegovoj, kako to kaže Uzvišeni, govoreći o Poslaniku: Allah i Njegovi meleki blagosiljaju Vjerovjesnika! O vjernici, blagosiljajte ga i vi, i selam mu šaljite! Naš Gospodaru, ukaži posebnu milost na Muhammeda, a.s., i na njegovu porodicu, kao što si tu milost ukazao prema Ibrahimu, a.s., i njegovoj porodici. Gospodaru moj! Obaspi dobročinstvom Muhammeda, a.s., i njegovu porodicu kao što si obasuo Ibrahima i njegovu porodicu. Ti si Uzvišen i hvaljen.”

Poslije proučene druge hutbe, hatib uči ovu dovu:

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى خَيْرِ خَلْقِهِ مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ. اللَّهُمَّ أَصْلِحْ أحوَالَنَا وَأَحْسِنْ أَعْمَالَنَا وَبَلِّغْنَا بِمَا يُرْضِيكَ آمَانًا. وَوَلِّ أُمُورَنَا خَيْرَنَا، وَلَا تُؤَلِّ أُمُورَنَا شَرًّا. وَلَا تَأْخُذْنَا بِمَا فَعَلَ السُّفَهَاءُ مِنَّا. وَكُنْ لَنَا وَلَا تَكُنْ عَلَيْنَا. اللَّهُمَّ اجْعَلْ هَذَا الْبَلَدَ آمِنًا مُطْمَئِنًّا وَسَائِرَ بِلَادِ الْمُسْلِمِينَ. بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ.

“Hvala Allahu, Gospodaru svjetova. Neka je milost i mir na najljepše stvorenje Njegovo, Muhammeda, a.s., na njegovu porodicu i sve njegove drugove - ashabe. Gospodaru naš! Poboljšaj naše stanje, uljepšaj naše postupke. Daj nam da dosegemo ono što će Tebe

zadovoljiti i naše nade ostvariti. Usmjeri naše poslove u pravcu najboljem. Otkloni od nas naše loše postupke. Ne uzimaj nam (svima) za zlo ono što su učinili pojedinci između nas. Budi uz nas a ne protiv nas. Gospodaru naš! Učini ovu zemlju sigurnom, zadovoljnom, kao i sve druge zemlje muslimana! O ti, najmilostiviji Milosniče.”

Nakon proučene ove dove hatib se okreće džematu i uči 90. ajet sure En-Nahl, koji glasi:

إِنَّ اللَّهَ يُأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ
وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ.

*Allah zapovijeda pravdu i dobročinstvo i pomaganje bližnjega, a zabranjuje razvrat, i ono što je ružno, i tlačenje!
Da biste se opomenuli, Allah vas savjetuje.*

Pošto se džuma-namaz klanja u vrijeme podnevnog namaza, to za sve obveznike ovog namaza, kao i one koji džumu klanjaju dobrovoljno, kao što su žene ili putnici, podnevski namaz, za taj dan, prelazi u nafila-namaz. Zato se i kaže da džuma-namaz ima ukupno šesnaest rekata, i to:

1. četiri rekata džumanskog sunneta;
2. dva rekata džumanskog farza;
3. četiri rekata džumanskog sun-sunneta, što su, ustvari, podnevski sunneti;
4. četiri rekata džumanskog ahiri-zuhra, što su, ustvari, podnevski farzovi;
5. dva rekata džumanskog sunneti-l-vakta, što su, ustvari, podnevski sun-sunneti ili posljednji sunneti.

Nijet za džumanski sunnet glasi:

نَوَيْتُ أَنْ أُصَلِّيَ لِلَّهِ تَعَالَىٰ صَلَاةَ سُنَّةِ الْجُمُعَةِ آدَاءً مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ – اللَّهُ أَكْبَرُ.

*Nevejtü en usallije lillahi te'ala salate sunneti-l-džumu-
'ati, eda'en mustakbile-l-kibleti, Allahu ekber!*

“Odlučih da klanjam džumanski sunnet, radi Allaha Uzvišenog, u propisanom vremenu, okrenut prema kibli – Allah je iznad svega.”

Nijet za džumanski farz glasi:

نَوَيْتُ أَنْ أُصَلِّيَ لِلَّهِ تَعَالَى صَلَاةَ فَرَضِ الْجُمُعَةِ آدَاءً مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ إِقْدَانِيَتْ بِهَذَا
الْإِمَامِ (أَنَا إِمَامٌ لِمَنْ تَبِعَنِي) – اللَّهُ أَكْبَرُ.

Nevejtü en usallije lillahi te'ala salate fardi-l-džumu'ati, eda'en mustakbile-l-kibleti, iktedejtü bi haze-l-imami (ene imamun li men tebi'ani), Allahu ekber!

“Odlučih da klanjam džuma-namaz, radi Allaha Uzvišenog, u propisanom vremenu, okrenut prema kibli, slijedeći ovog imama, kao imam (predvođeći one koji me slijede) - Allah je iznad svega.”

Nijet za džumanski drugi sunnet ili sun-sunnet glasi:

نَوَيْتُ أَنْ أُصَلِّيَ لِلَّهِ تَعَالَى صَلَاةَ سُنَّةِ الظُّهْرِ آدَاءً مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ – اللَّهُ أَكْبَرُ.

Nevejtü en usallije lillahi te'ala salate sunneti-z-(sun-sunneti) zubri, eda'en mustakbile-l-kibleti, Allahu ekber!

“Odlučih da klanjam, radi Allaha Uzvišenog, džumanski sunnet (podnevski sunnet, kao nafilu) okrenut prema kibli - Allah je iznad svega.”

Nijet za džumanski ahiri-z-zuhri (podnevski farz) glasi:

نَوَيْتُ أَنْ أُصَلِّيَ لِلَّهِ تَعَالَى صَلَاةَ فَرَضِ الظُّهْرِ آدَاءً مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ – اللَّهُ أَكْبَرُ.

Nevejtü en usallije lillahi te'ala salate fardi-z-zuhri, eda'en mustakbile-l-kibleti, Allahu ekber!

“Odlučih sa klanjam, radi Allaha uzvišenog, ahiri-z-zuhri (podnevski farz kao nafilu) okrenut prema kibli - Allah je iznad svega.”

Nijet za džumanski sunneti-l-vakti glasi:

نَوَيْتُ أَنْ أُصَلِّيَ لِلَّهِ تَعَالَى صَلَاةَ سُنَّةٍ فِي هَذَا الْوَقْتِ آدَاءً مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ - اللَّهُ
أَكْبَرُ.

*Nevejtü en usallije lillahi te'ala salaten sunneten fi haze-
l-vakti, eda'en mustakbile-l-kibleti, Allahu ekber!*

“Odlučih da klanjam džumanski sunnet kao nafilu,
okrenut prema kibli – Allah je iznad svega.”

Kod svih ovih nafila, koje su, ustvari, podnevski namaz, uči se sve
kao i kad se klanjaju kao podnevski namaz.

BAJRAM-NAMAZ (صلاة العيدين)

Bajram je turska riječ a znači blagdan ili dan radosti. Izvorni arapski temin za Bajram je 'id (عيد), što, također, znači blagdan. Muslimani imaju dva bajrama, i to ramazanski i hadžijski ili kurbanski.

U fikhskoj nauci bajrami se definiraju kao *dani radosti muslimana nakon završetka ramazanskog posta ili povodom izvršenja hadžskih obreda*.

Kako se vidi iz definicije, bajramski dani su dani posebnih radosti jer su vezani za izvršenje dvije temeljne islamske ibadetske obaveze. Muslimani svoje blagdane obilježavaju prije svega kroz obredne ibadete, a to su njihova dva bajramska namaza. Vrijeme bajram-namaza počinje oko četrdeset pet minuta nakon izlaska Sunca, prvog ševvala odnosno desetog zu-l-hidžeta, pa do pretpodnevnog vremena. Sami blagdani traju tri (ramazanski) i (hadžijski) četiri dana. Kao islamske obaveze, oba bajram-namaza su definirani kao vadžibski.

Nijet za ramazanski bajram-namaz glasi:

تَوَيْتُ أَنْ أُصَلِّيَ لِلَّهِ تَعَالَى صَلَاةَ عِيدِ الْفِطْرِ آدَاءً مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ (إِقْتَدَيْتُ بِهَذَا
الْإِمَامِ) أَوْ (أَنَا إِمَامٌ لِمَنْ تَبِعَنِي) - اللَّهُ أَكْبَرُ.

Nevejtü en usallije lillahi te'ala salate 'idi-l-fitri eda'en mustakbile-l-kibleti, za muktediju (iktedejtu bi haze-l-imami) a za imama (ene imamun li men tebi'ani), Allahu ekber!

“Odlučih, radi Allaha Uzvišenog, da klanjam ramazanski bajram-namaz, radi Allaha Uzvišenog, okre-

nut prema kibli (slijedeći ovog imama) ili (predvođeci ovaj džemat), Allah je iznad svega.”

Nakon nijeta i početnog iftitahi-tekbira te proučenog subhaneke u sebi, imam i sa njim muktedije, ponovno dižu ruke, kao i kod iftitahi-tekbira i izgovaraju prvi od tri predviđena tekbira u ovoj fazi namaza. Na isti način to će ponoviti još dva puta. Iza toga se uči: Euza, Bismilla, svako u sebi. Potom imam naglas uči Fatihu i jednu suru. Poželjno je da to bude suretu-l-e'ala. Na drugom rekatu se uči: Bismilla, u sebi, a zatim imam uči naglas Fatihu i suru, poželjno je da to bude Suretu-gašije. Poslije proučene Fatihe i sure imam diže ruke, kao i na prvom rekatu, i uči tri tekbira, na isti način kao i na početku prvog rekata. Poslije se ide na sedždu i sjedenje te nakon predaje selama imam odlazi na minber gdje obavi hutbu, koja je kod bajrama sunnetska obaveza. Po svojoj formi, bajramske hutbe su istovjetne džumanskoj osim završnog ajeta, kao i to što se u toku same hutbe izgovaraju tri tekbira, koja su naznačena u samoj hutbi. Kada do njih dođe, imam dâ išaret (mimikom) mujezinu a ovaj ih izgovara naglas, u čemu ga slijede svi prisutni pratioci hutbe. Nakon završene hutbe imam se vraća u mihrab gdje sjedne okrenut džematu. Tada džemat predvođen mujezinom prouči završni zikir, na kraju kojega imam prouči uobičajenu dovu.

Bajramska hutba

(خطبة العيد)

أَللَّهُ أَكْبَرُ، أَللَّهُ أَكْبَرُ، أَللَّهُ أَكْبَرُ، الْحَمْدُ لِلَّهِ حَمْدًا كَثِيرًا، وَسُبْحَانَ اللَّهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا.
لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ. خَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَرَهُ تَقْدِيرًا (تَكْبِير). الْحَمْدُ
لِلَّهِ الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ الْأَرْضَ قَرَارًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُورَكُمْ وَرَزَقَكُمْ
مِنَ الطَّيِّبَاتِ، ذَلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ، فَتَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ (تَكْبِير). هُوَ الْحَيُّ لَا
إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ. الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ (تَكْبِير). تَشْهَدُ أَنْ
لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَلَا نَظِيرَ لَهُ وَلَا مِثَالَ لَهُ. شَهَادَةٌ تُنَجِّي قَائِلَهَا مِنْ
عَذَابِ النَّارِ. وَتَشْهَدُ أَنَّ سَيِّدَنَا وَمَوْلَانَا مُحَمَّدًا عَبْدَهُ وَحَبِيبَهُ وَرَسُولَهُ. نُورُ النُّورِ
وَبَدْرُ الْبُدُورِ. صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَأَوْلَادِهِ وَأَزْوَاجِهِ وَأَصْحَابِهِ وَأَتْبَاعِهِ

وَخُلَفَائِهِ الرَّاشِدِينَ الْمُرْشِدِينَ الْمُهْدِيِّينَ مِنْ بَعْدِهِ. وَوُزَرَائِهِ الْكَامِلِينَ فِي عَهْدِهِ. خُصُوصًا مِنْهُمْ عَلَى سَادَاتِنَا أَبِي بَكْرٍ وَعُمَرُ وَعُثْمَانُ وَعَلِيٌّ، وَعَلَى بَقِيَّةِ الصَّحَابَةِ وَالْقَرَابَةِ وَالتَّابِعِينَ. وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ. رِضْوَانُ اللَّهِ تَعَالَى عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ. أَمَا بَعْدُ فَيَا عِبَادَ اللَّهِ اتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا. إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ.

Nakon proučene hutbe slijedi bajramska poruka hatiba. Ona mora odražavati aktuelnost islama i muslimana, prije svega, mora biti vezana za domaće probleme i aktuelnosti u samom džematu a tek potom, šire. Kada se vaz završi uči se:

أَلَا إِنَّ أَحْسَنَ الْكَلَامِ وَأَبْلَغَ النَّظَامِ، كَلَامُ اللَّهِ الْمَلِكِ الْعَزِيزِ الْعَلَامِ. كَمَا قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى فِي نِظْمِ الْكَلَامِ: وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ.

Za ramazanski bajram-namaz prigodno je sada proučiti:

شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ.

Za hadžski ili kurbanski bajram-namaz umjesto ovog ajeta proučit će se:

إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكُوفَةَ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَأَنْحَرْ.

Tada imam uči ovu dovu:

بَارَكَ اللَّهُ لَنَا وَلَكُمْ وَلِسَائِرِ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ الْأَخْيَاءِ مِنْهُمْ وَالْأَمْوَاتِ، بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ.

Iza ovoga slijedi druga hutba koja glasi:

الْحَمْدُ لِلَّهِ حَمْدَ الْكَامِلِينَ، وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ. تَعْظِيمًا لِنَبِيِّهِ وَتَكْرِيمًا لِفَخَامَةِ شَأْنِ شَرَفِ صَفِيهِ، فَقَالَ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ قَائِلٍ مُّخْبِرًا وَأَمْرًا: إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ، يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا. اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا صَلَّيْتَ

عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَعَلَىٰ آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَّجِيدٌ. اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَىٰ مُحَمَّدٍ وَعَلَىٰ آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَعَلَىٰ آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَّجِيدٌ.

Na kraju hutbe prouči se 111. ajet sure El-Isra, koji glasi:

وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمَلِكِ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وِليٌّ مِنَ الذَّلِّ وَكَبْرُهُ تَكْبِيرًا.

I reci: "Hvala nek' Allahu je Koji Sebi dijete uzeo nije, Koji nema u Vlasti takmaca, i Koji zbog nemoći ne potrebuje zaštitnika!", i Njega veličinom veličaj!

Nijet za hadžski bajram-namaz ili kurbanski, kako mu je zvaničan naziv, 'idu-l-adha (عيد الأضحى) glasi:

تَوَيْتُ أَنْ أَصَلِّيَ لِلَّهِ تَعَالَىٰ صَلَاةَ عِيدِ الْأَضْحَىٰ آدَاءً مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ (إِقْتَدَيْتُ بِهَذَا الْإِمَامِ) أَوْ (أَنَا إِمَامٌ لِمَنْ تَبِعَنِي) - اللَّهُ أَكْبَرُ.

Nevejt u ime Allaha Uzvišenog, klanjam kurban-bajram-namaz, okrenut prema kibli (predvođeni ovim imamom) ili (sljedeći ovom imamom) - Allah je iznad svega!

"Odlučih da u ime Allaha Uzvišenog, klanjam kurban-bajram-namaz, okrenut prema kibli (predvođeni ovaj džemat) ili (sljedeći ovog imama) - Allah je iznad svega."

Sve što se poslije nijeta čini i uči istovjetno je kao i kod ramazanskog bajram-namaza, uključujući tu i hutbu.

Za dane Kurban-bajrama ili Hadžskog bajrama, postoji jedna specifičnost, a to je obaveza izgovora ili učenja *tekbiri-tešrika* (تكبير التشريق), i to iza svakog farz-namaza, počevši od sabah-namaza devetog zu-l-hidžeta pa do iza ikindijskog namaza, četvrti dan bajrama. Na kraju svakog farz-namaza i predaje selama, u ovom periodu, svaki musallija je obavezan da prouči, u sebi, ovaj tekbir koji glasi:

اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ وَلِلَّهِ الْحَمْدُ.

Allahu ekber, Allahu ekber, la ilabe illallahu vallahu ekber.

Allahu ekber ve lillahi-l-hamd!

Kada se klanja u džematu onda mujezin ovaj tekbir uči naglas u čemu ga slijede džematlije. Ukupno je dvadeset i tri farz-namaza iza kojih se uči ovaj tekbir u toku kurban-bajramskih dana.

Na kraju kurban-bajramske hutbe također se prouči 111. ajet sure El-Isra.

Adabi bajrama

Vezano za bajramske blagdane, postoje još neke usputne adabske specifičnosti koje valja ispoštovati jer će se time upotpuniti obavljani ibadeti, a to su:

1. kod Ramazanskog bajrama, obavezno treba nešto pojesti prije odlaska u džamiju, kako bi sebi i drugima dali do znanja da je post okončan te da smo sada spremni da častimo i da budemo počašćeni. Lijepo je da to što prvo pojedemo izjutra na prvi dan Ramazanskog bajrama budu hurme;
2. kod Kurban-bajrama poželjno je ništa ne jesti do iza bajram-namaza;
3. izjutra, prije odlaska u džamiju, kod oba bajrama, obaviti ličnu higijenu, uključujući i kupanje, što je sunnetska obaveza, kako bismo izgledali što svježije i prijatnije;
4. obući sve što najljepše imamo i osvježiti se prijatnim mirisom;
5. provjeriti, kod Ramazanskog bajrama, jesmo li izvršili obavezu izdvajanja sadekatu-l-fitra i jesmo li je uručili onom kome je namijenjena;
6. pripremiti sitnog novca, kako bismo pri izlasku iz džamije mogli i prosjacima ponešto udijeliti;
7. nastojati da se izgleda što razdraganije i veselije prema svima onima sa kojima komuniciramo;

8. ako se nalazimo u većem gradu, gdje živimo u mahali a namjeravamo bajram-namaz klanjati u centralnoj džamiji, onda je lijepo da sabah-namaz klanjamo u svojoj mahalskoj džamiji a da potom krenemo tamo gdje smo naumili, u centralnu džamiju;
9. lijepo je ići pješke prema džamiji u kojoj namjeravamo klanjati bajram-namaz, ako je moguće;
10. lijepo je da prema džamiji, idući od svoje kuće, idemo jednim a vratimo se drugim pravcem. Time radost bajrama raznosimo i u one dijelove naselja u kojima možda nema onih koji se ispraćaju da klanjaju bajram-namaz.

U danima Bajrama nepoželjno je - mekruh – činiti sljedeće stvari:

1. jesti nešto prije klanja kurbana;
2. klanjati bilo kakvu nafilu prije i poslije bajram-namaza u džamiji u kojoj klanjamo taj namaz.

Bajram-namazi se ne mogu naklanjavati ako su jednom propušteni, ali se mogu klanjati u drugom (Ramazanski) i drugom i trećem (Kurban-ski), ako nisu postojale mogućnosti sa se isti obave u prvom danu Bajrama iz opravdanih razloga.

ŠESTO POGLAVLJE

POSTUPAK SA UMIRUĆOM OSOBOM

Kada je neko prisutan kod osobe koja je na umoru, obaveza je prisutnog da čini usluge bolesniku kako bi mu rastanak sa ovim svijetom bio što podnošljiviji i lakši. Te usluge sastoje se u tome što će mu namještati položaj tijela kako mu najviše odgovara, dodavati vodu ili neke druge slične usluge. Ako su prisutne osobe uvjerene da su to bolesnikovi posljednji životni trenuci, onda su one dužne da ga na neki indirektan način podsjetite na njegovu obavezu izgovora *kelimetu-š-šhadeta* prije preminuća. Najprikladnije će biti ako se to poluglasno izgovara tako da on čuje, ali da ne shvati da ga na to nagovaraju. Poželjno je, od njegovih bliskih rođaka, da u tom momentu prouče nešto iz Kur'ana a najprikladnije je da to bude sura Jasin. To samo po sebi obavezuje prisutne da budu pod abdestom kako bi mogli i učiti i slušati to učenje.

Kada bolesnik premine, prestaje učenje Kur'ana u njegovoj blizini na njegovo ime i to će trajati sve dok se njegovo tijelo ne pripremi za džezazu, odnosno dok se propisno ne okupa i ukefini. Prva obaveza prisutnih, nakon njegovog preminuća, jeste da mu zatvore očne kapke te da mu zatvore usta. Tom prilikom se donja vilica povezuje za glavu odgovarajućim povezom, kako bi ostala u tom položaju dok se tijelo ne ohladi. Sve se ovo radi uz učenje dove koja glasi:

بِسْمِ اللّٰهِ وَعَلَىٰ مِلَّةِ رَسُوْلِ اللّٰهِ، اَللّٰهُمَّ يَسِّرْ عَلَيَّهِ اَمْرَهُ وَسَهِّلْ عَلَيَّهِ مَا بَعْدَهُ وَاَسْعِدْهُ
بِلِقَاعِكَ وَاَجْعَلْ مَا خَرَجَ اِلَيْهِ خَيْرًا مِّمَّا خَرَجَ عَنْهُ.

Bismillahi ve 'ala milleti resulillahi. Allahumme jessir 'alejhi emrehu ve sehhi-l-'alejhi ma ba'dehu, ve es'idhu bi likaike, ve-dž'al ma haredže ilejhi hajren mimma haredže 'anhu!

“Sa Allahovim imenom i vjerom u Njegova poslanika! Gospodaru moj, olakšaj mu stanje njegovo i učini mu podnošljivim ono što ga slijedi. Usreći ga susretom s Tobom i učini mu mjesto u koje odlazi boljim od onoga koje napušta.”

Zatim će se njegove ruke opružiti i priljubiti uz njegovo tijelo. Iza toga umrli se prekrije prigodnim prekrivačem; čaršafom, dekom i slično, a zatim se tijelo umrlog postavi u položaj u kome će biti smješteno u kaburu. To znači da će mu njegova desna strana tijela biti okrenuta u smjeru kible dok će mu glava biti okrenuta u smjeru jugozapada. U tom položaju tijelo ostaje sve do njegovog šerijatskog kupanja (gusula).

KUPANJE UMRLOG (غسل الميت)

Kao što živi čovjek ne može pristupiti bilo kojem ibadetu prije nego što se propisno ne očisti, isto tako ni umrlom licu ne može se obaviti džezaza-namaz prije kupanja njegovog tijela na šerijatski propisan način, jer postoji mogućnost da je isti umro nečist (džunup) ili da je samo tijelo nečisto od ležanja i bolovanja. Ovo kupanje također predstavlja poseban pijetet prema umrlom licu.

Obaveza kupanja umrle osobe spada prije svih na njegove najbliže rođake. Ako ovi iz bilo kojih razloga to nisu u stanju učiniti, onda to može učiniti lice koje, prije svega, poznaje pravila o kupanju umrlog, pod uvjetom da njegovi najbliži pristanu na to. U našim uvjetima danas je to regulirano pravilnikom o radu imama i muallima. Tamo gdje postoje profesionalni gassali i gassalke, to je njihov posao.

Osoba koja treba da okupa umrlog, dužna je, radi zaštite vlastitog zdravlja, da pribavi odgovarajuću zaštitnu opremu. Tu opremu sačinjavaju:

1. zaštitna vodootporna kecelja ili mantil sličnog kvaliteta;
2. zaštitne vodootporne rukavice;
3. zaštitna vodootporna obuća – gumene čizme;
4. zaštitna maska za usta i nos, a najprikladnija je za tu svrhu medicinska maska.

Za kupanje umrlog lica potrebno je pripremiti sljedeće materijale:

1. dva peškira, jedan za brisanje tijela umrlog a drugi za brisanje svoga tijela nakon završetka gusula umrle osobe;

2. dva sapuna, jedan za gasul mejjita a drugi za vlastito umivanje nakon završenog posla;
3. dva paketa medicinske vate;
4. prigodan miris, kolonjska voda ili odgovarajući sprej.

Za odjeću umrlog potrebno je pripremiti: deset metara bijelog platna duple širine. Odjeća umrlog – *kefini* (الكفن), kroji se prije samog kupanja umrle osobe. Kefini, za mušku osobu sastoji se od:

- a) vanjskog omotača koji se zove lifafe (اللفافة);
- b) unutarnjeg omotača koji se zove izar (الإزار);
- c) unutarnje košulje, koja se zove kamis (القميص).

Za žensku osobu postoje još dva elementa kefina, i to:

- a) povezača za prsa,
- b) povezača za kosu.

Vanjski omotač – *lifafe*, treba da je dugačak onoliko koliko je potrebno da se iznad glave i ispod nogu umrlog može napraviti normalna sveza. Unutarnji omotač – *izar*, može biti kraći od lifafe, recimo od glave do nožnih članaka umrlog. Što se tiče onoga što se naziva kamis ili košulja, radi se o platnu dužine oko sto pedeset i širine oko osamdeset centimetara koje se proreže na jednom dijelu njegove polovine, kuda će biti uvučena glava umrlog. Ženske povezače se odrežu od pripremljenog bijelog platna i one trebaju da imaju odgovarajuću dužinu kako bi se mogla valjano povezati glava i prsa. Kada se izvrše ove pripreme, pristupa se samom činu kupanja. Osim spomenutih materijala, potrebno je još pripremiti dovoljnu količinu tople vode.

Tijelo umrlog se postavi na sto koji se naziva tenešir i prvo što se čini je oslobađanje umrle osobe od njene odjeće. Avretni (intimni) dio tijela se prekrije komadom pripremljenog platna, koje ostaje na tom mjestu sve do pred umotavanje tijela u kefine.

Pomoću pripremljenih komadića grubljeg platna i vode, očisti se dio tijela preko kojega se vrši prirodna nužda, sve dok se ne postigne puno očišćenje tog dijela tijela.

Pomoću tople vode i sapuna umrlom se prvo dobro opere glava i kosa trljajući istu po tri puta.

Tijelo se ukosi na lijevu stranu da bi se desna strana dobro nasapunila i saprala po tri puta. Sada se tijelo umrlog ukosi na desnu stranu da bi mu se na isti način nasapunila i oprala i lijeva strana.

Tijelo se povrati u početni položaj, nauznačke, i sada se, preko postojećeg platna, nasapuni i dobro ispere po tri puta avretni dio tijela.

Ponovno se čitavo tijelo još jednom dobro nasapuni i sapere toplom vodom.

Umrlom se sada uzme abdest, ali bez ispiranja usta i nosa. Potom se tijelo umrlog dobro posuši jednim pripremljenim peškirom koji više ne treba upotrebljavati. Time je kupanje mejjita završeno.

OBLAČENJE UMRLOG U KEFINE (تكفين الميت)

Kada je kupanje završeno i kefini pripremljeni, onda se pristupa ukefinjenju umrlog. To se čini na taj način što se na tabut postave pripremljene vezice, i to najmanje četiri. Ovaj tabut, za žensko lice, mora biti bešikastog oblika. To znači da sâm tabut mora biti opkovan lajsnom visine bar desetak centimetara. To zbog toga što muškarcu nije dopušteno doticati mrtvo žensko tijelo, prilikom spuštanja istog u kabur. Za umrlog muškarca bešika nije obavezna, ali nema ni šerijatske zapreke za njenu upotrebu. Danas je skoro pravilo da se i za muškarce prave ove bešike, jer je to vrlo praktično pošto ova bešika ide u kabur i nema potrebe za bilo kakvom vrstom nosila. Ona je jednokratne upotrebe. Zatim se razastre lifafa pa potom izar. Košulja se također pripremi i postavi iznad uzglavka, od kojeg će kraći dio biti uvučen ispod ramena mejjita. Tada se na tako pripremljene kefine spušta mejjit. Iza toga se uzima pripremljena vata i po komadić se stavlja na svaki dio tijela koji doseže tlo prilikom sedžde u namazu, a to znači na koljena, nožne prste, dlanove i čelo. Također se jedan komad vate stavlja na avretni dio tijela. Kod ženske osobe se dodatno povezuju prsa i kosa. Iza toga se preko tijela navlači lijeva strana izara a preko nje desna. To isto se učini i sa lifafom. Tada se spoje i povežu vezice, preko prsa i preko stegana, a nakon toga i iznad glave i ispod nogu. Ako je tijelo smješteno u bešiku koja ide u mezar, onda je pogodno da se ova bešika prekrije bijelim platnom koje se rajsneglama pričvrsti za bešiku i tako se zaklone konture tijela. To je jako bitno kod ženske umrle osobe. Nakon što je sve ovo završeno, na ukefinjeno

tijelo se prospe miris, što je važno zbog eventualnih neugodnih zaudaranja koja bi se mogla čuti prilikom pratnje dženaze.

Što se tiče kupanja osoba koje su nastradale u raznim nerećama, gdje su dijelovi tijela unakaženi ili potpuno nedostaju, kupanje će se obaviti prema mogućnostima. Ako je moguće, okupaće se čitavi dijelovi tijela, a ako to nije moguće onda će se okupati oni dijelovi tijela koji su čitavi dok će unakaženi dijelovi samo prebrisati ili samo zaštititi platnom dok se vrši kupanje čitavih dijelova tijela, kao što je slučaj sa poluizgorjelim tijelima. Ako je otvorena unutrašnjost tijela, gdje je kupanje potpuno onemogućeno, onda je dovoljno da se po takvom tijelu učini samo tejemmumski postupak. Tijelo se neće kupati ni u slučajevima kada je isto već u raspadu. I tada će se samo učiniti tejemmumski čin. Tijelo se također neće kupati ni u slučajevima kada se radi o izuzetno opasnoj zaraznoj bolesti i postoji ljekarska zabrana otvaranja zaletovanog sanduka u kome se nalazi zaraženo tijelo. Tada će se tejemmum učiniti po tom sanduku.

DŽENAZA-NAMAZ (صلاة الجنازة)

Kao islamska obaveza, dženaza-namaz je definiran kao *farz*, i to *ale-l-kifaje*. To znači da su svi muslimani koji ispunjavaju opće šerijatske uvjete, obavezni klanjati ovaj namaz. Kad se kaže svi, onda se misli na one koji žive u blizini gdje se dženaza klanja i objektivno su u stanju obaviti taj namaz. Međutim ako se ovaj namaz obavi, i ako ga je obavio dovoljan broj musallija, onda je obaveza sa ostalih koji su bili dužni da je klanjaju spala kao *farz-obaveza*. Minimum osoba koje mogu klanjati dženaza-namaz, a da bi ta obaveza spala sa ostalih, jeste sedam. Ovdje valja razlikovati obavezu klanjanja dženaza-namaza, kao islamske ibadetske obaveze i obaveze ispraćaja komšije i prijatelja. To su dvije različite stvari i ne mogu se povezivati. Ispraćaj komšije i džematlije je nešto od čega prisustvo drugih, ne može amnestirati one koji nisu došli na taj ispraćaj. Također, valja znati ako se desi da je na dženazi prisutno manje od sedam osoba, te osobe moći će klanjati dženazu-namaz umrloj osobi i njihov namaz će biti potpuno valjan jer njegova valjanost ne ovisi o onima koji nisu prispjeli a bili su obavezni.

Kada se umrlo lice okupa i ukefni na propisan način, tada mu se klanja dženaza. Mjesto gdje se dženaza klanja naziva se *mejtaš*. Ova kovanica sastoji se od dvije riječi i to *mejit* (umrli) i *taš* (kamen). Prva je arapska a druga turska. Dženaza se može klanjati na bilo kojem mjestu koje odgovara broju prisutnih, ako se ovi mogu normalno poredati u safove. Ako se dženaza klanja na mjestu ukopa, onda na samom greblju treba izbjegavati da se to čini na starim humkama i mezarlucima. Tijelo mejjita se položi na *mejtaš* ako ga ima ili na samo tlo, u položaju u kome će biti i ukopano. To znači da mu desna strana tijela bude okrenuta prema kibli. Naspram njega, u visini

njegovih prsa, stane imam a iza njega se redaju muktedije. Safovi se redaju po delta-sistemu. To znači da u prvom safu mora biti najviše muktedija a u svakom sljedećem manje. Minimum safova koji se formiraju jeste tri. Ako je na dženazi prisutno samo minimum musallija, a to znači samo sedmerica, onda će se oni poredati tako da će imam stati ispred ostalih. U prvi saf iza njega će stati trojica, u drugi dvojica a u treći jedan musallija. Kada se safovi poredaju onda se zanijeti sama dženaza-namaz. Ako se radi o odraslom licu onda taj nijet glasi:

نَوَيْتُ أَنْ أُصَلِّيَ لِلَّهِ تَعَالَى صَلَاةَ الْجَنَازَةِ تَنَاءً لِلَّهِ تَعَالَى وَصَلَاةً عَلَى النَّبِيِّ وَدُعَاءً
لِهَذَا الْمَيِّتِ (لِهَذِهِ الْمَيِّتَةِ) أَكَاءً مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ (أَنَا إِمَامٌ لِمَنْ تَبِعَنِي) أَوْ (إِقْتَدَيْتُ
بِهَذَا الْإِمَامِ) - اللَّهُ أَكْبَرُ.

*Nevejtü en usallije lillahi te'ala salate-l-dženazeti sena'en
lillahi te'ala ve salaten 'ale-n-nebiji ve du'a'en li-haze-
l-mejjiti, za žensko lice (li-hazihi-l-mejjiteti) eda'en
mustakbile-l-kibleti, za imama (ene imamun li men
tebi'ani) a za muktediju (iktedejtu bi-haze-l-imami),
Allahu ekber!*

“Odlučih da klanjam, radi Allaha Uzvišenog, ovaj dženaza-namaz, sa zahvalnošću Svevišnjem Allahu, uz salavat na Poslanika Njegovog, čineći dovu za ovu umrlu osobu, okrenut prema kibli i slijedeći ovog imama - Allah je iznad svega.”

Nakon završenog nijeta, imam i muktedije vežu ruke preko pojasa na uobičajen način i uče:

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ وَتَبَارَكَ اسْمُكَ وَتَعَالَى جَدُّكَ وَجَلَّ تَنَاوُكَ وَلَا إِلَهَ
غَيْرُكَ.

*Subhaneke allahumme ve bi hamdike ve tebareke-smuke
ve te'ala džedduke ve dželle sena'uke ve la ilahe gajruke!*

Tada, imam, klimnuvši malo glavom ka gore, izgovara drugi tekbir (*Allahu ekber*), u čemu ga slijede muktedije. Iza toga, svi, imam i muktedije,

uče u sebi salavat. Nakon toga imam i muktedije izgovaraju treći tekbir, na isti način kao i drugi. Poslije toga svi, u sebi, uče dovu za odraslu osobu koja glasi:

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِحَيِّنَا وَمَيِّتِنَا وَشَاهِدِنَا وَعَائِبِنَا وَكَبِيرِنَا وَصَغِيرِنَا وَذَكَرِنَا وَأُنثَانَا. اللَّهُمَّ
 مَنْ أَحْيَيْتَهُ مِنَّا فَأَحْيِهِ عَلَى الْإِسْلَامِ وَمَنْ تَوَفَّيْتَهُ مِنَّا فَتَوَفَّهُ عَلَى الْإِيمَانِ. وَحُصَّ هَذَا
 الْمَيِّتُ (هَذِهِ الْمَيِّتَةُ) بِالرُّوحِ وَالرَّاحَةِ وَالرَّحْمَةِ وَالْمَغْفِرَةِ وَالرِّضْوَانِ. اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ
 مُحْسِنًا فَزِدْ فِي إِحْسَانِهِ (إِنْ كَانَتْ مُحْسِنَةً فَزِدْ فِي إِحْسَانِهَا) وَإِنْ كَانَ مُسِيئًا
 فَتَجَاوَزْ عَنْهُ وَلَقِّهِ الْأَمْنَ (وَإِنْ كَانَتْ مُسِيئَةً فَتَجَاوَزْ عَنْهَا وَلَقِّهَا الْأَمْنَ) وَالْبَشْرَى
 وَالْكَرَامَةَ وَالرُّنْفَى بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ.

*Allahumma-gfir li hajjina ve mejjitina ve šahidina ve
 ga'ibina ve kebirina ve sagirina ve zekerina ve unsana.
 Allahumme men ahjejtehu minna fe ahjibi 'ale-l-islami
 ve men teveffejtehu minna fe teveffehu 'ale-l-imani. Ve
 husa haze-l-mejjite, za žensku osobu (hazibi-l-mejj-
 itete) bi-r-revhi ve-r-rahati ve-r-rahmeti ve-l-mag-
 fireti ve-r-ridvan. Allahumme in kane muhsinen fe zid
 fi ihsanibi, za žensku osobu (in kanet muhsineten fe
 zid fi ihsaniha) ve in kane musi'en fetedžavez 'anhu ve
 lekkihi-l-emne (ve in kanet musi'eten fe tedžavez 'anha
 ve lekkihe-l-emne) ve-l-bušra ve-l-keramete ve-z-zulfa
 bi rahmetike, ja erhame-r-rahimin!*

“Milostivi Allahu! Oprosti našim živima, prisutnima i odsutnima, odraslim i djeci, muškarcima i ženama! Allahu naš! Daj da živimo i umremo kao muslimani! Allahu naš! Nagradi ovog umrlog radošću, mirom i smirajem. Smiluj mu se, oprosti mu grijehе njegove i budi sa njim zadovoljan! Povećaj mu, Allahu naš, dobra djela, ako je dobar bio, a oprosti mu grijehе ako je grješan bio! Podaj mu, Allahu naš, ugodnost i sigurnost, obraduj ga, nagradi ga i približi ga Tvojоj milosti! O Svemilostivi Allahu.”

Poslije proučene dove imam izgovara posljednji obavezujući tekbir, a zatim spušta desnu ruku nizase predajući selam na desnu stranu. Nakon toga se on okreće i na lijevo predajući selam i na tu stranu. Odmah potom on opet podižući ruke kako je to uobičajeno kod učenja Fatihe, glasno izgovori: El-Fatiha! Svi prisutni prouče u sebi Fatihu. Imam će zatim prisutne upitati: “Da li ste spremni halaliti ovom umrlom bratu ako je između vas i njega bilo nešto sporno, za njegova života?” Kada dobije odgovor, ma kakav on bio, ponovo će zatražiti od prisutnih da se prouči umrlom po jedna Fatiha. Time je dženaza-namaz završen.

Dječija dženaza

Ako je umrlo lice djeteta, onda nijet za dženazu glasi:

نَوَيْتُ أَنْ أَصَلِّيَ لِلَّهِ تَعَالَى صَلَاةَ الْجَنَازَةِ ثَنَاءً لِلَّهِ تَعَالَى وَصَلَاةً عَلَى النَّبِيِّ وَدُعَاءً لِهَذَا
الصَّبِيِّ (لِهَذِهِ الصَّبِيَّةِ) آدَاءً مُسْتَقْبِلَ الْقَبِيلَةِ (أَنَا إِمَامٌ لِمَنْ تَبِعَنِي) أَوْ (إِقْتَدَيْتُ
بِهَذَا الْإِمَامِ) - اللَّهُ أَكْبَرُ.

*Nevejtju en usallije lillahi te'ala salate-l-dženazeti se-
na'en lillahi te'ala ve salaten 'ale-n-nebijji ve du'aen,
za muško dijete: li haze-s-sabijji, za žensko dijete: li
bazih-i-s-sabijjeti edaen mustakbile-l-kibleti, za imama
(ene imamun li men tebi'ani) a za muktedije (iktedejtu
bi haze-l-imami), Allahu ekber!*

“Odlučih da klanjam ovaj dženazetski namaz, radi Allaha Uzvišenog, u propisanom vremenu, iz zahvalnosti prema Njemu, i čineći dovu za ovog dječaka (za ovu djevojčicu) okrenut prema kibli, slijedeći ovog imama, kao imam (predvođeci one koji me slijede) - Allah je iznad svega.”

Nakon proučenog nijeta, klanja se dženaza na isti način kao i odraslim osobama, s tim što se u ovom slučaju uči posebna - dječija dova, a ne ona za odrasle, i ona glasi:

اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ (اللَّهُمَّ اجْعَلْهَا) لَنَا قَرَطًا. اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ (اللَّهُمَّ اجْعَلْهَا) لَنَا أُجْرًا
وَزُخْرًا. اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ (اللَّهُمَّ اجْعَلْهَا) لَنَا شَافِعًا مُشَفِّعًا يَشْفَعُ (شَافِعَةً مُشَفِّعَةً
تَشْفَعُ) لَنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ.

*Allahumme-dž'alhu (Allahumme-dž'alha) lena feretan.
Allahumme-dž'alhu (Allahumme-dž'alha) lena edžren
ve zuhren. Allahumme-dž'alhu (Allahumme-dž'alha)
lena šafi'an mušeffe'an ješfe'u (šafi'aten mušeffe'aten
tešfe'u) lena jevme-l-kijameti bi rahmetike ja erhame-
r-rahimin!*

“Allahu naš! Učini ovo dijete našim prethodnikom!
Allahu naš! Učini ga nagradom i veseljem našim!
Učini da ovo dijete bude naš zaštitnik i zagovornik
(na budućem svijetu), koje će se zauzimati za nas pred
Tobom. Učini nam to iz tvoje neizmjerne milosti.”

Dženaza-namaz se može klanjati i u odsutnosti samog umrlog lica kao u slučaju kada se ustanovi da je nestalo lice posigurno umrlo, ali mu se do tijela nije moglo doći. Tada se zanijeti ovako:

نَوَيْتُ أَنْ أُصَلِّيَ لِلَّهِ تَعَالَى صَلَاةَ جَنَازَةِ الْغَائِبِ تَنَاءً لِلَّهِ تَعَالَى وَصَلَاةً عَلَى النَّبِيِّ
وَدُعَاءً لِلْمَيِّتِ الْغَائِبِ (لِلْمَيِّتَةِ الْغَائِبَةِ) قَضَاءً مُسْتَقْبِلِ الْقَبْلَةِ (إِقْتَدْتُ بِتَبْهَذَا
الْإِمَامِ) أَوْ (أَنَا إِمَامٌ لِمَنْ تَبِعَنِي) - اللَّهُ أَكْبَرُ.

*Nevejtü en usallije lillahi te'ala salate dženazeti-l-ga'ibi,
sena'en lillahi te'ala ve salaten 'ale-n-nebijji ve du'a'en
li-l-mejjiti-l-ga'ibi (li-l-mejjiteti-l-ga'ibeti), kada'en
mustakbile-l-kibleti (iktedejtu bi haze-l-imami) ili
(ene imamun limen tebi'ani) - Allahu ekber!*

“Odlučih da klanjam ovaj dženazetski namaz i učinim
dovu za dušu njegovu Allahu Uzvišenom i sa salava-
tom na Poslanika, u naknadnom vremenu, slijedeći
ovog imama, kao imam (predvođeći ovaj džemat)
- Allah je iznad svega.”

Ako se dženaza-namaz klanja osobi koja je otprije preminula, ali joj se dženaza nije klanjala jer tijelo umrle osobe do sada nije bilo dostupno, onda će oni koji se tu zateknu zanijetiti ovako, bez obzira da li se pokapa čitavo tijelo umrlog ili samo njegovi ostaci:

نَوَيْتُ أَنْ أُصَلِّيَ لِلَّهِ تَعَالَى صَلَاةَ الْجَنَازَةِ تَنَاءً لِلَّهِ تَعَالَى وَصَلَاةً عَلَى النَّبِيِّ وَدُعَاءً
لِهَذَا الْمَيِّتِ (لِهَذِهِ الْمَيِّتَةِ) قَضَاءً مُسْتَقْبِلَ الْقَبِيلَةِ (إِقْتَدَيْتُ بِهَذَا الْإِمَامِ) أَوْ (أَنَا
إِمَامٌ لِمَنْ تَبِعَنِي) اللَّهُ أَكْبَرُ.

*Nevejtü en usallije lillahi te'ala salate-l-dženazeti sena'en
lillahi te'ala ve salaten 'ale-n-nebijji ve du'a'en li haze-
l-mejjiti (li hazihi-l-mejjiteti), kada'en mustakbile-l-
kibleti (iktedejtu bihaze-l-imami) ili (ene imamun li
men tebi'ani) - Allahu ekber!*

“Odlučih da klanjam dženaza-namaz, uz zahvalnost Allahu Uzvišenom i dovu na Poslanika, okrenut prema kibli, slijedeći ovog imama, kao imam (predvođeci one koji me slijede) - Allah je iznad svega.”

U vezi sa dženaza-namazom valja znati i sljedeće:

1. dženaza-namaz klanjaju samo muškarci;
2. dženaza-namaz se klanja samo licima koja su živa rođena. Djetetu koje prilikom rođenja nije pokazivalo znakove života nadjet će se ime, okupat će se, zamotati u platno i tako ukopati. Dženaza mu se neće klanjati;
3. dženaza-namaz se ne klanja drumskim razbojnicima koji budu ubijeni od strane muslimanske vojske. Ako se predaju ili budu uhvaćeni pa im bude suđeno te budu osuđeni na smrt, sa njima će se postupiti kao i sa ostalima. To znači kupaju se i klanja im se dženaza;
4. dženaza-namaz se neće klanjati onome ko namjerno ubije svoje roditelje, ako je to uradio pri zdravoj pameti;
5. samoubici će se klanjati dženaza, iako je to mekruh. Razlog što će se samoubici ipak klanjati dženaza je u tome što se smatra da

čovjek koji to uradi nije pri zdravoj pameti poduzeo taj korak, jer musliman koji bi to uradio namjerno i pri punoj svijesti, odlazi na onaj svijet bez vjere, što nije moguće da se dogodi umno zdravom vjerniku.

Kada se na jednom mjestu klanja više dženaza, onda je najbolje klanjati svakoj osobi posebno, ali se može klanjati jedna dženaza za sve umrle, pogotovo ako se radi o većem broju mejjita. Tada tijela umrlih lica treba poredati u red tako da su svi na pravilan način okrenuti prema kibli. Tijela muškaraca se poredaju ispred imama sa njegove desne strane a do njih i ženska, ako ih ima.

Ako se nekom desi da prisprije u dženazetski džemat nakon što je imam izgovorio prvi (iftitahi) tekbir, priključit će se džematu, uz izgovor tog tekbira u sebi.

Ko zakasni na dženaza-namaz pa prisprije u džemat kada je imam već izgovorio drugi ili treći od četiri obavezujuća tekbira, pričekat će dok imam ne izgovori sljedeći tekbir i tada će pristupiti u džemat a propuštene tekbire će sam izgovoriti prije nego se tijelo umrlog podigne sa mejtaša. Priključenje u dženazetski džemat nije moguće nakon izgovorenog četvrtog tekbira od strane imama. To znači da dotično lice nije stiglo na dotičnu dženazu i taj namaz se više ne može nadoklanjati.

ISPRAĆAJ I NOŠENJE UMRLOG

(اتباع الجنازة وحمل الميت)

Sunnetska je obaveza džematlija da umrlog nakon dženaze nose na rukama do kabura najmanje četverica ljudi. Poželjno je – mustehab, da svaki prisutni čovjek ponese mejjita bar četrdeset koraka, i to počevši od prednje desne i završivši na zadnjoj lijevoj strani tabuta ili nosila. Također je poželjno da se umrli nosi ubrzano, ali ne i brzo. Svi koji ispraćaju umrlog idu iza njega. Prvo ide imam (imami) a potom ostale džematlije. Dženaza se prati dostojanstveno, bez priče i pušenja. Nema smetnje da se dženaza do mezaristana preveze odgovarajućim prijevoznim sredstvom, ali je svakako poželjno da se bar kraći dio puta ostavi, kako bi se umrli jedan dio puta ispratio na ručnim nosilima. To je minimum počasti koja mu se može ukazati u tom momentu.

Iskopavanje kabura za umrlog

Propisana dubina kabura za muškarca je najmanje metar ili do pojasa prosječnog ljudskog stasa. Za žensku osobu mezar treba da bude dublji, i to najmanje za tridesetak centimetara. Pravac kabura je postavljen tako da desna strana umrlog, kada se on spusti u kabur, bude okrenuta prema kibli. Desna strana kabura u donjem dijelu treba da bude potkopana, ukoliko to tvrdoća tla dopušta. Taj potkop se naziva *lahd* (الحد). Umrta osoba se spušta u kabur, uz učenje:

بِسْمِ اللَّهِ وَعَلَى مِلَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

Bismillahi ve 'ala milleti resullahi, sallallahu 'alejhi vesellem!

“U ime Allaha, (spuštam) sljedbenika Poslanika Božijeg, neka je na njega blagoslov i mir Njegov.”

Prethodno se u kabur spuste trojica muškaraca koji će prihvatiti mejjita sa desne strane kabura, obuhvatajući ga svojim desnim rukama ispod donje strane tijela a sa lijevim ga obuhvatajući sa gornje strane i tako se umrli ravnomjerno spušta na dno kabura. Tada se pod tijelo, sa njegove lijeve strane, podbaci par grumenova zemlje ili kamenja, kako bi mu čitavo tijelo bilo malo nagnuto prema kibli. Čitavo se tijelo još uvuče u sam lahd. Sada u kaburu ostaje samo jedno lice čiji je zadatak da prvo odveže vezice iznad glave i ispod nogu mejjita, ako iste nisu već odvezane prilikom ukefinjenja umrle osobe, ukoliko je isti postavljen u bešiku koja ide u kabur. Poslije toga se poredaju daske zvane poklopi, i to počevši od glave pa do nogu. One se postavljaju na taj način što im je gornji kraj naslonjen na gornju desnu ivicu a donja njihova ivica oslonjena je na lijevu stranu kabura. Nakon toga se nasipa zemlja u kabur a konačan izgled mezara ima kupasti oblik. U nekim krajevima islamskog svijeta, uobičajeno je da se kabur na kraju polije vodom. Smisao toga čina je u tome da se spriječi raznošenje zemlje vjetrom sa njega. Ako je zemljište pjeskovito i rastresito onda će vlaga zadržati zemlju u uređenom položaju. Ako se to prakticira i u drugim krajevima gdje za tim nema praktične potrebe, ne treba to sprečavati jer od toga nema štete, kada mu se zna smisao. Običaje koji nikome ne štete ne treba dokidati, makar bili i nekorisni trenutno. Što se tiče obilježavanja kabura nadgrobni obilježjima, o tome postoje različita mišljenja, kako klasičnih tako i savremenih islamskih autoriteta. Smatramo da sve dok to ne pređe u neukus i nakaradnost, nije i ne može biti grijeh. Obilježiti nečije posljednje boravište, prije svega je civilizacijski čin. Ne vjerujemo da se tu može prepoznati neka vrsta paganstva kako to imaju običaj reći čuvari takozvane čiste akide ili čistog vjerovanja.

DŽENAZA ŠEHIDA (صلاة الجنازة على شهيد)

Pojam *šehid* (شهيد), u arapskom jeziku znači: svjedok, mučenik, poginuli, žrtva. U fikhu, šehid se definira kao *osoba koja je poginula braneći islam i muslimane!*

Kada se u islamskom pravu govori o šehidu onda se tu misli prije svega na to da li poginula osoba ima status mučenika kojemu se iz počasti ne skida odjeća u kojoj je poginuo niti se njegovo tijelo kupa ili gasuli na šerijatski propisan način, nego mu se dženaza klanja u takvom stanju i takav se i ukopava u kabur. Islamski klasici su, u tom smislu, dali neka mjerila pomoću kojih se, na osnovu vidljivih i provjerljivih činjenica može nekom priznati status šehida. Ko je stvarno šehid u onom najuzvišenijem značenju tog pojma, to samo Svevišnji zna i svakako je neodgovorno o tome polemizirati, pošto se u motive onoga koji je poginuo u borbi ne može prodrijeti. Fikhska nauka definirala je tri vrste šehida ili osoba koje su poginule u ratu ili su nastradale u nesretnim okolnostima:

1. šehid oba svijeta ili *šehid kamil* (شهيد كامل) je osoba koja ispunjava ove uvjete:
  - a) da je mukellef (biološki punoljetan i umno zdrav);
  - b) da je u momentu smrti bio čist u fikhskom smislu (da nije bio džunub);
  - c) da je poginuo neposredno u samoj borbi ili da je ubrzo preminuo, nakon ranjavanja, u vremenu jednog namaskog vakti, i to na mjestu na kome je ranjen;

Ukoliko se kod poginulog lica ispune navedeni uvjeti, onda se on tretira kao šehid oba svijeta ili šehid kamil, i on zaslužuje poseban

tretman pri ispraćaju na ahiret. To znači da će se on ukopati u svojoj ratničkoj uniformi, bez uklanjanja tragova krvi sa njegova tijela i odjeće, te će mu se u tom stanju, bez kupanja ili gusula, klanjati dženaza-namaz. Njegova krv je njegova svjedodžba pred svima prisutnima za šta je on svoj život položio;

2. šehid onoga svijeta ili *šehid ahireta* (شهيد الآخرة), to je osoba koja pogine u borbi, braneći islam i muslimane, ali mu nedostaje neki od gore spomenutih šartova koji su navedeni kod šehid-kamila. Ova vrsta šehida se na onaj svijet ispraća kao i svaka druga osoba koja umre a koja podliježe propisima o ispraćaju na onaj svijet na islamski način. Dakle, sa gusulom, kefinima i dženazom;
3. šehid ovog svijeta ili *šehid dunjaluka* (شهيد الدنيا), to je osoba koja je poginula boreći se u muslimanskim redovima, ali nije uvažavala ciljeve njihove borbe. Osoba koja je poginula na ovaj način podliježe ispraćaju na onaj svijet kao i svaka druga umrla osoba koja ispunjava uvjete za gusul, ukefinjenje i dženaza-namaz.

SEDMO POGLAVLJE

POST (الصيام)

Izvorni naziv za post je *savm* (صوم), što znači: ušutjeti se, stišati se (vjetar), popustiti (žega), stajati bez hrane... U fikhu, post se definira kao *sustežanje od jela, pića i svih tjelesnih prohtjeva i zadovoljstava u vremenu od prije zore pa do iza zalaska Sunca*.

Post je jedna od temeljnih islamskih ibadetskih obaveza koja proistječe iz 183. ajeta sure El-Bekare, koja glasi:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ.

O vjernici! Propisuje vam se post kao što je propisan i onima prije vas da biste bogobožni bili.

U ovom ajetu Allah, dž.š., obraća se vjernicima da bi im naznačio da su oni postali obveznici posta kao što su to bili i oni narodi prije njih kojima su dolazili poslanici sa Božijom objavom. Ovdje se Svevišnji obraća vjernicima kao takvima; Vi ste vjernici i iz tog vašeg opredjeljenja proizlaze i neke obaveze! Ovaj put ta obaveza je post. U sljedećem, 184. ajetu iste sure, konkretnije se daju pojašnjenja koliko se posti i pod kojim okolnostima se post može odgoditi za neko drugo vrijeme. Također se u tom ajetu daju obrazloženja za slučajeve kada se ne može postiti na propisan način, ali se obaveza posta može izvršiti na drugačiji način od onog koji je propisan za normalne uvjete života i za stanje punog zdravlja. Taj drugi način izvršenja obaveze posta je - *fidija* (فدية). To je neka vrsta nadoknade za neispošteni post u propisanom vremenu. Ona se sastoji u tome da obveznik, koji nije mogao

postiti u propisanom vremenu i na propisan način niti ima bilo kakve nade da će ikada moći napostiti propušteno, zbog beznadežno lošeg zdravlja, izdvoji iz svog imetka količinu koja odgovara njegovoj jednodnevnoj ishrani, za svaki propušteni dan. To je minimum. Ako, pak, mukellef u toj nadoknadi izdvoji i više to će se smatrati dodatnim njegovim dobročinstvom. No i pored svih datih olakšica oko posta te mogućnosti da se ta obaveza izvrši preko fidije, u istom ajetu se daje zaključak koji glasi: sve date olakšice formalno oslobađaju obveznika od odgovornosti, zbog odgode posta ili zbog izvršenja te obaveze putem fidije, ali je ipak najbolje da se isposti na propisan način, jer se samo tako može osjetiti puni smisao posta, ako se zna pravilno razmišljati. Taj ajet glasi:

أَيَّامًا مَّعْدُودَاتٍ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَّرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ.

Određeni broj dana, a ko od vas bude bolestan ili na putu – toliko drugih dana (da naposti). A oni koji s mukom velikom poste, otkup je da siromaha nabrane. A ko da više otkupa, toliko bolje za njega! A znate, bolje vam je da postite.

U sljedećem, 185. ajetu iste sure, data su detaljnija objašnjenja zašto je obaveza posta smještena u mjesec ramazan, a ne u neki drugi vremenski trenutak u toku godine. Također se u tom ajetu daju dodatna pojašnjenja koje se sve druge koristi kriju u činu posta, pa se kaže:

شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِنَ الْهُدَى وَالْقُرْآنِ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَى مَا هَدَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ.

U mjesecu ramazanu počelo je objavljivanje Kur'ana, Upute za ljude i jasnih dokaza prave staze, i lučenja istine od laži. Pa koji od vas u ramazanu budu kod kuće,

neka poste! A ko bude bolestan, ili bude na putu – toliko dana napostit će. Allah želi da vam olakša, a ne želi da vam oteža, i da navršite postom toliko dana, i da veličate Allaha zato jer vam je on ukazao na Pravu stazu i da budete zahvalni.

Iz spomenutih ajeta je vidljivo da su postiti dužni oni muslimani koji u momentu nastupa mjeseca ramazana, ispunjavaju sljedeće uvjete:

1. da su biološki punoljetni i umno zdravi;
2. da su u tom momentu kod kuće a ne na putu;
3. da su fizički zdravi u mjeri da mogu postiti bez ikakvih posljedica po svoje zdravlje.

U neku vrstu obveznika posta spadaju i stariji maloljetnici, djeca u dobu od sedme godine života pa do biološkog punoljetstva, i to sa ciljem privikavanja na obavezu posta a ne kao čin izvršenja obaveze kao takve.

Ko je oslobođen od posta

Iz gore navedenih uvjeta može se razumjeti da su neka lica oslobođena od posta. Kad kažemo oslobođena onda mislimo na tri vrste oslobađanja, i to:

1. lica koja stječu pravo na odgodu posta, koji će ispostiti u nekoj drugoj, za njih normalnoj prilici. To su:
  - a) bolesnik čija je bolest takvog karaktera da post na nju štetno utječe, bilo da je pogoršava ili usporava njeno izlječenje;
  - b) putnik čije je putovanje izuzetan napor koji se teško može izdržati;
  - c) vojnik, svejedno da li se on nalazi neposredno u borbi ili se nalazi u periodu napornih vježbi, gdje bi post mogao štetno djelovati na njegovu borbenu gotovost;
  - d) žena u stanju hajza i nifasa, odnosno u menstrualnom ili u postporođajnom periodu;
  - e) trudnica;
  - f) dojilja;

- g) radnik na teškim fizičkim i psihičkim poslovima, gdje glad i žeđ direktno štetno utječu na njegovo zdravlje ili na uredno obavljanje posebno odgovornog posla. To su radnici u prljavim i zagađenim fabrikama, gdje su zagađenja velika pa se ne može izdržati duže vrijeme bez jela a posebno bez tečnosti, i to u uvjetima kada radnik nema prava sam odlučivati kada će raditi a kada će odmarati. Nekada radnik ne mora biti fizički ugrožen ako posti, ali je psihički pritisak veliki. To su odgovorni poslovi gdje od raspoloženja pojedinca zavise životi drugih ljudi. To su poslovi: pilota, vozača, kontrolora letova i slična zanimanja. Ako osoba koja radi te poslove teško podnosi glad ili žeđ gdje postoji opasnost od popuštanja njegove pažnje i koncentracije, što direktno ugrožava živote drugih ljudi a i njegov vlastiti život, onda je bolje da svoj post odgodi te da ga nadoknadi u pogodnijim uvjetima;
2. lice koje je steklo pravo da obavezu posta izvrši na drugačiji način od propisanog, a to je putem fidije. To znači da će osoba koja trenutno ne može postiti zbog neizlječive bolesti ili je tako iscrpljena i nalazi se u dubokoj starosti, gdje ne postoji nikakva nada da će jednoga dana njeno stanje biti bolje, umjesto posta imati obavezu da za svaki svoj propušteni dan posta izdvoji po jednu jednodnevnu ishranu, prema vlastitom standardu ishrane, te da je uruči onima koji su "siromasi i obespravljani", kako to stoji u 25. ajetu sure El-Me'aridž, gdje se kaže: *بِلِسَائِلٍ وَالْمَحْرُومِ*;
  3. lice koje je potpuno oslobođeno izvršenja obaveze posta na bilo koji način. To je ono lice koje boluje neizlječivu bolest ili je iznemoglo zbog duboke starosti a ne posjeduje imovinu iz koje bi moglo obavezu posta izvršiti putem fidije.

Vrste posta

Kao islamska ibadetska obaveza post je razvrstan u sljedeće kategorije:

- a) Farz je postiti:
  - ramazanski post,
  - post svih kefareta.
- b) Vadžib-postovi su:
  - nadoknada svakog pokvarenog nafila-posta,
  - zavjetni post.
- c) Sunnet-postovi su:
  - deseti muharrem (*jevmu-l-ašura*), zajedno sa devetimi ili jedanaestim.
- d) Mendub ili mustehab-postovi su:
  - postiti svakog hidžretskog mjeseca po tri dana, a poželjno je da dva od njih budu takozvani bijeli dani, a to su: trinaesti i četrnaesti dan u hidžretskom mjesecu;
  - ponedjeljak i četvrtak u sedmici;
  - šest dana mjeseca ševvala;
  - davudov post ili postiti svaki drugi dan u godini;
  - svaki post za koji postoji predanje da ga je Poslanik postio.
- e) Nafila-postovi su:
  - Svaki dobrovoljni post koji se posti u danima u kojima je dopušteno postiti spada u nafila-postove.

Mekruh-postovi ili nepoželjni postovi

U nekim situacijama, odnosno u nekim danima nije poželjno postiti, i to u mjeri kada se ta nepoželjnost graniči sa zabranom - haramom. Zato se kaže da su to mekruh-tahrime postovi. To je prije svega post u danima Bajrama. Tada nije prirodno da se posti kao što nije prirodno da se ne posti u danima ramazana. Bajramski dani su predviđeni za radost, gdje treba da počastimo

druge i da sami budemo počašćeni. Ne postoji motiv, vjerom opravdan, koji bi neko naveo kao razlog svog posta u dane Bajrama, ramazanskog ili kurbanskog, svejedno.

Također je nepoželjno, mekruh-tenzihen, postiti: samo petkom, samo subotom i u sve druge dane u kojima poste pripadnici drugih vjera jer bi se to moglo shvatiti kao oponašanje drugih u njihovom postu, što nije dopušteno.

Nepoželjno je postiti i danju i noću bez prestanka više dana. To je opasnost po zdravlje i to se ne smije raditi. Postoje drugi, primjereniji načini da se energija vjere ispolji a ne samo postom, pogotovo na takav način.

Nepoželjno je postiti čitavu godinu neprestano, kao i postiti posljednja dva dana mjeseca ša' bana.

KAKO SE POSTI

Svaki obveznik posta dužan je da prije zore svakog ramazanskog dana donese odluku da će taj dan postiti. Donošenje odluke nije isto što i izgovaranje samog nijeta. Kada se kaže da treba donijeti odluku da se posti onda to znači poduzeti određene pripreme u tom smislu. Samo ustajanje prije zore i pripremanje ručka zapravo odražava suštinu nijeta i namjere da će se postiti. Čak i onda kada se na ručak ne ustane (zbog nebuđenja) a postojala je namjera za post narednog dana, smatra se da je ona važeća. Što se tiče izgovora samoga nijeta ili njegovog učenja, to je samo formalna potvrda onoga što je već suštinski učinjeno. To je samo posljednja psihološka priprema prije početka posta. Nijet za post glasi:

نَوَيْتُ أَنْ أَصُومَ عَدَا تَقَرُّبًا إِلَى اللَّهِ تَعَالَى .

Nevejtu en esume gaden tekarruben ilellahi te'ala!

“Odlučih da postim nastupajući dan u želji da se približim Allahu, dž.š.”

Šta će pokvariti post

Kada nastupi vrijeme posta onda postač mora svoje ponašanje prilagoditi pravilima o postu. U toku posta on ne smije činiti sljedeće stvari, jer će mu tada post biti pokvaren:

1. unošenje u organizam bilo kakve tvari, svejedno da li to bilo jelo, piće ili bilo šta drugo što u sebi sadrži hranjive materije;

2. unošenje u organizam hranjive materije vještačkim putem, npr. infuzijom;
3. crpljenje iz organizma krvi ili drugih hranljivih tvari, kao što se čini prije nekih operativnih zahvata na unutrašnjim organima;
4. pušenje ili unošenje u organizam duhanskog dima, na bilo koji način;
5. unošenje u organizam bilo kojeg drugog nadražujućeg sredstva, kao što su bilo koja vrsta droge, bilo to putem injekcije ili na neki drugi način;
6. primati injekcije bilo koje vrste, jer svaka injekcija sadrži u sebi hranjive tvari, makar to bila samo tečnost;
7. seksualni odnos. Postaču kome se desilo izlaženje sjemena u snu, a zapostio je, to ne kvari post, ali je dužan okupati se odmah po buđenju;
8. nastup hajz-perioda ili menstruacije, kod spolno zrele žene;
9. izgovor nepristojnih i grješnih riječi.

KEFFARET (الكفّارة)

Ovaj pojam dolazi od arapskog glagola *kefere* - كفر, što znači: pokriti, sakriti. U fikhu se keffaret definiše kao *postupak pokajanja i iskupljenja za namjerno pokvaren post!* Kada se postaču desi da namjerno učini bilo koju stvar koja kvari post, ako želi da tu grešku ispravi, onda on podliježe posebnom postupku koji se zove *keffaret*.

Onaj ko se odluči za keffaret obavezan je da:

- a) oslobodi neslobodnu osobu. Nekada je to bio rob, ali danas robova, u klasičnom smislu poimanja, nema jer je ropstvo zabranjeno međunarodnim konvencijama. Sve islamske zemlje su potpisnice tih konvencija. Međutim i danas postoje druge vrste neslobodnih, pa ako je onaj ko keffaret čini u stanju da izvuče neslobodnog, onog ko se nalazi u stanju nezakonitog zatočeništva, na slobodu, to bi bio njegov keffaret;
- b) ako onaj ko se odlučio za keffaret nije u stanju da na ime keffareta oslobodi neslobodnog, onda mu je obaveza da isposti bez prekida dva hidžretska mjeseca plus pokvareni dan posta;
- c) kada pokajnik nije u stanju, iz bilo kojih razloga, da izvrši niti ovo prvo niti drugo onda je on obavezan da osigura po jednodnevnu ishranu za šezdeset siromaha ili obespravljenih, ili za jednog od njih šezdeset jednodnevnih ishrana, koje su ravne njegovim svakodnevnim prosječnim dnevnim obrocima (ručak, večera), u periodu ramazana.

Ako se postaču desilo da je neko od ovih pravila prekršio nehотиčno, kao u zaboravu, onda on nema obavezu keffareta, ali ima obavezu da naposti pokvarene dane posta.

Stvari koje kvare post ali ne zahtijevaju keffaret

Postaču se mogu desiti stvari u toku posta koje zahtijevaju samo napaštanje toga dana, ali ne i keffaret. To su slučajevi kada postač:

1. proguta nešto što samo po sebi nije hranjivo, ali zbog vremena u kojem je to učinjeno, čini post pokvarenim. Nije prilično da postač drži u ustima bilo što, jer tada postoji stalna opasnost da to proguta. Igranje po ustima sa stvarima koje nisu hranjive, u vrijeme posta, liči na neku vrstu šale sa činom posta pa se zato postač treba kloniti takvih neozbiljnosti jer može sam sebe dovesti u nepriliku da pokvari post na tako bezazlen način;
2. prijetnja i prisila od bilo koga, koje postača natjeraju da pokvari post. Tu grijeha nema za onoga ko je prisiljen na kvarenje posta, ali post je ipak pokvaren i valja taj dan napostiti, jer je hrana unesena u organizam;
3. kasno zapaštanje i rano iftarenje, makar to bilo iz neznanja ili bilo koje vrste obmane, kao kad bi nam neko sugerirao da je vrijeme posta isteklo a to se stvarno nije desilo;
4. namjerno povraćanje;
5. ulazak tečnosti ili hrane u organizam postača bez njegove volje. U svim ovim slučajevima postač će biti obavezan da nastavi postiti taj dan, ali će biti dužan i da ga naposti.

Mekruhi postača

U toku posta treba izbjegavati sve što bi moglo dovesti do kvarenja posta, iako to samo po sebi post ne kvari, ali je to nepoželjno - mekruh činiti. To su sljedeće stvari:

- a) približavanje gotovim jelima u cilju udisanja njihovih mirisa;
- b) kušanje jela putem igranja sa njima bez unošenja u usta;
- c) ispuštanje krvi iz tijela, u manjoj količini, bez nužde;
- d) ulaženje u ljubavne igre sa supružnikom, koje mogu da dovedu do kvarenja posta.

NAČIN USTANOVLENJA POČETKA POSTA

Već je rečeno da je vrijeme posta smješteno u mjesec ramazan. To znači da je obaveza svakog muslimana koji u tom momentu ispunjava uvjete za *teklif*, da počne postiti, i to onoga dana kada se ustanovi da je nastupio taj mjesec. Utvrđivanje nastupa tog mjeseca direktno proizlazi iz kur'anskog ajeta koji smo već navodili, a to je 185. ajet sure El-Bekare, koji glasi:

فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ.

Pa ko je od vas saznao da se pojavio mlađak, neka postiti.

Također postoji i hadis Muhammeda, a.s., koji ukazuje na vrijeme u kome se posti ramazanski post, a taj hadis glasi:

صُومُوا لِرُؤْيَيْهِ وَأَفْطَرُوا لِرُؤْيَيْهِ.

“Postite kada vidite mlađak i okončajte post kada vidite (novi) mlađak.”

Kur'ani-kerim precizira da post počinje od onog momenta kada se osvjedoči pojava mlađaka na nebu. Pošto se to u prvim stoljećima islama moglo utvrditi samo njegovim opažanjem golim okom, rezultiralo je da u to vrijeme nije bilo nikakvih nesporazuma u tom pogledu među islamskom ulemom. U tim prvim stoljećima, početak i kraj posta određivao se isključivo praćenjem pojave mlađaka na nebu. U kasnijim stoljećima, kada su neke naučne discipline, posebno astronomija i matematika, dostigle takav nivo

razvoja da se, pomoću njih, nedvojbeno moglo proračunati kada će se mlađak novog mjeseca stvarno pojaviti iako to golim okom nije moguće potvrditi, jer ne dopuštaju meteorološki uvjeti. Od tog momenta počelo se razmišljati o praktičnom korištenju usluga koje nude te znanosti. Sada se javljaju i prvi zagovornici, među ulemom, ideje da se pristupi izradi takvima na osnovu naučnog proračuna, to naročito zbog činjenice da u mnogim krajevima svijeta, gdje žive muslimani, u većem dijelu godine nije moguće ustanoviti pojavu mlađaka na bazi njegovog uočavanja na nebu golim okom, zbog vrlo česte oblačnosti na tim prostorima.

Oni koji su zagovarali tu ideju pošli su od pretpostavke, koja je od svih već prihvaćena, da je vrijeme posta smješteno u okvir mjeseca ramazana. Nama muslimanima, sama po sebi, nameće se obaveza da saznamo kada će se mlađak na nebu pojaviti, i to na bilo koji od mogućih načina u prošlosti. Kako je već rečeno, to je bilo moguće saznati samo i isljučivo viđenjem mlađaka na nebu golim okom. Sada, kada su ove naučne discipline dosegle spomenuti nivo razvoja, to više nije slučaj jer naučna saznanja nude i druge mogućnosti.

Ono oko čega nije potignuta saglasnost među islamskom ulemom jeste to da li se može koristiti nauka u te svrhe, budući da Kur'ani-kerim kaže *Fe men šehide* (فَمَنْ شَهِدَ). Zagovornici ideje korištenja nauke u svrhu ustanovljenja početka i kraja posta postavljaju pitanje zar matematika, astronomija, algebra i druge prirodne znanosti nisu dobile svoj veliki zamah, baš kod muslimana, i to baš zbog toga što se kod njih javila potreba za orijentacijom u vremenu, a vrijeme je u životu muslimana uvijek igralo vrlo važnu ulogu. Ono je i jedna od zakletvi Allaha, dž.š. To praktično znači da saznanja iz ovih naučnih oblasti omogućavaju muslimanskim alimima da ustanove početke namaskih vremena, početak i kraj posta, vrijeme nastupa pojedinih mubarek-noći i tako dalje. Ove znanosti razvio je um čovječiji, a on je dar Božiji. Zar islam ne podstiče razvoj znanosti. Zagovornici izrade vremenskog takvima počeli su malo više obraćati pažnju i na sam kur'anski ajet koji definira vrijeme nastupa posta, pa su ustvrdili: da riječ šehide, koja se spominje u navedenom ajetu, znači svjedočiti, mnogo više nego što znači vidjeti. Također i kod spomenutog hadisa ključna riječ je rujetih - kada se

vidi. Ova riječ osim značenja vidjeti ima i druga značenja kao što su: imati o nečemu stav, ispitivanje, uvid u nešto.

Drugi dio uleme ostao je pri stavu da se početak i kraj posta može utvrditi jedino viđenjem mlađaka golim okom. Tako su ova dva stava ostala nepomirljiva i pored mogućnosti koje nudi nauka. Veći dio islamskog svijeta i dalje se drži principa ustanovljenja početka novog mjeseca na bazi vidljivosti mlađaka golim okom. Manji dio islamskog svijeta prihvatio je mogućnost koju daje nauka i svoje takvime izrađuje na bazi matematičko-astronomskog proračuna, i to na godišnjem nivou. Razlog je vrlo jednostavan. U ovom proračunu, mogućnost greške manja je nego kod viđenja golim okom. Dokaz za ovu tvrdnju je činjenica da i danas u islamskom svijetu nikada ramazan ne počinje u isto vrijeme. Tako se dešavaju, skoro svake godine, paradoksi da u državama koje su na istim geografskim dužinama, dođe do različitog viđenja mlađaka, i to ne u jednom nego u rasponu i do tri dana. Neke od imenovanih komisija, u dotičnim zemljama, zasigurno nisu vidjele mlađak jer bi ga u istom vremenskom razdoblju vidjele i njihove kolege u susjedstvu.

Ipak postoji potpuna saglasnost među muslimanskom ulemom oko toga ko je jedini pozvan da ustanovi početak ili kraj ramazanskog posta. Jedini koji je, sa šerijatskog stanovišta, pozvan da proglasi početak i kraj posta jeste halifa muslimana. Pošto hilafeta i halife nema niti ima bilo kojeg zajedničkog autoriteta kojeg prihvataju svi muslimani, onda se ta nadležnost prenosi na ulu-l-emr dotične muslimanske države. Različiti su nazivi za ulu-l-emr u pojedinim islamskim zemljama. Negdje se on naziva vrhovnim muftijom, negdje reisu-l-ulemom, negdje ministrom za vjerska pitanja ili nekako drugačije. Bez obzira na zvanični naziv, bitno je da taj islamski autoritet ili institucija predstavlja muslimane te zemlje u pitanjima vjere.

Niko pojedinačno nije za to nadležan niti se sa šerijatskog stanovišta može pravdati bilo kakvo prigovaranje u vezi s tim pitanjem. Kada se vrhovna islamska institucija, u određenoj zemlji, odluči za jednu od ovih dviju opcija onda je ona dužna da se pridržava određenih pravila, jer samo uz poštovanje tih pravila njena odluka će biti validna i ispravna sa šerijatskog stajališta. Ako se odluči za opciju utvrđenja početka posta putem viđenja mlađaka golim okom onda je dužna da ispoštuje sljedeća pravila:

1. da imenuje komisije čiji je zadatak da prate pojavu mlađaka, i to u vremenu od predvečerja dvadeset i devetog ša'bana pa do u kasnu noć iste večeri;
2. u komisiju mogu biti imenovana lica koja su poznata kao dosljedni vjernici i u čije se svjedočenje ne može sumnjati, a koja su uz to još i dobrog vida;
3. praćenje se vrši sa najpogodnijih geografskih položaja u toj zemlji;
4. mlađak treba da bude viđen od više članova te komisije, i to sa različitih geografskih pozicija. Hanefijska pravna škola dopušta mogućnost prihvatanja svjedočenja samo jedne osobe ako se radi o tmurnom vremenu pa postoji mogućnost da je pojedinac vidio mlađak u momentu razrjeđenja oblaka, dok to drugi članovi komisije nisu bili u stanju;
5. ako je mlađak viđen od strane te komisije, onda vrhovna vjerska institucija u toj zemlji oglašava da je sutrašnji dan prvi dan posta ili prvi dan Bajrama;
6. ako spomenuta komisija u toku tog predvečerja ili u toku te noći, do pred sehursko vrijeme, ne vidi mlađak onda se oglašava da ša'ban ili ramazan ima trideset dana a da sljedeći dan nastupa post ili Bajram;
7. Dan koji dolazi iza dvadeset i devetog ša'bana naziva se *jevmuš-š-šekk* (يوم الشك) ili sumnjivi dan. U tom danu je mekruh postiti. Nije naime dopušteno zapostiti taj dan sa namjerom da se, ako bude počeo ramazan, to smatra prvim danom posta a ako ne bude da se to tretira kao nafile-post;
8. ako mlađak bude viđen, od strane komisije, u toku dana onda se tog dana neće zapaštati, nego će se prvim danom posta proglasiti sljedeći dan. Taj dan će se naknadno, pojedinačno napostiti;
9. viđenje mlađaka od nepozvanog pojedinca ne može biti osnova za utvrđivanje početka ili kraja posta. Ovdje se nepozvanim pojedincem smatra svako lice koje nije član promatračke komisije. Ako je nepozvani pojedinac siguran da je vidio mlađak onda on

sam može zapostiti sljedećeg dana, ali ne smije to nuditi drugima kao istinu jer to je stvaranje smutnje među muslimanima, a to nije nikome dopušteno.

Ako se *ulu-l-emr* ili vrhovni zvanični vjerski autoritet, u jednoj zemlji, odluči da početak i kraj posta bude utvrđen putem matematičkog i astronomskog proračuna onda se također imenuju stručna lica koja će to obaviti. Ta lica snose odgovornost za tačnost svog proračuna, i to u granicama ljudskih mogućnosti. Njihov proračun, dakle, mora biti tačan do granice do koje to nauka dopušta. Ako pogriješe nisu grješni jer su tražili rješenje što je mnogo bolje nego isto čekati da odnekuda samo dođe. Astronomsko-matematički proračun počiva na tri principa:

1. da se utvrdi astronomsko viđenje mlađaka. To znači da se izračuna kada bi se mlađak trebao pojaviti na dotičnom horizontu, a na osnovu brzine kretanja nebeskih tijela. Ovakvo utvrđenje pojave mlađaka samo nije dovoljno da bi se proglasio početak ili kraj posta;
2. da se utvrdi optička vidljivost mlađaka. To znači da treba, na osnovu zakona fizike, utvrditi kada bi to mlađak mogao biti vidljiv golim okom, i to u idealnim meteorološkim uvjetima. To još uvijek nije dovoljno za proglašenje početka ili kraja posta;
3. da se proračuna kada će mlađak biti vidljiv golim okom, i to od strane ljudi sa natprosječnom jačinom vida, a na osnovu prethodna dva principa. Tek kada se uzmu u obzir sva tri ova elementa, može se proglasiti početak posta ili njegov kraj, tog i tog dana ili te i te noći.

OSAMLJENJE U DŽAMIJI (الاعتكاف)

Pojam *itikaf* (اعتكاف) u arapskom jeziku znači imati obaveznost prema nečemu. U fikhu, itikaf se definira kao *boravak u džamiji određeno vrijeme uz posebna pravila ponašanja, sa ciljem produbljenja pobožnosti*.

Kao islamska dužnost, itikaf spada u onu vrstu obaveze koju nazivamo *sunneti-muekkede ale-l-kifaje* ili obavezujuća kolektivna obaveza muslimana. Ova obaveza proizlazi iz prakse Muhammeda, a.s., da se svakog ramazana, u posljednjoj njegovoj trećini, povuče i osami u džamiju gdje to vrijeme provede u zikru i dubokoj povučenosti isključujući u toku tog vremena sve društvene pa i porodične obaveze. On je to činio za svoju dušu, ali i za dušu svih muslimana pa se zato i naziva *sunneti-kifaje*. Kada se ustanovi da je nešto Poslanik redovno prakticirao onda se to nameće kao obaveza muslimanima, u svim vremenima i na svim prostorima, da isto nastave prakticirati sve dok su to u mogućnosti. Nastavljajući ovu praksu Muhammeda, a.s., muslimani i na ovim prostorima, u svim centralnim gradskim džamijama, svake godine imenuju svog *mu'tekifa* koji će u njihovo ime proboraviti u džamiji posljednju trećinu ramazana. Pri izboru *mu'tekifa* mora se voditi računa da on ispunjava sljedeće kriterije:

1. da se radi o ličnosti koja uživa nepodijeljen ugled kao dobar vjernik kod svih džematlija;
2. da se radi o fizički i psihički zdravoj ličnosti koja može odgovoriti zahtjevu i'tikafa;
3. najpogodnija ličnost za *mu'tekifa* je imam dotične džamije jer on sve ove kriterije već posjeduje pa dodatna provjeravanja nisu potrebna. Osim toga imami su prvi nosioci prakse Poslanika, a.s.

Kada mu'tekif uđe u itikaf onda za njega važe sljedeća pravila ponašanja:

- a) itikaf ne može napuštati osim radi ličnih fizioloških potreba, inače mu je itikaf pokvaren;
- b) mu'tekif se ne može baviti bilo kakvim aktivnostima izvan do-meta zikra i učenja Kur'ana;
- c) mu'tekif ne smije napuštati itikaf zbog hrane. Njemu se hrana donosi;
- d) mu'tekif ne smije imati spolnog odnosa sa suprugom.

Vrste itikafa

Itikaf se, kao opći pojam, dijeli na tri vrste, i to:

- 1) Poslanikov itikaf o kome smo upravo govorili;
- 2) vadžib-itikaf, to je itikaf koji nastaje po zavjetu. Kada se neko zav-jetuje da će provesti u džamiji toliko i toliko vremena, svejedno da li je to nečim uvjetovao ili nije, onda mu se nameće vadžibska obaveza da svoj zavjet ispuni. Musliman ne može kršiti svoja obećanja bilo da su data sebi ili drugima;
- 3) mustehab-itikaf, to je itikaf koji nije ničim niti uvjetovan niti je na bilo koji način obaveza, ali kada neko provede određeno vrijeme u džamiji u ibadetu to se zove mustehab-itikaf.

OSMO POGLAVLJE

ZEKAT (الزكاة)

Pojam zekat dolazi od arapske riječi *zekatun* (زكاة), što znači čistoća, neporočnost, milostinja. U fikhskoj nauci zekat se definira kao *materijalna islamska obaveza muslimana-mukellefa*.

Već znamo da je zekat jedna od pet temeljnih islamskih ibadetskih obaveza, koja proizlazi iz mnogobrojnih kur'anskih ajeta koji zekatsku obavezu vežu za namaz, iako su to dvije različite dužnosti koje nisu uvjetovane jedna drugom. Tako se u 43. ajetu sure El-Bekare, kaže:

أَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ.

Obavljajte namaz i izdvajajte zekat.

Na drugom mjestu, u suretu El-Me'aridž, konkretnije se određuje smisao zekatske obaveze pa se kaže:

وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَّعْلُومٌ لِّلسَّائِلِينَ وَالْغَرَضِيبِ.

I oni u čijim imecima postoji pravo siromašnih i obespravljenih.

Iz ovog ajeta jasno se razumije da zekat nije neko dobrovoljno davanje iz svoga imetka, nego se radi o izdvajanju nečega što već pripada nekom drugom, samo je ostalo na vlasniku imetka da to izdvoji i odstrani, kako bi ono što mu ostaje bilo za njega pod Božijim blagoslovom. To se lijepo može razumjeti iz 103. ajeta sure Et-Tevbe, gdje se kaže:

تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا.

Da ih (zekatom) očistiš i blagoslovljenim učiniš.

Navedeni ajeti ukazuju da je zekatska obaveza prije svega ibadet kao što su to i drugi ibadeti, kao što su namaz, post... Svaki ibadet se izvršava uredno i na vrijeme, ako ne postoje opravdane zapreke za to izvršenje. Da bi imetak napredovao i uvećavao se, iz njega se mora izdvojiti ono što pripada nekom drugom, ko polaže pravo na to. Musliman nikada ne živi samo sam za sebe. On je dio šire zajednice i svjestan je da bez te zajednice sam ne može opstati. Njegova je obaveza da pomaže one koji trenutno nisu sposobni da se sami o sebi brinu, i to iz opravdanih razloga. Kada se oporave od trenutačne neimaštine i oni će biti obveznici zekata. Nema stalnih siromaha i obespravljenika, kao što nema ni vječnih bogataša. Zekat ne stimulira nerad. Naprotiv, zekat podstiče na aktivnost i rad. Musliman ne smije težiti niti dopustiti da se o njemu neko drugi brine. Njegov je ideal da prije bude pomagač nego pomagani. To liči na ljekara koji pomaže trenutno bolesne kako bi ovi ozdravili i vratili se normalnom življenju. Da je zekat društveno pitanje a ne pojedinačno vidi se iz dijela 103. ajeta sure Et-Tevbe, čiji smo dio već naveli, gdje se kaže:

خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا.

Uzmi iz njihovih imetaka zekat, da ih njime očistiš i blagoslovljenim ih učiniš.

Taj kojega Kur'ani-kerim poziva da uzme zekatski dio iz imovine muslimana je ulu-l-emr datog prostora. Kako znamo, ulu-l-emr je vrhovna islamska institucija u jednoj državi. Dužnost tog autoriteta je da organizira prikupljanje zekatske obaveze u tehničkom smislu. Taj autoritet je obavezan da prije toga dâ precizne upute o tome ko je obavezan, kada i na koju vrstu imovine izdvojiti zekat.

Ko je obavezan i kada izdvojiti zekat

Zekatska obaveza pada na osobe koje ispunjavaju sljedeće uvjete:

1. da je musliman;
2. da je punoljetan;
3. da je umno zdrav;

4. da je zakonski vlasnik imovine koja podliježe zekatu;
5. da je imovina pod njegovom kontrolom bila najmanje godinu dana;
6. da u njegovoj imovini postoji zekatski *nisab* (النصاب).

Svi ovi uvjeti su jasni i razumljivi. Jedino pojam *nisaba* traži pojašnjenje. U fikhskoj nauci *nisab* se definira kao: *količina imovine koja podliježe zekatskoj obavezi*. *Nisab* se određuje prema plemenitim metalima: zlatu i srebru. To je zbog toga što vrijednost ovih metala najmanje oscilira u odnosu na druge vrste imovine. Tako je to bilo u prošlosti, tako je i u sadašnjosti, da li će biti tako i u budućnosti to će se tek vidjeti. Kada nečiji godišnji prihod dosegne vrijednost od 91,60 grama zlata ili 641,5 grama srebra, onda je taj imetak podložan zekatskoj obavezi. Oko zekatske obaveze potrebna su još neka pojašnjenja. Nema zekatske obaveze na osnovna sredstva za život kao što je kuća za stanovanje ili kućanski aparati koji služe u domaćinstvu. Također, nema zekata na tehniku koja je postala svakodnevna životna potrepština kao što su TV, radio-aparati, veš-mašine, frižideri, zamrzivači i slično. Međutim i vlastita kuća može biti obveznik zekata, ako se ista iznajmljuje i od toga vlasnik ostvaruje dobit koja doseže *nisabski iznos*. Zekatskoj obavezi nisu podložna ni sredstva za proizvodnju, kao što su radna stoka ili alatke, mašine i slično. Zekatskoj obavezi podložni su samo ostvareni prihodi uz pomoć tih sredstava. Uglavnom, zekatskoj obavezi podložna je svaka vrsta **aktivne imovine**. To je ona vrsta imovine koja se uvećava. No postoje izuzeci iz ovog pravila. Naime, i pasivna imovina može da postane podložna zekatu kada ona postane sama sebi cilj kao predmet gomilanja, koji služi za pokazivanje drugima a nije u funkciji razvoja, nego u funkciji ostvarenja određenog društvenog statusa pomoću ukazivanja na tu imovinu i hvaljenja sa njom. Svaka imovina mora biti u funkciji života. Ona treba da je aktivna i da se uvećava kako bi vlasnik pomogao, prije svega sebi a potom i onima kojima je pomoć trenutno neophodna. Obavezujući "mrtvi" kapital zekatom, islam vlasnika sprečava u njegovoj pogrešnoj namjeri koja ga može odvesti do krivovjerstva. Ne smije se dopustiti da se imetak pretvara u faraonovo zlatno tele, kako to Svevišnji upozorava, u 53. ajetu sure El-Bekare, gdje se kaže:

وَأِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ إِنَّكُمْ ظَلَمْتُمْ أَنْفُسَكُمْ بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجْلَ...

I kada je Musa rekao narodu svome: O moj narode! Zlo ste sami sebi učinili što ste tele prihvatili...

Ovo nije jedini ajet koji spominje zlatno tele. Ono se spominje u više kur'anskih ajeta, i to uvijek kada se govori o faraonu i njegovom narodu i njegovim pustim iluzijama da opsjenom može zamijeniti grubu životnu stvarnost. Ta stvarnost je činjenica da je čovječiji život volja Božija. On traje onoliko koliko njegov Stvoritelj hoće. Svaki čovjekov pokušaj da zaustavi neumitni proces koji podrazumijeva: ima se roditi, ima se živjeti i mora se i umrijeti je nemoguć. Ovaj život, koji čovjek dobije, je vremenski ograničen i čovjek je pred izborom da ga iskoristi po Božijoj uputi ili da pokuša da sam kreira svoju sadašnjost pa i svoju sutrašnjicu poslije smrti, bez volje Božije. Islam nas uči da se umire isto tako normalno kao što se i rađa. Tu nema izuzetka ni za koga. Moćnici pokušavaju da za sebe osiguraju besmrtnost, i to na taj način što umišljaju vrijednosti u materijalnom svijetu koje to u stvarnosti nisu. Oni bi da žive i poslije smrti, ali ne kroz svoja dobra djela na ovom svijetu, nego kroz nošenje sa sobom materijalnih vrijednosti koje su stekli za života. Kada se želi istaći besmislenost neke zablude onda se često spominje faraonovo zlatno tele. Obijesnom faraonu i njegovom obmanutom narodu dolazi Božiji poslanik Musa, a.s., i pokušava da im ukaže na njihove zablude, ali bez nekog većeg uspjeha. Čovjek ponekad voli zablude, slijedeći uporno one koji ga obmanjuju. Da bi se čovjek sačuvao od zabluda ove vrste, Zakonodavac obavezuje vlasnika mirujućeg zlata ili drugih dragocjenosti da iz te glavnice izdvaja zekat. Time što mu, zekatom, umanjuje glavnicu, Svevišnji ga ohrabruje da to nepokretno blago aktivira, tako da i sam ostvaruje prihode a i da bi pomogao onima kojima je ta pomoć trenutno neophodna. Islam ne dopušta da čovjek postane zarobljenik i sluga materijalnih dobara. Musliman može biti samo Allahov, dž.š., sluga i ničiji više. Sve materijalno može samo njemu služiti. On nikome i ničemu materijalnom sluga ne smije biti. Čak i ona vrsta imovine koja sama po sebi nije obveznik zekatu kao što su kućne potrepštine, kada postanu predmetom samozagledanja i divljenja, mogu postati obveznici zekata. Tako auto koje služi čovjeku da bi obavljao

svoj posao uredno i na vrijeme nije podložno zekatu. Ali ako to auto postane opsesija, kada nije više važna njegova funkcija u poslu, nego ono postane predmetom hvalisanja i izazivanja zavisti kod drugih ljudi, postaje zekatski obveznik. Vlasnik tada postaje sluga te imovine a to islamom nije dopušteno jer vodi krivovjerstvu.

Što se tiče zekata na ženski nakit tu postoje različita mišljenja među islamskom ulemom. Dobar dio njih tvrdi da svaki ženski nakit podliježe zekatskoj obavezi, dok drugi tvrde suprotno. Čini se da je istina negdje na sredini. Ženska priroda traži uljepšavanje i nije normalno da se isključi svaki vid nošenja nakita. Nošenje skupocjenog nakita koje preraste u gizdanje, svakako postaje podložno zekatskoj obavezi. Gdje je granica između ženskog ukrašavanja i ženskog gizdanja, tu je teško dati odgovor. Svaka osoba pojedinačno, prema jačini svog vjerskog uvjerenja, jedino je meritorna da se sama, prema svojim postupcima, odredi. Obaveza je na onima koji su u vjerske propise više upućeni da vjernicima prenesu islamske stavove u vezi s tim pitanjem.

ZEKAT NA DUGOVINSKA POTRAŽIVANJA

Kada je riječ o zekatu, mora se znati da zekatska obaveza postoji i na imovinu koja nije trenutno pod kontrolom vlasnika, nego se nalazi kod drugih lica i tretira se kao njegovo potraživanje. Šerijatsko pravo potraživanja u ovom smislu nijansira u tri nijanse, i to:

1. Teško potraživanje ili teški dug (الدَّيْنُ الْقَوِي)

Pod teškim potraživanjem podrazumijeva se potraživanje koje je posljedica partnerskih poslovnih odnosa, kao što je nenaplaćena prodana roba ili urađeni, ali nenaplaćeni ugovoreni posao. Vlasnik ovakve vrste potraživanja dužan je da na ime zekata izdvaja po 2,5%, od onog momenta kada naplati petinu nisabskog iznosa, od ukupnog svog potraživanja. Tako će činiti sve dok ne naplati ukupno potraživanje i u konačnici, po osnovu potraživanja, njegova zekatska obaveza iznositi će 2,5%.

2. Srednje potraživanje ili srednji dug (الدَّيْنُ الْمَتَوَسِّط)

Ova vrsta potraživanja nastaje po osnovu prodaje artikala koji služe za svakodnevne životne potrebe, kao što su prodaja radne stoke, mašina i alatki za obradu zemlje, zanatskih aparata i slično. Vlasnik ovakve vrste potraživanja ima obavezu da na ime zekata izdvoji 2,5% onog momenta kada naplati čitav nisabski iznos od ukupnog svog potraživanja po ovom osnovu.

3. Lahko potraživanje ili lahki dug (الدَّيْنُ الضَّعِيفُ)

Kada neko stekne određenu imovinu koja nije posljedica niti ekonomskih odnosa niti prodaje artikala za svakodnevne životne potrebe, nego je ta imovina došla kao posljedica nekog neekonomskog ugovora, a novi vlasnik imovine istu nije stavio pod svoju kontrolu, nego je ona još uvijek kod bivšeg vlasnika, to se tretira kao lahko potraživanje. To je slučaj kada žena po osnovu bračnog ugovora, od muža dobije mehr, ali je primopredaja vezana za neki momenat u budućnosti. Kada novi vlasnik imovine, u ovom slučaju supruga, preuzme ugovoreni mehr i kada od njegovog preuzimanja protekne godina dana, onda će ona tek tada biti obavezna da na ime zekata na tu imovinu izdvoji 2,5% od ukupnog iznosa mehra.

ZEKAT NA ŽIVU STOKU (زكاة الأنعام)

Što se tiče zekatske obaveze na živu stoku ona je drugačije definirana u odnosu na drugu vrstu imovine, o kojoj smo već govorili, kako po nisabskom iznosu tako i po količini izdvojenog imetka na tu vrstu imovine. Nisabski minimum na živu sitnu stoku, u šta spadaju ovce i koze, iznosi četrdeset grla, a na krupnu stoku, u šta spadaju goveda i konji, iznosi trideset grla. Zekatski nisab u devama je pet grla.

I. Zekat na sitnu stoku

1. Onaj pojedinac koji posjeduje četrdeset ovaca ili koza, koje su u njegovom posjedu i pod njegovom kontrolom čitavu godinu dana te su provele na slobodnoj ispaši najmanje pola godine, odnosno da su *saima* (السائمة), dužan je da jedno bravče iz tog stada izdvoji na ime zekata;
2. kada stado dosegne broj od stotinu i dvadeset komada, vlasnik će izdvojiti dvoje brava na ime zekata;
3. dosegne li broj brava dvije stotine, vlasnik će izdvojiti troje brava na ime zekata;
4. kada se stado poveća na četiri stotine, vlasnik izdvaja četvero brava. Svaka sljedeća stotina obavezuje vlasnika da izdvoji još po jedno bravče, kao zekatsku obavezu.

II. Zekat na krupnu stoku

a) Zekat na goveda

Što se tiče zekatske obaveze na krupnu stoku, u šta spadaju goveda i deve, a prema nekim mudžtehidima i konji, zekatska obaveza definirana je ovako:

1. kada stado goveda dosegne broj trideset, a u posjedu je vlasnika i pod njegovom kontrolom već godinu dana i na slobodnoj ispaši provelo je više od pola godine te se ne radi o radnoj stoci, on je dužan da izdvoji iz svog stada jedno goveče staro godinu dana kao zekatsku obavezu;
2. kada broj njegovog krda goveda dosegne broj četrdeset, dužan je da na ime zekata izdvoji jedno goveče, sada staro najmanje dvije godine;
3. kada stado naraste na broj šezdeset, vlasnik stada izdvaja dvoje goveda starih po jednu godinu dana;
4. kada stado dosegne brojku od sedamdeset, na ime zekata se tada izdvaja jedno goveče staro godinu dana i drugo staro dvije godine. Princip je, dakle, da se na svako stado od trideset goveda izdvaja po jedno goveče od godinu dana starosti a na svakih četrdest grla po jedno goveče od dvije godine dana starosti.

b) Zekat na deve

U krupnu stoku, kako je već rečeno, ubrajaju se i deve. Iako se iste ne gaje u našim krajevima, ipak je potrebno znati na koji se način izdvaja zekatska obaveza i na tu vrstu stoke. Zekatski nisab u devama je pet grla.

1. Na pet grla deva koje su navršile po godinu dana života, a u posjedu vlasnika su već godinu dana i na slobodnoj ispaši su provele više od šest mjeseci, izdvaja se jedno bravče staro godinu dana;
2. kada stado deva dosegne broj deset, na ime zekata se izdvaja dvoje brava od godinu dana starosti;
3. svaki put kada se broj stada poveća za pet grla, izdvaja se još po jedno bravče, staro najmanje godinu dana, sve dok broj deva ne dosegne broj dvadeset pet;

4. dosegne li broj deva u stadu dvadeset i pet, onda se na ime zekata izdvaja jedna deva od godinu dana starosti (بنتٌ مخاض) ili mužjak deve star dvije godine (ابن لبون);
5. kada stado deva dosegne trideset šest grla, onda se, na ime zekata, izdvaja jedna deva stara dvije godine (بنتٌ لبون);
6. kada stado dosegne četrdeset i šest grla, izdvaja se jedna deva stara tri godine (الحقة);
7. kada stado dosegne broj od šezdest i jedno grlo, onda se izdvaja deva stara četiri godine (الجذعة);
8. na sedamdeset i dva grla izdvajaju se dvije deve stare po dvije godine;
9. na devedeset i jedno grlo, izdvajaju se dvije deve od tri godine starosti;
10. kada stado dosegne sto dvadeset i jedno grlo onda se izdvaja po principu: na svakih četrdeset, po jedna deva stara dvije godine, a na svakih pedeset, jedna deva od tri godine starosti.

c) Zekat na konje

Što se tiče zekata na konje, većinsko hanefijsko mišljenje je da na konje nema zekata. Razlog tome je što islamski klasici nisu vidjeli nikakvu drugu ulogu konja osim u ulozi radne stoke ili kao sredstvo ličnog prijevoza. To znači da služe čovjeku za oranje, transport robe i za sve druge moguće usluge koje konji mogu dati čovjeku. Sam Imami-Azam je zauzeo stanovište da i na konje treba izdvojiti zekatsku obavezu ako ispunjavaju sljedeće uvjete:

- da su proveli na slobodnoj ispaši više od pola godine dana;
- da su miješano krdo, muški i ženski;
- da se gaje za priplod, kao ergela.

ZEKAT NA POLJOPRIVREDNE PROIZVODE (زكاة الزروع والثمار)

Načelno je definirano da je količina koja se izdvaja na ime zekata četrdeseti dio ili 2,5%, od nisabskog iznosa. Međutim postoje u ovom smislu izvjesna odstupanja. Tako se zekatske obaveze na poljoprivredne proizvode definiraju sa pet, odnosno deset procenata nisabskog iznosa. Ako su prihodi ostvareni prirodnim natapanjem – kišom, onda zekatska obaveza iznosi deset procenata od nisabskog iznosa. Ako je prihod ostvaren uz vještačko natapanje onda je zekatska obaveza manja i iznosi pet procenata od nisabskog iznosa.

Ovi iznosi definirani su hadisom Muhammeda, a.s., koji glasi:

فِيمَا سَقَّتِ السَّمَاءُ فِيهِ الْعُشْرُ وَمَا سَقَى بِالْغَرْبِ (دَلْوٌ) وَالذَّلَالِيَّةُ فِيهِ نِصْفُ الْعُشْرِ.

“Ono što rađa od prirodnog natapanja podliježe zekatskoj obavezi od deset procenata a ono što rađa od vještačkog natapanja podliježe zekatskoj obavezi od pet procenata.”

Vrijeme izdvajanja zekatske obaveze na poljoprivredne proizvode naznačeno je kao vrijeme žetve. U 141. ajetu sure El-En'am se kaže:

وَأْتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ.

Podajte potražitelju njegovo pravo u vrijeme žetve.

Iz svega navedenog dâ se razumjeti da Zakonodavac vodi računa da se zekatska obaveza protegne na samo one prihode koji su stvarno ostvareni

a nisu fiksni. To se vidi iz toga što zekat postaje obaveza tek nakon godine dana od momenta utvrđenja vlasništva. To znači da je vlasniku dat vremenski rok u kome je on mogao doći do ostvarenja dobiti. Drugi važan princip kod zekata na stoku jeste princip "saima", a to znači da se radi o stoci koja je pasla na slobodnoj ispaši više od pola godine – tek se tada pretpostavlja da se tu mogao ostvariti prihod. Islamski klasici nisu predviđali mogućnost da prihoda može biti i u uvjetima vještačke prehrane stoke u vremenu višem do pola godine. Vještačka prehrana je prehrana stoke sijenom ili nečim sličnim bez ispaše, tamo gdje se ta ispaša plaća. Kod zekatske obaveze na poljoprivredne proizvode uočljivo je također da se vodi računa o uložnim sredstvima u proizvodnju. Uložena sredstva se priznaju i zekatska obaveza se smanjuje na pet procenata. Među klasicima postoji mnogo razilaženja oko zekata na druge vrste proizvoda. Postavlja se pitanje kako se prema tome odrediti. Čini se da je najispravnije zauzeti generalni stav koji glasi ovako: ako mukellef ostvari nisabski prihod na bilo koji legalan način, on je dužan da izdvoji zekatsku obavezu u iznosu od dva i po procenta od nisabskog iznosa na godišnjem nivou i time će se odazvati svojoj islamskoj obavezi.

ZEKAT NA PRONAĐENE SKRIVENE ILI IZGUBLJENE DRAGOCJENOSTI I RUDAČE U VLASTITOJ ZEMLJI

(زكاة المعادن والأركان)

Svaka rudna sirovina koja se pronade u zemlji, ako je dosegla vrijednost nisaba, prema Imami-Ahmedu, podložna je zekatskoj obavezi. Vlasnik zemlje je dužan da odmah izdvoji zekatsku obavezu, bez čekanja da prođe godina dana, i to 2,5% ukupne vrijednosti spomenute sirovine. Imami-Ahmed to obrazlaže time što smatra da vlasnik imovine ne posjeduje dubinu zemlje nego samo površinski dio koji daje plodove. Po njegovom mišljenju, dubinski dio zemnog tla pripada ummetu i on je dužan da izdvaja spomenuti iznos od ukupne vrijednosti rudače koja se nalazi u njegovoj zemlji. Imami-Šafija i Imami-Malik ograničavaju zekatsku obavezu od svih rudača samo na zlato i srebro, bez drugih sirovina. Oni se slažu sa Imami-Ahmedom u tome da zekatska obaveza na ovu vrstu zemnih sirovina iznosi 2,5% ukupne sirovine. Imami-Azam kaže da je zekatska obaveza na zemne sirovine vezana samo za kovine. Dakle, za onu vrstu rudače koja je podložna topljenju, dok na tečne sirovine nema zekata. Količina koja se izdvaja na ime zekata na sirovine koje su izvađene iz zemlje je jedna četvrtina od desetog dijela jedne cjeline (رُبْعُ الْعَشْرِ). Namjena ovako dobijenih sredstava od zekata, prema imamima Ahmedu, Maliku i Šafiji, istovjetna je onima dobijenim od izvornih zekatskih, kako je to definirano u 60. ajetu sure Et-Tevbe. Imami-Ebu Hanife kaže da je namjena ovako dobijenih sredstava istovjetna namjeni sredstava

dobijenih na ime poreza od nevjernika, koji su se predali bez borbe (الفَيْء), u cilju njihove zaštite i garancije njihovih ljudskih prava.

Što se tiče pronađenog sakrivenog ili izgubljenog blaga (الركاز) na javnom ili takozvanom ničijem zemljištu, islamski klasici dali su različita mišljenja o tom pitanju. Prema mišljenju Imami-Ebu Hanife, Imami-Šafije i Imami-Malika, nalaznik ima obavezu da izdvoji jednu petinu ukupne vrijednosti pronađenog predmeta na ime zekata. Preostale četiri petine pripadaju državnoj blagajni ili bejtu-l-malu. Prema Imami-Ahmedu bin Hanbelu i Imami-Ebu Jusufu, ove četiri petine pripadaju nalazniku. Prema drugom predanju, Imami-Šafija kaže da pronađeno ili skriveno blago podliježe zekatskoj obavezi, samo ako se radi o zlatu i srebru.

Ako pronađene dragocjenosti nose tragove pripadnosti muslimanu ili nekom od ehlu-l-kitabija, onda se to tretira kao pronađena izgubljena stvar (الْبَلْغَةُ). To znači da nalaznik ima obavezu da oglašava taj nalaz najmanje tri dana ako se radi o neznatnoj vrijednosti, ili godinu dana ako se radi o značajnijoj vrijednosti. Ako se vlasnik ili njegov nasljednik jave, nalaznik je dužan da im pronađeno vrati bez ikakve nadoknade, osim ako je čuvanje tih dragocjenosti iziskivalo određene troškove. Na te troškove nalaznik ima pravo tražiti nadoknadu od vlasnika. Nakon isteka tog perioda, nalaznik može nađeno zadržati za sebe ili pokloniti u dobrotvorne ili humanitarne svrhe. Ako se radi o nečemu što je od povijesne važnosti za muslimane onda nalaznik treba da to preda odgovarajućoj islamskoj instituciji. Ako pronađena dragocjenost nosi tragove paganskog perioda, onda nalaznik ima obavezu da, na ime zekata, izdvoji petinu nisabske vrijednosti pronađene dragocjenosti, a ostatak zadržava za sebe. To je zbog toga što se to tretira kao ratni plijen. Ta obaveza zasniva se na 41. ajetu sure El-Enfal, koji glasi:

وَأَعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ.

Znajte da od svega što zaplijenite, petina pripada Allahu.

MOGUĆI KORISNICI FONDA ZEKATA (مصارف الزكاة)

Već smo vidjeli da je ulu-l-emr zadužen da odredi koja je to grupa, od onih koji polažu pravo na pomoć iz zekatskog fonda, najprioritetnija da joj se pomogne u toj godini. To može biti jedna, ali može biti i više njih. Sve zavisi od vremena i prostora u kome se to događa. Kur'anom je definirano osam potencijalnih grupnih kandidata koji mogu biti potrošači ovog fonda. Nekada je prioritetnija jedna, nekada druga grupa a ponekad i više njih zajedno. U 60. ajetu sure Et-Tevbe stoji:

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمَوْلُفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ
وَالْغُلَامِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ...

Zekat pripada siromasima, bijednicima, organizatorima njegovog prikupljanja, za pridobijanje u islam, za iskup neslobodnih, prezaduženima, na Božijem putu, putniku nevoljniku, to je Allahova odredba...

Radi boljeg razumijevanja poruke ovog ajeta, svaka od ovih grupa zaslužuje da se o njima ponešto posebno kaže:

1. Siromasi - *fukara* (الْفُقَرَاء). Kad se spomene riječ siromah onda pred sobom odmah imamo osobu bez igdje ičega. To je osoba koja ne samo da je siromašna nego je trenutno nesposobna da stječe sredstva za život. Siromasi su stalna briga muslimana. Oni svoje vjerovanje potvrđuju, između ostalog, i kroz pomaganje onima kojima je ta pomoć trenutno neophodna. Zato ulu-l-emr mora

- uvijek voditi računa o ovoj kategoriji potražitelja pomoći kada određuje prioritete kod podjele zekatskog fonda.
2. Bijednici – *miskini* (المساكين). Nekada je vrlo teško razlikovati pojmove fukare i miskina, odnosno siromaha i bijednika. Islamski klasici razliku vide u tome što kažu da je bijednik osim što je siromašan još i nesnalažljiv. Ponekad čak ne mora biti ni potpuni siromah, ali je u svemu nespretn i nesposoban da svoj život organizira na zadovoljavajući način. Možda ćemo pojam bijednika najbolje prepoznati u onom što se u našem narodu za nekog kaže da je jadnik.
  3. Organizatori prikupljanja zekatskog fonda (العاملين عليها). Onaj ko je nadležan da organizira prikupljanje zekata, a to je ulu-l-emr, ima određene neizbježne troškove oko te organizacije. U našim uvjetima to je štampanje blokova i njihova dostava do džemata. Sve to iziskuje određena sredstva. Dio zekatskog fonda će se izdvojiti za te potrebe.
  4. Za pridobijanje u islam (المؤلفة قلوبهم). Pristupanju bilo kojoj ideji prethodi upoznavanje s njom. Za upoznavanje ljudi sa idejom islama također je potrebno uložiti ne samo volju i vrijeme nego i određena materijalna sredstva. Za tu svrhu, u određenim okolnostima, može se izdvojiti i nešto od zekatskog fonda ako ne postoji prioritetniji potražitelj.
  5. Iskup neslobodnih (في الرقاب). Pod neslobodnima se u klasičnoj literaturi podrazumijevaju robovi. Islam na razne načine ljude podstiče da se izbore ne samo za svoju nego i za slobodu drugih ljudi. To se najbolje vidi iz raznih propisanih keffareta gdje se prioritetno traži oslobađanje onih koji žude za slobodom. Danas robova zvanično nema jer je ropstvo zabranjeno posebnim međunarodnim konvencijama čiji su potpisnici i sve islamske zemlje. Međutim neslobodnih ima, i to vrlo različitih kategorija. Da bi se neko mogao pomoći iz zekatskog fonda a da bi došao do svoje slobode, mora da se radi o osobi koja nije u stanju neslobode zbog kršenja zakona, nego se tamo našla spletom nesretnih okolnosti ili torturom nasilne vlasti. Ako nema drugog načina

da joj se pomogne onda postoji mogućnost da se dio sredstava iz zekatskog fonda odvoji za njeno iskupljenje.

6. Prezaduženi (الغارمين). Ko su prezaduženi koji bi mogli biti pomognuti iz zekatskih fondova? To svakako nisu oni koji svojim nesavjesnim gazdovanjem sebe dovode u stanje dužnika. Ovdje se radi o osobama koje su nesretnim spletom okolnosti dospjele u dugovanja, a ne svojom nesposobnošću ili nesavjesnim poslovanjem. Njihovi dugovi nisu nastali kao posljedica ekonomskih faktora, posljedica su političkih događanja ili su pak nastali kao posljedica prirodnih katastrofa i slično. Naime, kada se dogodi da nekom muslimanu drugi proizvedu dugove, i to samo zato što je on musliman, onda mu se može pomoći iz zekatskog fonda ako nema drugog načina. Ova pomoć ne mora biti bespovratna. Može biti trenutačna uz povratak primljenih sredstava. Ipak se rijetko događa da se zekat izdvaja za ovu namjenu, i to zbog toga što postoje proritetnije grupe a i mogućnosti zloupotrebe pomoći u ove svrhe.

Djelovanje na Božijem putu (في سبيل الله). Ovo je vrlo širok pojam i obuhvata različit spektar aktivnosti. Svako djelovanje koje može biti korisno za islam i muslimane, može se ubrojiti u djelovanje na Božijem putu. U to se može ubrojiti zdravstvo, islamsko školstvo ili bilo koja druga aktivnost koja se od ulu-l-emra u tom trenutku definira kao prioritetna. Za ovakvu vrstu namjene, dugoročno gledano, zekatski fond je, svakako, najprioritetnije ulagati. U našim uvjetima posebno.

8. Putnik nevoljnik (ابن السبيل). Putnik nevoljnik je osoba koja je na putu ostala bez sredstava za povratak kući. Ako nema drugog načina da mu se pomogne da se vrati svojim, onda mu se može pomoći iz zekatskog fonda. To može biti samo posudba jer putnik nevoljnik ne mora biti siromah.

Ovo su, dakle, grupe koje mogu biti potrošači zekatskog fonda. Sve što bi se, iz tog fonda, trošilo izvan ovih kategorija, ne bi se moglo pravdati šerijatskim argumentima.

Kome se ne može pomagati iz fonda zekata

Iz zekatskog fonda ne mogu se pomagati sljedeće kategorije ljudi:

- a) roditeljima, njihovim roditeljima i njihovih roditelja roditeljima...;
- b) vlastitoj djeci, unučadima i njihovoj djeci...;
- c) bračnom drugu;
Ovim licima se ne može pomagati iz zekatskog fonda zbog toga što postoji obaveza izdržavanja tih lica iz porodičnog budžeta, a kao što znamo zekat ne spada u tu vrstu imovine, nego je to nešto što samo po sebi pripada onima kojima se mora pomoći, a ne spadaju u one koje smo obavezni izdržavati.
- d) imućnim osobama;
- e) bilo kome ko ne spada u jednu od spomenutih kategorija u gornjem ajetu;
- f) nemuslimanu.

DEVETO POGLAVLJE

SADEKATU-L-FITR (صَدَقَةُ الْفِطْرِ)

Ovaj pojam se sastoji iz dvije riječi i to *sadaka*, što znači milostinja, i *fitr*, što znači kraj posta, mršenje. U fikhu, *sadekatu-l-fitr* se definira kao *obvezujuća ramazanskobajramska milostinja*. Ova obaveza utemljena je kao vadžibska a proizlazi iz riječi Muhammeda, a.s.:

قَرَضَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زَكَاةَ الْفِطْرِ وَقَالَ: أَعْتَوْهُمْ فِي هَذَا الْيَوْمِ،
وَفِي رِوَايَةٍ: أَعْتَوْهُمْ مِنْ طَوَافِ هَذَا الْيَوْمِ.

“Muhammed, a.s., propisao je sadekatu-fitr i tom prilikom rekao: ‘Opskrbite (siromahe) u ovom danu.’”
U drugom rivajetu stoji: “Opskrbite ih u ovom (bajramskom) danu da ne lutaju okolo proseći.”

Bajramska milostinja obavezujuća je za svakog muslimana-mukellefa koji u dane Bajrama posjeduje višak imovine preko svojih osnovnih kućnih potreba u iznosu od jednodnevne ishrane, i to prema vlastitom standardu.

Svakako je zanimljivo da korijen riječi iz kojeg je izveden pojam *sadaka* znači *iskrenost* (صِدْقٌ). To nije slučajno. I pored toga što se ovaj pojam uvijek veže samo za milostinju ipak se može uočiti da to zapravo znači da vjernik izvršavajući ovu svoju obavezu potvrđuje iskrenost u svom islamskom opredjeljenju. Kao da kaže: “Evo ja sam iskren u svom vjerovanju i ja to i na ovaj način potvrđujem. Moje vjerovanje, u ovom slučaju znači, da sam ja preuzeo na sebe obavezu pomaganja onima kojima je pomoć neophodna. Sve što činim, činim to kao musliman jer me je Svevišnji usrećio mojom vjerom i ja sam Mu na tome zahvalan.”

Sadekatu-l-fitr je obaveza svakog muslimana koji ima vlastite prihode i ti prihodi dosežu traženi nisab. Ako se radi o porodici gdje je prihod zajednički, onda ta obaveza pada na glavu porodice, odnosno na onoga ko izdržava porodicu. Glava porodice je obavezna da za svakog člana porodice koga izdržava izdvoji na ime sadekatu-l-fitra po jednodnevnu prehranu. Ako roditelj, kao glava porodice, ima odraslu djecu koja imaju svoje vlastite prihode onda on nije dužan da za njih iz svojih prihoda izdvaja sadekatu-l-fitr. On ima obavezu da ih samo podsjeti na ono što su oni dužni da izvrše kao svoju islamsku obavezu. Jednodnevna prehrana sastoji se od dva obroka pošto je ova obaveza vezana za ramazansko vrijeme kada se upražnjavaju samo dva obroka. Sadekatul-fitr se u prošlosti izdvajao u naturi, odnosno u poljoprivrednim ili drugim gotovim proizvodima. Sada se on izdvaja uglavnom u novcu, i to iz čisto praktičnih razloga, jer je novac postao zamjena za sve druge vrste imovine pa je normalno da se i ova kategorija imovine vrednuje kao i sve druge, i to iz čisto praktičnih razloga. Nema opravdanja za pozivanje na prošlost u vezi s ovim pitanjem, jer suština nije izmijenjena nego samo forma, koja je u ovom slučaju vrlo praktična.

Ako pojedini član porodice ima svoje vlastite prihode a radi se o maloljetniku koji sam nije mukellef, ali je njegov imetak podložan ovoj obavezi, onda će glava porodice, za njega izdvojiti iz njegove imovine onoliko koliko je potrebno na ime sadekatu-l-fitra. Isti je slučaj i s maloumnicima koji imaju svoju imovinu, ali sami nisu mukellefi zbog svog zdravstvenog stanja: njihov zaštitnik - *velija*, će za njih, iz njihove imovine, izdvojiti iznos koji odgovara njihovoj obavezi sadekatu-l-fitra.

Vrijeme izdvajanja sadakatul-fitra je pred bajramnamasko vrijeme. Kao što smo vidjeli iz hadisa Muhammeda, a.s., ovom obavezom osigurava se mirno bajramsko vrijeme za sve muslimane bez obzira na njihovo imovinsko stanje. Ovo predbajramsko, valja shvatiti malo šire a to znači da je pravo vrijeme izdvajanja sadekatu-l-fitra iz imetaka muslimana-obveznika, vrijeme posljednjih desetak dana ramazana.

Osim što služi kao pomoć potražiteljima i potrebnicima, sadekatu-l-fitr treba shvatiti kao jednu vrstu hajr-dove za svakog člana porodice. U tom momentu svako ljudsko biće biva stavljeno u poziciju korisnog

društvenog člana. Svaki musliman s tim svojim malim prilogom postaje učesnik u pomaganju onima kojima je pomoć potrebna a da sam ne osjeti na svom kućnom budžetu nikakav poseban izdatak.

Posljednji trenutak u kome se još može izdvojiti sadekatu-l-fitr je pred bajramnamasko vrijeme. Ako se to nije obavilo do tog trenutka bez zaista opravdanog razloga, onda to više nije sadekatu-l-fitr nego obična sadaka. Dogodi li se nekome da iz zaista opravdanih razloga nije uručio sadakatu-l-fitr onome kome je namijenio, to će se smatrati valjanim i validnim izvršenjem obaveze.

Kome se može a kome ne može dati sadekatu-l-fitr

Sadekatu-l-fitr je namijenjen istim onim kategorijama kojima je namijenjen i zekat. Ako se namijeni siromasima ili bijednicima, onda se mora znati da se on ne može dati uzlaznoj ni silaznoj rodbini, supružniku, odnosno onima prema kojima postoji obaveza, sa islamskog stanovišta, da se o njima materijalno brine. Također se iz ovog fonda ne mogu pomagati nevjernici niti bogate osobe. Najbolje je to prepustiti ulu-l-emru da on odredi prioritet. Na taj način ćemo biti najsigurniji da nismo pogriješili pri izboru onoga kome želimo pomoći na ovaj način.

KURBAN (الأضحية)

Pojam kurban dolazi od arapske riječi *karibun* (قريب) što znači bliskost, blizina. Češći fikhski termin za ovaj pojam je *udhije* (أضحية) što znači žrtva. Svaki od ova dva pojma upućuje na obavezu klanja kurbana. Kurban se definira kao *obaveza svakog muslimana-mukellefa da zakolje kurban u dane Kurban-bajrama, ako posjeduje količinu imovine koja mu omogućava da kurban nabavi u zadatom vremenu.*

Ova obaveza proizlazi iz 2. ajeta sure El-Kevser, koji glasi:

فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَأَنْحَرْ.

I obavljaj namaz i učini žrtvu.

Također Muhammed, a.s., kaže:

صَحُّوا فَإِنَّهَا سُنَّةُ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ.

“Žrtvuajte (kurban), to je sunnet vašeg praoca Ibrahima.”

Kao islamska ibadetska obaveza kurban se definira vadžibskom obavezom. Da bi neko bio obveznik kurbana on treba da ispuni sljedeće uvjete:

1. da je musliman;
2. da je mukellef (punoljetan i umno zdrav);
3. da se u dane Bajrama nalazi kod kuće (da je mukim);
4. da je materijalo situiran, toliko koliko mu je potrebno da nabavi kurban.

Šta može biti zaklano za kurban

Za kurban može biti zaklano:

- a) bravče (ovca i koza);
- b) goveče (krava, bivol) ;
- c) deva.

Kurban je pojedinačna ili porodična obaveza. To je pojedinačna obaveza onda kada pojedinac ima svoje prihode i živi sam bez obaveza prema bilo kome drugome.

Kurban je porodična obaveza onda kada jedan član porodice izdržava ostale članove. Za jednog obveznika kurban može biti jedno bravče, ovca ili koza. Ako se radi o bravčetu onda ono treba da je staro najmanje godinu dana. Ako se radi o govečetu onda ono mora biti staro najmanje dvije godine. Ako se radi o devi onda ona mora biti stara najmanje pet godina.

Goveče ili deva može biti kurban za sedmero udruženih obveznika pod uvjetom da su svi zanijetili da to bude kurban i ništa drugo. Nije dopušteno udruživanje sa različitim nijetom, kao, npr., kada bi neko od udruženika rekao: "Ja ću se sa vama udružiti, ali meni meso treba za druge stvari a ne za kurban." Svi koji bi na to pristali izgubili bi kurban a dobili bi obično meso koje nema veze sa kurbanom. Kod govečeta ili deve može se udružiti i manje osoba od sedam, dvoje, troje... Ako bi neko ko se udružio sa drugima u klanju kurbana, naknadno saznao da je bio prevaren, odnosno da je neki njegov udruženik meso usmjerio u drugom pravcu a ne u kurban, njegov kurban bi bio valjan jer on nije ničim doprinio tom incidentu.

Na šta treba paziti prilikom nabavke kurbana

Prilikom nabavke kurbana valja voditi računa da životinja nema sljedeće nedostatke:

1. da nije slijepa;
2. da nije sakata;
3. da nije bez noge;

4. da nije bez roga, čitavog ili većeg dijela, koji je nasilno odstranjen;
5. da nije bez uha ili njegovog većeg dijela koje je nasilno odstranjeno;
6. da nije bez repa ili njegovog većeg dijela koji je nasilno odstranjen;
7. da ne bude posve mršava.

Svi ovi nedostaci su mahana za kurban jer kurban treba da svojim lijepim izgledom privlači pažnju. Međutim i kod ovih nedostataka neke stvari se mogu tolerirati ako se radi o prirodnim nedostacima kao što je ćulavost i šukavost kod ovaca. Naime, postoje vrste ovaca koje imaju prirodno zakrčljale uši ili rogove. To nije smetnja za kurban ako su svi ostali uvjeti ispunjeni. Također postoji vrsta ovaca koje imaju kraći rep ili je taj rep prirodno pretežak, što smeta napretku životinje pa uzgajivač te repove odstrani još u ranoj mladosti životinje, kako bi ista bolje napredovala. To, također, nije zapreka za kurban jer se radi o vrsti stoke koja je vrlo kvalitetna i mesnata, a kurban je socijalni ibadet te je količina njegovog mesa vrlo važna.

Vrijeme klanja kurbana

Vrijeme klanja kurbana počinje iza bajramskog namaza prvi dan Bajrama i traje sve do pred noć treći dan Bajrama. Izuzetak iz ovog pravila je slučaj kada se u jednom mjestu ne klanja Bajram, i to se unaprijed zna. U tom slučaju kurban se može zaklati odmah poslije sabah-namaza, ako ima potrebe, kao što je neki nužan posao ili put koji će trajati više nego traje vrijeme u kome se kurban može zaklati. Ukoliko se desi da kurban nije zaklan u svom propisanom vremenu onda se isti mora živ pokloniti sirotinji ako je već nabavljen, ili će se istoj pokloniti njegova protuvrijednost u prehrambenim artiklima ili u novcu.

Način klanja kurbana

Svaki obveznik je dužan da osobno zakolje svoj kurban. Ako to nije u stanju iz opravdanih razloga onda u njegovo ime to može učiniti drugo lice koje on ovlasti. To drugo lice treba da bude musliman, i to praktični musliman a ne samo po imenu. Ako takvih nema u datoj sredini onda kurban može zaklati pripadnik ehlu-kitaba (kršćanin ili jevrej). Kurban nikako ne može zaklati bezbožnik. Vrlo je važno da osoba koja kolje kurban bude vješta u tom poslu kako bi se izbjeglo mučenje životinje. Prije samog klanja kurbana nužno je obaviti neke pripreme koje se sastoje u sljedećem:

1. da se dobro naoštiri kurbanski nož;
2. da se iskopa rupa u zemlji, dovoljno duboka da u nju mogu stati svi dijelovi kurbana koji se ne koriste kao što su: rogovi, papci, unutrica koja se ne jede i krv;
3. kurban se povali na njegovu lijevu stranu tako da mu glava bude okrenuta prema sjeveroistoku da bi njegov vrat i lice osobe koja kolje kurban bili okrenuti prema kibli.

Kada se ove pripreme izvrše onda se već pripremljenim nožem brzo i precizno presijecaju vratne žile životinji, uz izgovaranje:

بِسْمِ اللّٰهِ - اَللّٰهُ اَكْبَرُ.

Bismillahi - Allahu ekber

“U ime Allaha - Allah je iznad svega!”

Lijepo je da se tom prilikom prouči dio tridesetog ajeta sure Er-Rum, koji glasi:

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا...

Okreni lice svoje ti, kao vjernik pravi, čistoj vjeri, Allahovoj prirodi, prema kojoj On ljude stvorio...

Pošto se tijelo životinje smiri, slijedi odvajanje kože i mesa a potom klasifikacija samog mesa. Kurbansko meso se obično podijeli na tri jednaka dijela. Prvi dio se namijeni *sirotinji* u bližem i daljem komšiluku. Drugi dio se namijeni prijateljima i komšijama. Treći dio se ostavlja *za svoju porodicu*.

Kožica je dio kurbana i ona se predaje Islamskoj zajednici jer je to praksa više od trideset godina, i to po fetvi Rijasetu koja je važeća i koja je obavezujuća za svakog mukellefa. Koža se može zadržati za sebe, ali se njena protuvrijednost mora uplatiti tamo gdje je koža bila namijenjena.

Postoje tri vrste kurbana od kojih se meso *u cijelosti mora podijeliti sirotinji*, a to su:

- a) *na vrijeme nezaklani vadžibski kurban*, odnosno bajramski kurban;
- b) *zavjetni kurban*. To je slučaj kada se neko zavjetovao da će zaklati kurban iz bilo kojih razloga. Kada ga zakolje, meso mora podijeliti u cijelosti;
- c) *oporučeni kurban*. To je slučaj kada je neko lice dok je bilo živo oporučilo drugom licu da mu kolje kurban i za tu namjenu ostavilo materijalna sredstva. Tada izvršilac oporuke mora sve meso od tog kurbana podijeliti sirotinji;
- d) *kurbani koji se kolju za propuste* prilikom obavljanja hadža.

DESETO POGHLAVLJE

HADŽ (الحج)

Pojam *hadž* dolazi od arapskog glagola *hadždže - jehudždžu* (حج - يحج), što znači uputiti se, poći prema, posjećivati. Fikhska nauka hadž je definirala kao *obavezu svakog muslimana-mukellefa da jednom u životu hodočasti Kabu*.

Obaveza hadža proizlazi iz 97. ajeta sure Al Imran, u kome se kaže:

وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيْلًا...

I Allaha radi nek' ljudi Kabu hodočaste, ko god se tamo zaputiti može.

Ko je obavezan obaviti hadž

Iz spomenutog ajeta se vidi da se obaveza hadža proteže na osobe koje su to u mogućnosti. To praktično znači da su hadž dužni obaviti svi punoljetni i umno zdravi muslimani, ako imaju materijalnu podlogu da mogu podnijeti troškove puta te osigurati svoju porodicu u toj mjeri da u vrijeme njihovog odsustva ne oskudijeva ni sa čim u čemu inače uživa izvan hadžskog vremena. Obavljanje hadža nije uvjetovano zdravljem jer se hadž može obaviti i preko izaslanika – *bedela*. Hadž obavljen preko *bedela*, sa šerijatskog stanovišta, jednako je validan kao i kada je osobno obavljen, ako je obveznik bio spriječen da osobno obavi hadž. Ovu obavezu nije lijepo odgađati do starosti, ako za to nema valjanog razloga.

Za žensku osobu postoji dodatni uvjet za izvršenje hadžske obaveze u odnosu na muškarca a to je da osigura sebi pratioca na putu koji se zove

mahrem (المحرم). Mahrem može biti muž ili neko od bliskih rođaka, bili oni rođaci po krvi ili po mlijeku ili putem srodstva nastalog po ženidbi, sa kojima ta osoba ne može stupiti u brak. Ovaj uvjet postavljen je prije svega radi sigurnosti na putu te raznih usputnih poslova koje bi ženi bilo teško samoj bez muškog lica obaviti. Nema zapreke da se za neka ženska lica koja žele obaviti hadž a ne mogu osigurati propisanog mahrema, organizira putovanje u kome će im biti garantirana puna sigurnost sa svih strana. To je danas uobičajena praksa, koja nalazi svoj oslonac u malikijskoj pravnoj školi.

U poznatom fikhskom djelu *Fikh četiri mezheba* (الفقه على المذاهب الأربعة), od Abdurahmana Džezirija, strana 634, stoji:

فِي حَقِّ الْمَرْأَةِ أَنْ يَكُونَ مَعَهَا زَوْجٌ، أَوْ مَحْرَمٌ مِنْ مَحَارِمِهَا أَوْ رِفْقَةً مَأْمُونَةً.

“Pravo je žene da u svojoj pratnji ima muža ili nekog od svojih srodnika ili sigurno društvo.”

I ako je ovo stav samo malikijske pravne škole, on je danas prihvaćen i od drugih jer omogućava obavljanje hadža i onim ženskim osobama koje ne mogu osigurati mahrema kojeg uvjetuju druge pravne škole. U našim uvjetima organizacije hadža, dugogodišnja je praksa organiziranja hadžskog puta u kome mnoge žene putuju bez svog prirodnog mahrema. Rijaset Islamske zajednice osigurava sigurnu pratnju svakom hodočasniku neovisno da li se radi o muškoj ili ženskoj osobi, kako u pogledu sigurnosti na putovanju u svakom pogledu tako i u pogledu osiguranja stručnih vodiča, ljekara pa sve do kuhara. Sa šerijatskog gledišta, ovoj organizaciji, u pogledu sigurnosti za ženske hodočasnike, nema se šta prigovoriti.

Vrijeme izvršenja hadža je vrijeme hidžretskog mjeseca zu-l-hidždžeta.

Prije nego što počnemo govoriti o načinu izvršenja hadžske obaveze, potrebno je da se upoznamo sa hadžskom terminologijom sa kojom ćemo se stalno susretati kod svih faza izvršenja hadžske obaveze:

1. *Bejtullah* ili *Kaba* (الكعبة) je kockasta građevina veličine 11x11x13. Prvi put je sagrađena od strane Ibrahima, a.s., i njegova sina Ismaila. To je prvi monoteistički hram u povijesti ljudskog roda.

2. *El-hadžzeru-l-esvedu* (الحجر الأسود), ili crni kamen veličine 20x20x20, ugrađen u južnom kutu Kabe, u visini oko osamdeset centimetara od zemlje.
3. *Er-ruknu-l-jemaniju* (الركن اليماني) to je strana Kabe okrenuta ka Jemenu.
4. *El-hatimu* (الحاتم), to je polukružni zid sa sjeverne strane Kabe, visine oko 50 centimetara, koji je udaljen svega par metara od same Kabe.
5. *El-Mesdžidu-l-haramu* (المسجد الحرام) je cjelokupan prostor oko Kabe u kome se obavljaju hadžski obredi, uključujući tu i sa'j.
6. *Mekamu Ibrahim* (مقام إبراهيم), to je tačka u Haremu gdje postoje ljudske stope utisnute u tlo.
7. *Es-Safa ve-l-Merva* (الصفا والمروة) su dvije humke unutar Harema koje su jedna od druge udaljene oko šest stotina metara, gdje se obavlja obred sa'ja.
8. *Arefat* (عرفات), je prostrana visoravan koja se nalazi izvan gradskog područja.
9. *Mina* (منى) je manje mjesto koje se nalazi između Meke i Arefata.
10. *Muzdelifa* (المزدلفة), je također gradić koji se nalazi između Arefata i Mine.
11. *El-Meš'aru-l-haram* (المشعر الحرام) je uzvišenje na samoj Muzdelifi.
12. *El-Muhassab* ili *El-Ebtah* (المحصب أو العبطح), je predgrađe Meke idući iz pravca Mine, koje ima dva naziva.
13. *Ihram* (إحرام), je specijalna hadžska odjeća.
14. *Muhrim* (محرّم) je osoba koja je na sebe obukla hadžsku odjeću i prihvatila na sebe obavezu poštivanja posebnih pravila u toku izvršenja hadžske obaveze.
15. *Telbije* (تلبية) su posebne riječi zikra koje se izgovaraju u toku obavljanja hadža.
16. *Mikat* (ميقات) je naznačeni prilaz Meki odakle formalno počinje obavljanje hadža. Mikata ima više i oni se nalaze sa svih strana na prilazima Meki.
17. *El-Harem* (الحرم) je prostor Meke i njenog predgrađa.

18. *Hall* (حَلّ), je prostor između Harema i Mikata.
19. *Tavaf* (طواف) je obredni obilazak oko Kabe.
20. *Reml* (رَمَل) je postupak ubrzanog hoda sitnim korakom, tresući ramenima pri obrednom obilasku Kabe.
21. *Sa'j* (سَعْي) je obredni hod između Safe i Merve.
22. *Džemreta* (جمرات) su naznačena mjesta na Mini na kojima se obavlja propisano bacanje kamenčića.
23. *Remj* (رَمْي) je čin bacanja kamenčića na džemretima Mine.
24. *El-'Akabe* (العقبة) je jedno od mjesta na Mini gdje se obavlja bacanje kamenčića.
25. *Vukuf* (وُقُوف) je propisani boravak na Arefatu devetog zu-l-hidžeta.
26. *Ifrad* (إِفْرَاد) je čin obavljanja samo hadža, bez umre.
27. *Kiran* (قِرَان) je istovremeno obavljanje i hadža i umre.
28. *Umra* (عُمْرَة) je sunnetska obaveza hodočašća, izvan hadžskog vremena.
29. *Temett'u* (تَمَتُّع) je obavljanje umre u hadžskim mjesecima uz obavezu da se u istoj godini obavi i hadž.
33. *Hedj* (هَدْي) je kurban koji se kolje na ime propusta u hadžskom obredu.
34. *Ihsar* (إِحْصَال) znači spriječenost hodočasnika da dovrši hadžski obred koji je već počeo obavljati.
35. *Muhsar* (مُحْصَر) je osoba koja je spriječena da dovrši hadžski obred.
36. *Ševt* (شَوَاطِط) je jedan obilazak Kabe ili jedan hod između Safe i Merve.

Hadž kao cjelovit obredni čin sastoji se od više komponenata. Neke od tih komponenata su hadžski farzovi, neke su vadžibi a neke hadžski sunneti.

Hadžski farzovi

Da bi se hadž mogao tretirati kao valjan sa šerijatskog stajališta potrebno je da on sadrži tri ključna hadžska obreda, i to:

1. učiniti hadžski nijet, u šta je uključeno i oblačenje ihrama;
2. boravak na Arefatu devetog zu-l-hidžeta;
3. glavni obredni obilazak Kabe, tavafu-z-zijare.

Hadžski vadžibi

Dobar dio hadžskih obreda, prema našem mezhebu, definirani su kao vadžibske obaveze. To praktično znači da ako bi hodočasnik izostavio jedan ili više hadžskih vadžiba ili neki od njih krivo učinio a ne bi uradio ono što je propisano u takvoj situaciji, njegov hadž bi bio neispravan. Hadžski vadžibi su sljedeće radnje:

1. obredni hod između Safe i Merve;
2. boravak na Muzdelifi u noći između devetog i desetog zu-l-hidždžeta;
3. posljednji, oproštajni obilazak Kabe -Tavafu-l-veda'i (طواف الوداع);
4. brijanje i šišanje na Mini – desetog zu-l-hidždžeta, nakon prvog obrednog bacanja kamenčića na prvom džemretu zvanom Džemretu-Akabe;
5. klanje kurbana na Mini – desetog dana zu-l-hidždžeta, nakon prvog bacanja kamenčića na Džemretu-l-Akabi, ako je hadžija, do tog trenutka, eventualno napravio neku grešku zbog koje je dužan zaklati kurban;
6. obredno bacanje kamenčića na Mini (الرمي).

Hadžski sunneti

U hadžske sunnete spadaju, prema hanefijama:

1. noćivati na Mini, u bajramske dane;
2. prenoćiti na Muzdelifi, uoči Bajrama;

3. sa Muzdelife stići na Minu prije izlaska Sunca, prvi dan Bajrama;
4. poštovati propisani redosljed na Mini.

Hadžski adabi

Sve ono što ulazi u hadžske obrede a nije dio farzova, vadžiba ili sunneta spada u adabe hadždža.

NAČIN IZVRŠENJA HADŽSKE OBAVEZE

Ifradski način obavljanja hadža

Ako se hodočasnik odluči da obavi samo hadž, bez umre, onda će način tog njegovog izvršenja biti ovdje pojašnjen. Formalno, hadžski obredi počinju onoga trenutka kada hodočasnik stigne na jedno od mikatskih mjesta. Tom prilikom hodočasnik prvo obavi ličnu higijenu koja se sastoji od kupanja (koje je sunnetska obaveza), brijanja, skraćanja kose, brade i brkova i podrezivanja nokata. Zatim, hodočasnik oblači hadžsku odjeću koja se naziva ihramom i koja se sastoji od dva velika frotirna peškira. Jedan od njih se obmota oko gornjeg a drugi oko donjeg dijela tijela, ostavljajući desnu ruku slobodnom. Hadžija (muškarac) sada više ne može imati na sebi bilo kakve druge odjeće niti obuće osim lahkih papuča. Jedino što mu je dopušteno jeste prigodan pojas u kome su smješteni njegovi lični dokumenti. Ženska osoba nije obavezna oblačiti ihrame i ona može obaviti hadž u svojoj svakodnevnoj odjeći, pod uvjetom da zadovoljava šerijatski minimum. Nema zapreke da žena na svoju odjeću navuče lahke bijele čaršafe kako bi se uklapala u opći ambijent. Nakon toga hodočasnik klanja dva rekata nafila-namaza, a zatim se prouči hadžski nijet koji glasi:

اللَّهُمَّ إِنِّي أُرِيدُ الْحَجَّ فَيَسِّرْهُ لِي وَتَقَبَّلْهُ مِنِّي .

*Allahumme inni uridu-l-hadždže fe jessirhu li ve te-
kabbelhu minni!*

“Moj Allahu, želim obaviti hadž, pa mi to olakšaj i primi od mene.”

Nakon oblačenja ihrama i izvršenih priprema hadžija – muhrim na sebe preuzima obavezu pridržavanja posebnih pravila ponašanja u toku hodočašća koja se sastoje u sljedećem:

1. ne smije imati fizički odnos sa supružnikom;
2. ne može se brijati, šišati, skraćivati bradu, kosu ili brkove;
3. ne može obrezivati ručne ili nožne nokte;
4. ne može (muškarac) oblačiti bilo koju vrstu odjeće osim ihramske, koju može mijenjati radi održavanja lične higijene;
5. ne može se baviti lovom;
6. ne smije drugog nagovarati na lov;
7. ne smije napraviti bilo kakvu štetu na infrastrukturi Harema;
8. ne smije ubijati insekte ili bilo koja druga živa bića, osim ako mu život ugrožavaju;
9. ne smije na glavu stavljati bilo kakvu vrstu kape ili pokrivača osim suncobrana;
10. ne smije upotrebljavati bilo koju vrstu jakog mirisa;
11. ženska osoba ne smije prekrivati lice dok je muhrim;
12. ne smije izgovarati bilo koju vrstu nepristojnog govora;
13. ne smije ništa uraditi što odudara od vremena i prostora u kome se nalazi.

Kada hodočasnik ovo primi na znanje on svoj hadž počinje i praktično obavljati time što će proučiti telbije koje glasi:

لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ، إِنَّ الْحَمْدَ وَالنُّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ،
لَا شَرِيكَ لَكَ.

Lebbejkellahumme lebbejke, lebbejke la šerike leke lebbejke. Inne-l-hamde ve-n-ni'mete leke ve-l-mulku la šerike leke!

“Odazivam Ti se, Gospodaru, odazivam. Odazivam Ti se, Ti nemaš nikakva druga. Odazivam Ti se. Tebi

pripada svaka hvala, blagodati i vlast, u tom nemaš sudruga.”

Od ovog momenta, hodočasnik neprekidno obnavlja učenje telbije, tehmid, tehlila i salavata. Muškarac to čini glasno a žena u sebi tiho, sve dok ne obave prvo obredno bacanje kamenčića na Mini, prvi dan Bajrama.

Sada je hodočasniku otvoren put ka Meki. Kada ugleda Kabu proučit će tekbir (*Allahu ekber*), tehlil (*La ilahe illellah*) i tahmid (*El-hamdu lillahi*) a nakon toga započinje prvi od tri obredna tavafa oko Kabe. Ovaj prvi od tri obavezujuća tavafa, sunnetska je obaveza svima osim Mekelijama. Tavaf počinje od hadžeru-l-esveda, i to podignutih ruku, kao kod iftitahi-tekbira u namazu, uz učenje po tri puta tekbira i tehlila. Potom će hadžija okrenuti svoju desnu otvorenu šaku prema Hadžeru-l-esvedu, uz ponovno učenje tekbira, tehlila i salavata. Zatim će svoju podignutu ruku spustiti i poljubiti je iskazujući, na taj način, posebno poštovanje prema njemu. To se naziva *istilam* Hadžeru-l-esveda ili *selam* Hadžerul-esvedu. Sada se hodočasnik usmjerava ka obilasku Kabe, držeći se stalno svojom lijevom stranom tijela njenog zida. On će u jednom tavafu obići sedam puta oko Kabe. Prva svoja četiri obilaska oko Kabe hadžija će svoj korak usitniti, ali i ubrzati uz tresući ramenima, čineći (*reml*). Posljednja tri hoda oko Kabe obaviti će normalnim tihim hodom. Svaki put kada prođe pored Hadžeru-l-esveda, učiniti će *istilam* (iskaz poštovanja) prema Hadžeru-l-esvedu. Nakon završenih sedam obilaženja Kabe, prvi tavaf je završen. Tada će on, negdje u blizini Kabe gdje bude slobodnog prostora, klanjati dva rekata nafile-namaza. Sada će se hodočasnik ponovno vratiti Hadžeru-l-esvedu i još jednom ga istilam učiniti. Potom se spušta do vrela Zemzem, gdje će popiti čašu njegove vode. Potom se hadžija upućuje do Safe, gdje će izučiti tekbir, tehlil, tahmid i salavat na Poslanika, a.s. Tada diže svoje ruke, kao kod učenja dova, i obrati se Svevišnjem izražavajući svoje čežnje i svoje želje. Potom se upućuje prema Mervi, prema kojoj ide normalnim hodom sve do mjesta koje je označeno kao saj. To je hodočasniku znak da korak treba ubrzati. Kada stigne do Merve i tu će proučiti i uraditi sve što je uradio i učio na Safi. Time je obavljen jedan hod između Safe i Merve. Ovaj jedan hod od Safe do Merve naziva se *šeft* (الشُّوْطُ). Istim imenom se naziva i jedan hod oko Kabe. Sada treba obaviti još

šest ovih šeftova, ponavljajući sve radnje kao i kod prvog hoda i time je saj između Safe i Merve, kao vadžibska obaveza, završen. Sada je hodočasnik slobodan i ostaje u Meki, ako je eventualno ranije stigao, sve do osmog zu-l-hidždžeta, do predvečerja, kada se upućuje ka Arefatu. Ovaj osmi dan zu-l-hidžeta naziva se *Jevmu-t-tervije* (يَوْمُ التَّوْبَةِ). Na Arefat se obično stiže u predvečerje osmog zu-l-hidždžeta. Da bi hadž bio formalno valjan nužno je da hodočasnik tamo proboravi makar i najkraće vrijeme, tek toliko da proputuje preko visoravni Arefata. Međutim u normalnim okolnostima svaki hadžija proboravi na Arefatu bar veći dio tog devetog zu-l-hidždžeta. Čitav prostor arefatske visoravni, prostor je hadžskog obreda, osim lokaliteta zvanog Batnu Urene.

Dok boravi na Arefatu hodočasnik nema nikakvih propisanih obreda, ali mu je ostavljena mogućnost da uz redovne ibadete taj dan provede u zikru po vlastitom izboru te da klanja prigodne nafile-namaze. Uobičajeno je da svaki hadžija posjeti uzvišenje na Arefatu koje se naziva *Džebel-u-r-rahme* (جَبَلُ الرَّحْمَةِ) ili Brdo Božijeg milosrđa. Jedina specifičnost vezana za boravak hodočasnika na Arefatu je u tome što se tu spajaju podnevski i ikindijski namazi u podnevskom vaktu uz jedan ezan i dva ikameta, ali samo ako se ovi vaktovi klanjaju u džematu. Ovo je usvojeno mišljenje hanefija. Međutim imami Ebu Jusuf i Muhammed smatraju da se to odnosi i na munferida, odnosno osobu koja samostalno klanja.

U predvečerje, devetog zu-l-hidždžeta, hodočasnici polahko kreću ka Muzdelifi. Kada tamo stignu oni će obaviti akšam i jacija-namaz na isti način kao što su to uradili na Arefatu sa podnevskim i ikindijskim namazom, i to u akšamskom vaktu. Poslije ovako obavljenih namaza, svaki hodočasnik prikuplja po četrdeset i devet kamenčića veličine lješnika koji će mu trebati sutradan na Mini. U toku boravka na Muzdelifi, hodočasnici će se popeti na uzvišenje zvano Mešari-l-haram i obaviti zikr koji se sastoji od tekbira, tahmida, tehlila, telbije i salavata. U kasne noćne sahate kreće se ka Mini jer se tamo mora stići prije svitanja. Kada se stigne na Minu, nakon klanjanja sabah-namaza, hodočasnici se upućuju na prvo bacanje kamenčića, i to na mjesto zvano *Džemretu-l-Akabe*. Ovdje se obavlja ukupno, za ovaj put, sedam bacanja, i to prema kamenom stupu koji simbolizira zlo. To se

u narodu zove stup šejtana. Pri početku ovog čina prestaje obaveza učenja telbije. Kamenčić se uzme između srednjeg prsta, kažiprsta i palca te se baca prema spomenutom stupu. To se ponovi još šest puta tako da bude ukupno sedam bacanja. Nakon ovog čina hodočasnici su oslobođeni svih pravila ponašanja koje su na sebe preuzeli na mikatu osim fizičkog odnosa sa supružnikom. Tada hodočasnici pristupaju ličnom uređenju: brijanju, šišanju, podrezivanju nokata, što im je inače bilo zabranjeno u prethodnom periodu. Ako je hadžija napravio neki propust ili previd u toku dosadašnjeg obavljanja hadža, sada je dužan da to ispravi, i to na taj način što će zaklati kurban na ime tog propusta. Redovni bajramski kurban hadžija nije dužan klati jer je on putnik, a putnik je te obaveze oslobođen. Ovo je inače vrijeme bajram-namaza kojega također hadžija nije dužan obaviti iz istih razloga zbog kojih nije dužan ni kurban klati.

Sada se hodočasnici upućuju ponovo ka Meki gdje će obaviti centralni tavaf koji se naziva *Tavafu-z-zijare*, koji je inače farz-obaveza, i to bez remla, ako je ovaj obavljen prilikom nastupnog tavafa – *Tavafi-kuduma*. Nakon obavljenog ovog tavafa, hadžija je oslobođen i posljednje zabrane koju mora ispoštovati kao muhrim. Vrijeme u kojemu se može obaviti Tavafu-z-zijare je vrijeme od sabaha prvog dana pa do isteka bajramskog vremena, a to je četvrti dan Bajrama do u predvečerje. Drugi dan Bajrama hodočasnici se upućuju ponovo na Minu, gdje će sada obaviti bacanje kamenčića na sva tri lokaliteta koji se nazivaju džemretima, i to počevši od onog koje nosi ime *Džemretu-l-Hajf*, preko srednjega, da bi se bacanje okončalo na *Džemretu-l-Akabi*. Svako od ova tri bacanja obavlja se na isti način kao što je obavljeno ono prvo u prethodnom danu. Isti postupak će se ponoviti i sutrašnji, odnosno treći dan Bajrama. Sva ova pojedinačna bacanja kamenčića nazivaju se remjom.

Svaki put kada se vraćaju u Meku, sa Mine, hodočasnici će se zaustaviti i malo odmoriti u mjestu zvanom El-Muhassab, koje se nalazi na tom putu, a to je u predgrađu Meke.

Sada je hodočasniku još ostalo da obavi posljednji tavaf koji se naziva *Tavafu-l-veda'* ili Oproštajni tavaf. On se još naziva i *Tavafu-s-sadr*. I on se obavlja bez remla. Ovaj tavaf je vadžib svima osim Mekelijama. Nakon

obavljenog Oproštajnog tavafa hodočasnik ponovo silazi do vrela Zemzem da bi ponovo popio čašu njegove vode. Ovakav način obavljanja hadža naziva se ifradski. Uobičajeno je za hadžije iz naših krajeva, nakon što istekne bajramsko vrijeme, a to je u akšam četvrtog dana Bajrama, da izađu u predgrađe Meke, a to je, izvan Harema u prostor Hilla, i da zanižete umru nakon čega se ponovo vraćaju u Mesdžidu-l-haram, gdje će obaviti umranske obrede koji se sastoje od tavafa oko Kabe i saja između Safe i Merve. Ovaj umranski tavaf i saj obavljaju se na isti način kao i kod hadža.

Prilikom obavljanja hadža, za ženu su specifični sljedeći postupci:

- a) obavezno ima pokrivač za glavu, što muškarac ne smije imati;
- b) telbije i druge zikrove izgovara u sebi, a ne naglas;
- c) ne ubrzava korak pri hodu između Safe i Merve, tamo gdje je to označeno kao obaveza za muškarce, niti čini reml kod tavafa;
- d) ne obavlja šišanje kose, kao što čine muškarci na Mini prvi dan Bajrama, nego to učini samo simbolično odsijecajući jedan manji pramen svoje kose;
- e) Hadž obavlja u svojoj redovnoj odjeći, koja zadovoljava avretni minimum;
- f) izbjegava tiskanje oko Kabe kada je velika gužva oko nje;
- g) ako joj se dogodi hajz, u toku muhrimskog vremena, okupat će se i nastaviti obavljati sve obrede osim Tavafu-z-zijareta kojega će obaviti po isteku hajza. Ukoliko njen hajz nastupi nakon Tavafu-z-zijareta onda je ona oslobođena obaveze obavljanja Oproštajnog tavafa.

Kiranski način obavljanja hadža

Ako se hodočasnik na mikatu odluči da zajedno obavi i hadž i umru onda on postupa na sljedeći način. Na mikatu će zanižetiti ovako:

اللَّهُمَّ إِنِّي أُرِيدُ الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ فَيسِّرْهُمَا لِي وَتَقَبَّلْهُمَا مِنِّي .

Allahumme inni uridu-l-hadždže ve-l-umrete fe jessir-huma li ve tekabbelhuma minni!

“Moj Allahu! Hoću da obavim hadž i umru, pa mi to olakšaj i učini kabulnim.”

Kod kiranskog hadža, na mikatu se obavlja i uči sve kao i kod ifradskog. Kada karin stigne u Meku prvo će obaviti umranski tavaf i umranski saj. Zatim će obaviti hadžski Tavafu-l-kudum i hadžski saj između Safe i Merve. Svi ovi obredi su istovjetni kao i kod ifradskog hadža. U slučaju stiske sa vremenom karin može obaviti istovremeno umranski i hadžski Tavafi-l-kudum na taj način što će obaviti po četrnaest obilazaka Kabe i četrnaest hodova između Safe i Merve. Ipak, ovo se smatra mekruhom. Poslije ovoga čina, hadžija nastavlja obavljati hadž onako kako je propisano, a to znači onako kako je činio i kod ifradskog hadža. Kada stigne na Minu i nakon obavljenog prvog bacanja kamenčića na Džemretu-l-Akabi, karin ima obavezu da zakolje poseban karinski kurban na koji ga je obavezao njegov kiranski nijet. Meso od ovog kurbana se dijeli na tri dijela kao i kod vadžibskog bajramskog kurbana. Ako iz bilo kojih opravdanih razloga, hadžija ne bude u stanju da zakolje ovog karinskog kurbana onda će biti dužan da posti deset dana, i to tri prije samog Bajrama a najbolje je da treći dan od tog posta bude Jevmu-l-Arefe. Ostalih sedam dana hadžija-karin ispostit će kada se vrati kući. Nakon klanja ovog kurbana hadžija dovršava hadžske obrede na propisan način.

Temettu'ski način obavljanja hadža

Ako se hodočasnik odluči da obavi umru u hadžskim mjesecima (ševvalu, zu-l-ka'detu ili prvih par dana zu-l-hidždžeta), a ima namjeru da iste godine obavi i hadž, onda njegov nijet glasi:

اللَّهُمَّ إِنِّي أُرِيدُ الْعُمْرَةَ فَيَسِّرْهَا لِي وَتَقَبَّلْهَا مِنِّي .

Allahumme inni uridu-l-'umrete fe jessirha li ve tekabbelha minni!

“Allahu moj, želim obaviti umru pa mi to olakšaj i primi od mene.”

Poslije ovakvog nijeta, hadžija na mikatu čini sve što čini mufrid i karin a zatim odlazi u Meku, obavlja umru na propisan način i trenutno prestaje biti muhrim, osim ako je odlučio da odmah sa sobom dopremi svoj temett'uski kurban. Tada neće prestati biti muhrim sve do okončanja hadžskog obreda, a to znači do iza prvog džemreta na Mini prvi dan Bajrama. Kada dođe vrijeme hadža, osmi dan zu-l-hidždžeta, mutemetti'u nijeti hadž, i to u prostoru Harema, u šta je uključeno sve ono što radi hadžija na mikatu. Ostalo radi potpuno isto što radi i mufrid. Kada dođe vrijeme oslobađanja od muhrimskih pravila ponašanja, a to je prvi dan Bajrama, nakon prvog bacanja kamenčića na Mini, on kolje svoj temett'uski kurban, na šta ga obavezuje njegov temetti'uski nijet. Ako mutemetti'u ne bude u stanju zaklati svog temett'uski kurban na vrijeme, onda će biti dužan da isposti deset dana, i to tri prije i sedam poslije Bajrama, isto kao karin. Ne bude li ispostio tri prva dana uoči Bajrama, od propisanih deset, ne ostaje mu ništa drugo nego da zakolje temettu'ski kurban, inače će se smatrati da sve hadžske obrede nije valjano obavio, čak i ako je hadžske farzove i hadžske vadžibe propisno izvršio. Kiranski i temettu'ski hadž mogu obaviti svi osim stanovnika Meke. Njima ostaje jedino ifradski hadž.

MUHRIMSKI PROPUSTI ILI PREVIDI I NAČIN NJIHOVOG SANIRANJA

Prilikom obavljanja hadža hodočasniku se mogu dogoditi određeni propusti zbog kojih će morati da, na ime pokajanja, uradi neke radnje koje su u suštini njegovi pokajnički postupci kojima on dokazuje da je te propuste učinio nenamjerno te ih na taj način ispravlja. Ti propusti su dvojaki, i to oni koje on učini kao muhrim i njegovi propusti u samom Haremu. Međutim ove druge može učiniti i osoba koja nije muhrim.

Što se tiče propusta muhrima, oni se dijele u nekoliko kategorija i to:

- a) Previdi ili propusti koji zahtijevaju klanje govečeta starog dvije ili deve stare najmanje pet godina. Ti propusti su:
  1. ako muškarac u stanju džunupluka ili žena u stanju hajza ili nifasa, obave Tavafu-z-zijare a isti ne bi nadoknadili u danima Bajrama. Ovaj kurban, ako do njega mora doći, zaklao bi se nakon isteka vremena u kojem bi se ovaj tavaf mogao obnoviti a to su bajramski dani;
  2. ako bi hodočasnik, nakon boravka na Arefatu a prije brijanja i šišanja na Mini prvi dan Bajrama, imao spolni odnos sa supružnikom. U slučaju da se to hodočasniku dogodi prije boravka na Arefatu, hadž mu je u cijelosti neispravan i mora ga obnoviti u narednim godinama.
- b) Propusti koji obavezuju hodočasnika da zakolje bravče staro najmanje godinu dana su:

1. ako bi se hodočasnik-muhrim namjerno namirisao jakim mirisom po čitavoj jednoj cjelini tijela kao što je ruka, noga, glava...;
2. ako bi bradu ili glavu farbao jakim mirisavim bojama;
3. ako bi hodočasnik (muškarac), nosio na glavi čitav dan kapu ili kakav drugi prekrivač;
4. ako bi hodočasnik (muškarac) čitav dan nosio nemuhrim-sku odjeću;
5. ako bi hodočasnik (muškarac) obrijao četvrtinu ili više od toga: glave, brade ili drugih maljavih dijelova tijela;
6. ako bi hodočasnik podrezao pet ili više nokata na svojim rukama ili nogama;
7. ako bi hodočasnik (muškarac) u stanju džunupluka ili žena u stanju hajza ili nifasa obavili Tavafu-l-kudum ili Tavafu-s-sadr;
8. ako bi hodočasnik Tavafu-z-zijare obavio bez abdesta;
9. ako bi izostavio Tavafu-s-sadr u cjelini ili četiri i više njegovih obilazaka oko Kabe;
10. ako bi izostavio jedan, dva ili tri hoda oko Kabe od Tavafu-z-zijareta;
11. ako bi se sam, bez svoga vođstva, vratio sa Arefata u Meku;
12. ako bi izostavio saj između Safe i Merve;
13. ako bi izostavio boravak na Muzdelifi;
14. ako bi potpuno izostavio sva tri džemreta, sva tri dana;
15. ako bi izostavio jedan remj, od propisana tri dana;
16. ako bi na Džemretu-l-Akabi izostavio četiri i više hitaca ili ga ne bi izvršio nikako;
17. ako bi umranski saj ili tavaf obavio bez abdesta;
18. ako bi imao spolni odnos sa supružnikom prije Arefata, iako mu je hadž neispravan, on je tada dužan da čitav hadž ponovo obavi, i to u narednim godinama;
19. ako bi imao spolni odnos sa supružnikom nakon brijanja i šišanja na Mini prvi dan Bajrama a prije obavljenog tavafu-z-zijareta;

20. ako bi ulazio u emotivne igre sa supružnikom i bez samog odnosa;
21. ako bi nakon obavljenog umranskog tavafa, a prije umranskog saja, imao spolni odnos sa supružnikom;
22. ako hadž ne bi obavljao po propisanom redosljedu.

Valja znati da kod ove vrste propusta, karin ima obavezu zaklati, za svaki od ovih propusta, po dva kurbana i to zbog njegovog kiranskog nijeta.

- c) Kada će muhrim biti obavezan da izdvoji sadaku u iznosu vrijednosti sadekatu-l-fitra zbog svojih muhrimskih propusta? To su sljedeći slučajevi:
1. Ako bi se namirisao jakim mirisom samo po jednom dijelu jedne cjeline tijela kao po dijelu ruke, noge.
  2. Ako bi (muškarac) nosio na sebi nemuhrimsku odjeću samo dio dana, nekoliko sati.
  3. Ako bi (muškarac) na glavi nosio kapu ili drugi prekrivač samo neki dio dana, npr. par sati.
  4. Ako bi (muškarac) obrijao neki dio tijela, glave brade, do jedne četvrtine.
  5. Ako bi odrezao bilo koji nokat u ruke ili noge. Za svaki nokat dužan je posebno izdvojiti po jednu gore definiranu sadaku.
  6. Ako bi obrijao ili ošišao drugo lice ili mu podrezivao nokte.
  7. Ako bi tavafu-l-kudum ili tavafu-s-sadr obavio bez abdesta.
  8. Ako bi kod tavafu-s-sadra izostavio jedan, dva ili tri obilaska oko Kabe. Za svaki izostavljeni hod ili ševt dužan je izdvojiti po jednu propisanu sadaku.
  9. Ako bi izostavio po jedno, dva ili tri bacanja kamenčića na džemretima od predviđenih sedam. Za svaki hitac treba izdvojiti po jednu sadaku.

Ako bi muhrim morao, zbog neodložnog posla, obući svakodnevnu odjeću, obrijati se ili ošišati, on bi na to ime bio dužan da zakolje kurban. Ako to ne bi mogao da uradi iz bilo kojih razloga onda će biti dužan da izdvoji po šest sadaka ili će postiti tri dana, makar taj prekid muhrimskog ponašanja bio i iz opravdanih razloga.

Ako bi muhrim ubio makar i najmanje živo biće kao što je skakavac i tada je dužan izdvojiti bar neznatnu sadaku jer se on kao muhrim nalazi u potpunom miru sa samim sobom i sa svim živim svjetovima oko sebe: ljudskim, biljnim i životinjskim, te se shodno tome mora i ponašati.

Hodočasnik je također dužan da nadoknadi svaku vrstu štete koju bi eventualno nanio infrastrukturnim objektima u prostoru hadžskih obreda, i to u visini učinjene štete. Visinu štete utvrđuju stručne službe države koja upravlja infrastrukturom hadžskih objekata. Ako je šteta načinjena građaninu pojedincu onda će nezavisna komisija procijeniti štetu koju će počinitelj platiti. Ovom nadoknadom učinjene štete hodočasnik se i samog grijeha oslobađa.

U slučaju kada bi hodočasnik ulovio neku divlju životinju a postoji slična domaća, prema Imami-Muhammedu, mogla bi se ta domaća životinja zaklati i podijeliti njeno meso sirotinji na ime tog prekršaja. Ako je ulovljena životinja jednaka kurbanu (ovci ili kozi) onda prekršitelj treba zaklati taj kurban i onda njegovo meso podijeliti sirotinji, i to u visini sadekatu-l-fitra za svakog siromaha. Druga mogućnost za prekršitelja je da kupi hrane u vrijednosti jednog kurbana i da je onda podijeli sirotinji u visini od po jednog sadekatu-l-fitranskog iznosa. Treća mogućnost za prekršitelja je da posti onoliko dana koliko ima sadekatu-l-fitranskih dijelova u jednom prosječnom kurbanu.

Ako osoba koja nije muhrim napravi neku štetu u Haremu ona ne može činiti iskup bilo koje vrste, nego mora štetu nadoknaditi u novcu. Muhrim ne smije kupovati niti prodavati lovinu koju je drugi ulovio u vrijeme hadža.

SLUČAJ KADA SE UĐE U PROSTOR MIKATA BEZ NIJETA I PREUZIMANJA NA SEBE MUHRIMSKIH OBAVEZA

Kada bi se desilo da pojedinac pređe mikatsku granicu bez nijeta ili kada bi neko ušao u taj prostor bez namjere da obavi hadž ili umru pa se kasnije predomisli i odluči da obavi hadž ili umru, onda on ima obavezu da se vrati na mikat i tamo uradi sve što je potrebno uz uvjet da nije u vremenskom tjesnacu, odnosno da mu ne prijete opasnost da će zakasnuti na hadžske obrede koji su vezani za tačno naznačeno vrijeme. Ako bi pak u ovom slučaju hodočasnik zakasnio da na vrijeme obavi nastupajući tavaf, tavafi-kudum, onda bi bio obavezan da na ime ovog propusta zakolje kurban – bravče ili kozu.

U slučaju da se hodočasnik ne može povratiti na mikat, zbog oskudice u vremenu, on će nijet i sve ostalo što se čini na mikatu učiniti na mjestu na kome se zatekao uz uvjet da zakolje kurban zbog ulaska u prostor hadžskih obreda bez nijeta.

IHSAR I MUHSAR (الإحصار والمحصر)

Pod pojmom ihsar podrazumijeva se stanje u kome se nađe *muhrim*, koje mu onemogućava nastavak hadžskih obreda, svejedno iz kojih je razloga to stanje nastalo. Razlog tome može biti njegovo naglo oboljenje, neredi na putu, elementarne nepogode ili druge nezgode koje onemogućavaju hodočasniku da nastavi izvršavati svoje obaveze na hadžskom putu. Kada se to desi, onaj kome se to desilo naziva se *muhsar*. Osoba koja postane muhsar dužna je da na ime oslobođenja od muhrimskog stanja nabavi kurban i da ga pošalje u Meku, gdje će biti zaklan na ime njegovog oslobođenja od muhrimskog stanja. Ako je to teško izvodivo onda on može poslati novac za koji će biti nabavljen kurban i zaklan u njegovo ime. Kada se to obavi hodočasnik je slobodan i može krenuti u pravcu u kome želi. U ovom slučaju postupak je uvijek isti, bez obzira iz kojih je razloga nastala ihsarska situacija. Ako je hodočasnik bio zanijetio kao karin ili mutemetti'u, onda će on u slučaju njegovog ihsara biti dužan da zakolje po dva kurbanda na ime oslobođenja od svog ihsarskog stanja. Svi ovi kurbandi kolju se prvi dan Bajrama nakon obavljenog bacanja kamenčića na Džemretu-l-Akabi. Meso od ovih kurbanda se u cjelini dijeli sirotinji jer se radi o iskupljenju za propust. Kome se desi ihsar, svejedno je da li je bio zanijetio hadž ili umru, on je dužan da iste obavi u sljedećim godinama kada bude mogao jer mu se djelimično obavljani hadž ne uzima u obzir. Pri ponovnom obavljanju hadža, ako je hodočasnik u prvom slučaju kada je došlo do prekida obreda bio zanijetio ifradski nijet onda će tako i postupati kod obavljanja hadža naknadno. Ako mu je nijet bio kiranski onda je dužan da pri naknadnom obavljanju hadžskog obreda obavi jedan hadž i dvije umre. Ako se muhsaru desilo da su nastale zapreke

prestale te on stigne obaviti sve hadžske obrede na vrijeme, a njegov poslani ili za njega kupljeni kurban još nije zaklan, onda on može sa njim raditi šta hoće jer ga više nije dužan klati za ono što je bila njegova nakana. Ako muhsar na vrijeme ne stigne na Arefat onda će na ime oslobađanja od ih-sarskog stanja biti dužan da obavi umru, što znači da mu nije više obaveza klati kurban.

BEDEL (البدل)

Kao što smo već rekli, svaki musliman kada dosegne godine biološkog punoljetstva, ako je umno zdrav i ako ima materijalne mogućnosti, postaje obveznik hadža. Međutim od tog trenutka mogu nastupiti okolnosti koje ga onemogućavaju, u fizičkom smislu, da sam osobno obavi hadž. To je, naprimjer, bolest koja nije trenutačnog karaktera, duboka starost ili neki drugi razlog, kao što je nemogućnost da se dobiju putne isprave iz bilo kojih razloga. Tada obveznik-mukellef može odabrati osobu koja će u njegovo ime obaviti hadž. Ta osoba naziva se *bedel*. Za bedela se bira ono lice koje je poznato kao dosljedan vjernik i koje svakodnevno dokazuje da mu je životni cilj biti musliman u svakom životnom trenutku. Sve troškove hadžskog putovanja snosi sam mukellef dok bedel, na to ime, ne troši svoj novac. Bedel ne može tražiti dnevnicu ili plaću za svoje usluge jer mu je sama ta ukazana čast da bude poslan u ulozi bedela na sveta mjesta, dovoljna plaća za taj trud. Mukellef, međutim, može dati svom bedelu na ime zahmeta određenu hediju koju on sam odredi. Jedan od uvjeta za bedela je i to da je dotično lice već obavilo hadž za sebe. Ovaj uvjet postavlja se zbog toga što je potrebno da on zna obaviti sve hadžske obrede onako kako je to propisano. U današnjim uvjetima, kada ima mnogo ljudi koji imaju islamsko obrazovanje i sigurno je da mogu obaviti hadž na propisani način, ovaj uvjet je relativna stvar. Ipak u praksi, za bedela se uvijek bira lice koje je već obavilo hadž.

Kada bedel kreće na hadž on kreće iz kuće obveznika – mukellefa, sa svim onim što je uobičajeno u datoj sredini a to znači da prisustvuje ikrar-dovi i ostalim uobičajenim adetima za tu priliku. Kada bedel stigne na mikat zanijetit će ovako:

اللَّهُمَّ إِنِّي أُرِيدُ الْحَجَّ عَنْ (اسْمِ وَلَقَبِ الْمُكَلَّفِ) فَيَسِّرْهُ لِي وَتَقَبَّلْهُ مِنِّي .

Allahumme inni uridu-l-hadže 'an (ime i prezime mukellifa) fe jessir hu li ve tekabbe-l-hu minni!

“Allahu moj! Želim obaviti hadž za (navede se ime mukellefa i ime njegovog oca) pa mi to olakšaj i primi od mene.”

LITERATURA

Na arapskom jeziku:

- ١) الشيخ حسن بن عمّار بن علي : مرقا الفلاح شرح نور الإيضاح. بيروت ١٩٨٨
- ٢) عبد الله بن محمد مودود الموصلي الحنفى : الاختير نتعنيل انختار. بيروت ١٩٨٠
- ٣) عبد الرحمن الجزيرى : كتاب الفقه على مذاهب الأربعة . القاهرة ١٩٨٠
- ٤) السيد سابق: فقه السنة . القاهرة ١٩٩٦
- ٥) الإمام أبو وليد محمد بن أحمد القرظي : بداية المنجهد ونهاية المقتصد . بيروت ١٩٩٨
- ٦) الإمام محمد الكحلادى: سبل السلا . شرح بوع من أدنة الأحكام. بغداد ١٩٧٧
- ٧) محمد رواس قلعجى وحامد صادق قنيسى : لغة الفقهاء . رياض ١٩٩٦

Na bosanskom jeziku:

- 1) Muhamed Seid Serdarević, *Fikhu-l-ibadat*. Sarajevo 1968.
- 2) Prevod Kur'ana. Sarajevo 1996. Preveo dr. Enes Karić
- 3) H. hfz. Ismail Fazlić, *Zbirka dova*. Sarajevo 1990.

SADRŽAJ

PRVO POGLAVLJE

Fikhu-l-ibadat	7
Vadžib	9
<i>Podjela vadžiba na farz i vadžib</i>	9
Farz	12
<i>Podjela farza na fardu-l-'ajni i fardu-l-kifaje</i>	12
Obveznik	13
Podjela fikha	14

DRUGO POGLAVLJE

Izvori šerijatskih propisa	17
1. <i>Kur'ani-kerim</i>	17
2. <i>Sunnet Poslanika, a. s.</i>	17
3. <i>Jednoglasje islamskih učenjaka</i>	19
<i>Analogija</i>	19
Mudžtehid i mukallid	21
<i>Najvažniji mudžtehidi u prvim stoljećima islama</i>	21

TREĆE POGLAVLJE

Čistoća	27
<i>Osnovno sredstvo čišćenja - čista voda</i>	28
<i>Čišćenje poslije velike i male nužde</i>	29
Abdest	31
<i>Adabi abdesta</i>	33
<i>Mekruhi abdesta</i>	33

Kada je abdest farz, vadžib ili sunnet	34
<i>Šta će pokvariti abdest</i>	34
Abdestne dove	36
Šerijatsko kupanje	41
<i>Gusulski farzovi</i>	41
<i>Gusulski sunneti</i>	42
<i>Gusulski adabi</i>	43
<i>Gusulski mekruhi</i>	43
<i>U kojim je prilikama šerijatsko kupanje sunnet</i>	43
<i>Kada je mendub obaviti šerijatsko kupanje</i>	43
Simbolično uzimanje gusula ili abdesta	45
<i>Tejemmumski farzovi</i>	46
<i>Tejemmumski sunneti</i>	47
<i>Kako se uzima tejemmum</i>	47
Simbolično potiranje po zavojima i mestvama	49
Hajz, nifas i istihaza	51
Opravdanik ili sahibi-uzr	53

ČETVRTO POGLAVLJE

Namaz (الصلاة)	57
<i>Ko je dužan obavljati namaz</i>	58
Namaska vremena	60
Ezan i ikamet	63
<i>Kako se uči ezan i ikamet</i>	64
Namaski preduvjeti	66
Sastavni dijelovi namaza	68
Namaski vadžibi	69
Namaski sunneti	71
Namaski adabi	74
Kako se klanjaju pojedini dnevni namazi	75
<i>Sabah-namaz</i>	75
Podnevski namaz	83
Ikindijski namaz	85
Akšamski namaz	87

Jacijski namaz	89
Vitr-namaz	91
Džematski namaz	93
Formiranje džemata	95
Šta kvari namaz.....	97
Namaski mekruhi.....	99
Zaštitni znak u namazu – perda	101
<i>Kada je dopušteno prekinuti namaz .....</i>	102
Teravih-namaz	103

PETO POGLAVLJE

Dobrovoljni namazi	109
1. Jutarnji namaz	109
2. Noćni namaz	110
3. Namaz za slučaj nedoumice	110
4. Namaz želje	112
5. Namaz za noć Lejletu-l-kadra	113
6. Namaz u noći Israa i Miradža	115
7. Namaz iz počasti prema džamiji	116
8. Namaz povodom pomračenja Sunca.....	116
9. Namaz i dova za kišu	117
Klanjanje namaza u prijevoznim sredstvima	119
Putnikov namaz	121
Namaz bolesnika	123
Naklanjavanje propuštenih namaza	124
Prelazak iz pojedinačnog u džematski namaz	126
Priključenje džematskom namazu.....	128
Ispravljanje greške ili previda u namazu.....	130
Kur'anske sedžde	131
Džuma-namaz	133
Bajram-namaz	143
<i>Bajramska hutba .....</i>	144
<i>Adabi bajrama.....</i>	147

ŠESTO POGLAVLJE

Postupak sa umirućom osobom	151
Kupanje umrlog	153
Oblačenje umrlog u kefine	156
Dženaza-namaz	158
<i>Dječija dženaza</i>	161
Ispraćaj i nošenje umrlog	165
<i>Iskopavanje kabura za umrlog</i>	165
Dženaza šehida	167

SEDMO POGLAVLJE

Post	171
<i>Ko je oslobođen od posta</i>	173
<i>Vrste posta</i>	175
<i>Mekruh-postovi ili nepoželjni postovi</i>	175
Kako se posti	177
<i>Šta će pokvariti post</i>	177
Keffaret	179
<i>Stvari koje kvare post ali ne zahtijevaju keffaret</i>	180
<i>Mekruhi postača</i>	180
Način ustanovljenja početka posta.....	181
Osamljenje u džamiji	186
<i>Vrste itikafa</i>	187

OSMO POGLAVLJE

Zekat	191
<i>Ko je obavezan i kada izdvojiti zekat</i>	192
Zekat na dugovinska potraživanja	196
1. <i>Teško potraživanje ili teški dug</i>	196
2. <i>Srednje potraživanje ili srednji dug</i>	196
3. <i>Lahko potraživanje ili lahki dug</i>	197
Zekat na živu stoku	198
I. <i>Zekat na sitnu stoku</i>	198
II. <i>Zekat na krupnu stoku</i>	199
Zekat na poljoprivredne proizvode	201

Zekat na pronađene skrivene ili izgubljene dragocjenosti i rudače u vlastitoj zemlji	203
Mogući korisnici fonda zekata	205
<i>Kome se ne može pomagati fonda zekata</i>	208

DEVETO POGLAVLJE

Sadekatu-l-fitr	211
<i>Kome se može a kome ne može dati sadekatu-l-fitr</i>	213
Kurban	214
<i>Šta može biti zaklano za kurban</i>	215
<i>Na šta treba paziti prilikom nabavke kurbana</i>	215
<i>Vrijeme klanja kurbana</i>	216
<i>Način klanja kurbana</i>	217

DESETO POGLAVLJE

Hadž	221
<i>Ko je obavezan obaviti hadž</i>	221
<i>Hadžski farzovi</i>	225
<i>Hadžski vadžibi</i>	225
<i>Hadžski sunneti</i>	225
<i>Hadžski adabi</i>	226
Način izvršenja hadžske obaveze	227
<i>Ifradski način obavljanja hadža</i>	227
<i>Kiranski način obavljanja hadža</i>	232
<i>Temettu'ski način obavljanja hadža</i>	233
Muhrimski propusti ili previdi i način njihovog saniranja	235
Slučaj kada se uđe u prostor mikata bez nijjeta i preuzimanja na sebe muhrimskih obaveza	239
Ihsar i muhsar	240
Bedel	242
Literatura	245
Sadržaj	247

